

ترجمانِ پارسی

یعنی

فارسی بول چال

جس کو

بنا برافادہ طلباء زبان پارسی خاص محاورہ اہل ایران کے

مطابق

مولانا مولوی عبید اللہ صاحب بسمل امرتسری نے

دارالاشاعت پنجاب کے لئے

تالیف کیا

۱۹۰۰ء

رفاہ عالم ٹیمپریس لاہور میں اسی سہ ممتاز علی صاحب کے اہتمام سے چھپی

M.A.LIBRARY, A.M.U.

PE3935

بنام ایزد بخشاینده مهربان

دریں روزگار فرخی هنجار که سواد اعظم هندوستان در سایه دانش پروری و معرفت گستری سایه یزدان اعلیٰ حضرت قیصر هند خلد الله ملکها۔ بدانش و داد پیرایه یافته و فروزاں گوهر فضل و هنر از کراں تا کران ملکیت تافته به هر شهر و دیه و دبستانها باز و به هر کوچ و برزن سامان ترقی و هوش افزائی آماده و سازا است۔ نو خاستگان از هر کنار بدانش پشوی برخاسته هوش گوهری را باند و خنق ذخائر معارف مغربیه و آموختن السنه بهیبه مشرقیه گرا میده اند۔ زبان فارسی که شیرین ترین السنه خاک آسیا است و در مدارس هند خاصه و در ملک پنجاب پس از انگلیسی به نمره دوم رتبه گزینی شست است از محاورات جدید و آمیزش لغات نو مفرس بدانجا رسیده که اگر صاحب بصیرت تصانیف قدیمه را با تالیفات جدید و اهل عجم تقابل کند تفاوت نگارش پیشین را با گذارش باز پسین کم از اختلاف زبان فرانسه و نمسه نخواهد یافت و ما مردم که ورزش به تعلم و تعلیم فارسی قدیم کرده ایم از کم یابی فرهنگ و سفرنگ معانی آن مصطلحات را بتکلف درک میکنیم۔ و چوں تغییر گوشت و ربنای آن اسما که از السنه متهمنه اروپا بفارسی آورده اند راه یافته است

کم کسے از فارسی خوانان بد ریافت حقیقت آن دست تواند یافت و دانایان
 زبان انگلیسی نیز آن الفاظ را که ہیئت و ضعی گزاشته لباس جدیدہ درآمده اند
 بمشکل تشخیص میدهند و ہر گاہ غرض از یاد گرفتن زبانہائے ممالک خارجہ غیر این
 نیست کہ آدم ہاں حرف تواند زد و بوسیله آن کار خود را پیش تواند برد۔ خواستم
 کہ نمونہ روزمرہ اینہائے فارس را از صحبتہائے خور و نوش و خرید و فروش و داد و ستد
 و سیر و گردش نشست و برخاست شاں بروش روایہ برگذاشتہ ترجمان پارسی
 نام گذاشتہ در خدمت اہل وطن پیش کش کنم تا بر آداب مصاحبت آن فرہمندان
 آگاہی یافتہ و مشق لسان ایشان ہم محاورات ایشان را سر مشق خود کردہ باشند۔
 امید دارم کہ این ہدیہ محقر در نظر خداوندان خرد بہرہ یاب پذیرائی شود۔

خادم قوم

عبد اللہ سبیل ابن خواجہ مظہر جمال

ترجمانِ پارسی

مضاف و مضاف الیہ

مرد خدا - بچہ شیر - گوسالہ گاؤ - بڑا غالہ بڑ -

کرۂ خر - چوڑہ مرغ - تولہ سگ -

مچ دست - مایچہ بازو - سینہ پا - فرق سر -

مہرہ پشت - سرگشت -

طبق کاغذ - خامہ انبرے - سرقلیان - فتیالہ

چراغ - تیکہ نامان - دم آب - قتی جلی -

صفت و موصوف

بچہ تنبل - دخترہ زرننگ - مرد جوان -

زن پیر - لالائے فروت - مائے تشنگ -

گردن کلفت - تن گندہ - میان لاغر پشت -

کوز - سینہ فراخ - چشم تنگ - پیشانی کشادہ -

قد پست - ریش بلند - زلف دراز - موئے

باریک - آستین کوتاہ - برادر کوچک -

خواہر بزرگ - بادۂ کلاں - پیالہ خود - الاغ

نر - قاطر مایہ - فیل مادہ -

صفات مرکبہ

مرد خوشخو - گل خوشبو - زن سلخوردہ -

لہ طولہ یا ترلہ - کتے کا بچہ یا کتے کا پلہ - مچ کلاں - پہونچا - ساعد - مایچہ بازو - بازو کی پھل - خلد -

سیدہ کا فلم یعنی پیل - قتی جلی - مین کا بکس - تنبل - سست - کابل - زرننگ - چالاک - چست -

شہ لالا - غلام - اما - قابلہ - جانے والی دانی - شہ تشنگ - عمدہ - خوبصورت - لہ کلفت - موٹا - مزہ

لہ بلند - اکثر دراز کے معنوں میں بھی بولا جاتا ہے - جیسے کہ دامن بلند یعنی لاٹا دامن - زلف بلند - لابی زلف

لہ قاطر - خچر - استر - تاجہ - مادہ - نر کی ضد - یعنی خاصیت کے ساتھ خچر بولا جاتا ہے - مادہ اور مایہ میں فرق یہ ہے کہ

مادہ تو صفتی بیابتی ہے اور مایہ نہیں صفتی - ہی لئے جس شخص کی عورت کہ باخچہ ہوتی ہے اسکی نسبت کہتے ہیں کہ زن فلانی مایہ قد

جوان خوشگل طفل بدگل - اطاق بے صفا -
تو خط کش بے خریدہ بودی
شما میقلندہ خریدہ بودید

او داد پاک کن خریدہ بود
ایشان ریش قلم خریدہ بودند

ضمائر متصل مفعولی

نمیدانم کہ چرا زدند م
نمیدانی کہ چرا زدند ت
نمیداند کہ چرا زدند ش
نمیدانیم کہ چرا زدند ماں
نمیدانید کہ چرا زدند تان
نمیدانند کہ چرا زدند شان

مبتدا و خبر

جیدرنیک است - غضنفر بد است - محمود
تینل است - مسعود ز رنگ ست - ہوا گرم
است - آب خشک است - تو عاقلی - او
جاہل است - این مرد وانا است - این
بچہ نادان است -

ضمائر فاعلی

منفصل متصل
من اٹلس خریدہ بودم
ما خریطہ آسیا خریدہ بودیم

لے خوشگل - خوبصورت - بدگل - بد صورت لے اطاق - مکان کا کمرہ لے تالار - بڑا کمرہ - ہال لے طلس
جزائر کے نقشوں کا مجموعہ یہ انگریزی لفظ اٹلس Atlas سے عرب ہے - اہل فارس بھی اٹلس ہی
ہوتے ہیں لے خریطہ جزائیہ کا نقشہ - خرائط اور خارطیات اسکی جمع ہے - اسیا - ایشیا کا مفرد ہے - خریطہ اسیا
ایشیا کا نقشہ لے خط کش - رول - مسطر لے منقلہ - پر کے قلم بنانے کا چاقو - یہ ایک خاص قسم کا ہوتا ہے
جس میں پر کو دبانی سے قلم بن جاتا ہے لے داد پاک کن - ربڑا *eraser* جس سے کپٹل
کا خط مٹایا جاتا ہے لے ریش - انگریزی قلم کی زبان جس کو انگریزی میں nib کہتے ہیں - اسے ہی
اہل ایران جدیدی مادہ میں ریش قلم سے تعبیر کرتے ہیں +

ضمائر منفصل مفعولی

آخر مرا چرا میزنی ؟
آخر ترا چرا میزند ؟
آخر او را چرا میرند ؟
آخر ما را چرا میرید ؟
آخر شما را چرا میزنیم ؟
آخر آنها را چرا میزنم ؟

ضمائر اضافی

آیا برادرِ من را نہ پروردستم ؟
آیا خواہرِ ت را نہ گفتستی ؟
آیا مادرِش را نہ دادہ است ؟
آیا پسرِ خواندہٗ ماں را نہ پروردستیم ؟
آیا نوہٗ پُرسیِ تان را نیادروستید ؟
آیا پیشِ خدمتِ شان را نہروستند ؟

افعال لازم

ماضی مطلق مثبت از مصدر آمدن

من از بالا آمدم
ما از پائیں آدیم
تو از اندرون آدی
شما از بیرون آدید
او از پس آمد
او شان از پیش آمدند

ماضی مطلق منفی از مصدر رفتن

آیا من از بالا پائیں نہ رفتم ؟
آیا ما از پائیں بالا نہ رفتیم ؟
آیا تو از اندرون بیرون نہ رفتی ؟
آیا شما از بیرون اندرون نہ رفتید ؟
آیا وہ از پس پیش نہ رفت ؟
آیا اینہا انچہ پیش پس نہ رفتند ؟
ماضی قریب مثبت از مصدر نشستن
من پیش روی تو نشستم ام
ما پشت سر شما نشسته ایم

لے آمدن۔ سوئی ماں لے پسر خواندہ۔ بیٹے۔ مٹہ بولا بیٹا۔ لے پاک لے نوہ پُرسی۔ پوتا۔ اور

نوہ پُرسی۔ نواسا لے پیش خدمت۔ نوکر لے ما۔ شہاء۔ ان دونوں ضمیروں کا چھانی کتابوں میں
تو کہیں پتہ نہیں۔ آجکل کے اہل زبان اکثریت سے بولتے ہیں دیکھو گر گذشت وزیر خاں انکار ان تصنیف میرزا یوسف قزاق داغی

ترجمہ: محمد رفیع الرحمن

سید محمد رفیع الرحمن

تو پائین دست من نشسته
 شما بالائے دست من نشسته اید
 او در کنار شان نشسته است
 ایشان در پہلوئے او نشسته اند
 ماضی قریب - منفی از مصدر برخاستن
 آیا من پیش از تو نہ برخاستہ ام؟
 آیا ما و شما یک جا نہ برخاستہ ایم؟
 آیا تو بروایت من نہ برخاستہ؟
 آیا خود تان قبل از ما نہ برخاستہ اید؟
 آیا او پس از تو نہ برخاستہ است؟
 آیا ہمہ شان با من نہ برخاستہ اند؟
 ماضی بعید - مثبت از مصدر ارشاد
 من کے در جلو او استادہ بودم؟
 ما کجا در عقب شما استادہ بودیم؟
 تو چرا در پہلوئے او استادہ بودی؟
 شما چہاں در پیش شان استادہ بودید؟

او چه طور در نزد تو استادہ بود؟
 ایشان چگونه دور از شما استادہ بودند؟
 ماضی بعید - منفی - از مصدر دودیدن
 من اصلاً در عقب او ندویدہ بودم
 ما ہرگز در پے شان ندویدہ بودیم
 تو بالترتیب یک قدم ہمراہ من ندویدہ بودی
 شما ہیچکجا ہمپای ما ندویدہ بودید
 او اصلاً با تو ندویدہ بود
 ایشان اصلاً از پیش تان ندویدہ بودند
 ماضی ناتمام - مثبت - از مصدر رکوشیدن
 اگر من جوان میبودم در زمینہ استیک میکوشیدم
 اگر ما خرومند میبودیم در فزیک میکوشیدیم
 اگر تو دانا میبودی در حساب میکوشیدی
 اگر شما عاقل میبودید در جغرافیہ میکوشیدید
 اگر او بخرد میبود در تاریخ میکوشید
 اگر ایشان با خبر میبودند در ساحت میکوشیدند

لے برویت - پیچھے پیچھے خود تان - ضمیر مخاطب کی احترام جمع ہے یعنی خود آپ یا تم لے ہمہ شان کو
 بے اضافت پڑھنا چاہئے لے بالترتیب - ہرگز - بالکل لے تریمیناسٹیک - کشتی کافن - ورزش پہلوانی یعنی
 اگر تری جائیم نینگ سے مغز ہے لے فزیک - بروزن شریک - طبیعات - علم طبیعی - یہ الفاظ انگریزی ٹائیک سے مغز سے

ماضی ناتمام - منفی - از مصدر ترسیدن
 اگر من ^{تو} میده اشم ہرگز از صاری اصلان ^{نترسیدم}
 اگر ماتفنگ ^{تو} میده اشم ہرگز از پیل ^{نترسیدم}
 اگر تو مردی میداشتی ہرگز از گرگ ^{نترسیدی}
 اگر شما قوت میداشتید ہرگز از دشمن ^{نترسیدید}
 اگر او جوانی میداشت ہرگز از کسے ^{نترسید}
 اگر آنها زور میداشتند ہرگز از شما ^{نترسیدند}
 ماضی شکبیہ - مثبت - از مصدر خندیدن
 شاید کہ من بر کار تو خندیدہ باشم
 شاید کہ ما بر حرف شما خندیدہ باشیم
 شاید کہ تو در روے او خندیدہ باشی
 شاید کہ شما در قلعے شان خندیدہ باشید
 شاید کہ او ہر نہ بروے خندیدہ باشی
 شاید کہ اینہا بیوجہ بر شما خندیدہ باشند
 ماضی شکبیہ - منفی - از مصدر برگشتن
 شاید کہ من از عہد خودم نہ برگشتہ باشم
 شاید کہ ما از قول خود ماں نہ برگشتہ باشیم

شاید کہ تو از حرف خودت نہ برگشتہ باشی
 شاید کہ شما از سخن خود تاں نہ برگشتہ باشید
 شاید کہ او از وعدہ خودش نہ برگشتہ باشد
 شاید کہ ایشان از راہ خود شان نہ برگشتہ باشند
 ماضی تمنائی - مثبت - از مصدر ہر اسید
 اے کاش من از غفلت مے ہر اسیدم (ہر اسیدی)
 اے کاش ما از کاہلی مے ہر اسیدیم
 اے کاش تو از تنبلی مے ہر اسیدی
 اے کاش شما از معطلی مے ہر اسیدید
 اے کاش او از سستی مے ہر اسید (ہر اسیدی)
 اے کاش او شان از بیکاری مے ہر اسید (ہر اسیدی)
 ماضی استمرار - مثبت - از مصدر خوابیدن
 پری شب من از شام تا صبح ہمے خوابیدم
 پری پری شب ما از نیم شب تا صبح ہمے خوابیدیم
 دی شب تو از مغرب تا باہراد ہمے خوابیدی
 دی روز شما از چاشت تا عصر بلند ہمے خوابیدید
 پری روز او از عصر تا اول شب ہمے خوابید

لے قے - بردن رتہ - خنجر لے صاری اصلان - زرد شیر - صاری زرد - اور اصلان شیر - ارسلان

کا مخفف ہے اگر یہ درہل سین سے ہے مگر کاتبان عجم صاوی سے لکھتے ہیں تلہ تفنگ دوولہ - دونالی بندوق

پری پروردز آنها از بادا تا شام بے خوابیہ

افعال متعدی

ماضی مطلق معروف از مصدر پروردن

من برادرم را خیلے پرورد م

ما خواہراں را خیلے پروردیم

تو پست را خیلے پروردی

شما دخترت را خیلے پروردید

او نوہ اش را خیلے پرورد

اینها نوکر شاں را خیلے پروردند

ماضی مطلق مجهول از مصدر پروردن

من بدولت تو پرورده شدم

ما بہر بانی تاں پرورده شدیم

تو در کنار جدت پرورده شدی

شما در آغوش جدتہاں پرورده شدید

وے بطف عمویش پرورده شد

اینها در سایہ پدر شاں پرورده شدند

ماضی قریب معروف از مصدر خریدن

من این خط کش بچتہ تو خریدہ ام

ما این سطر واسطہ تاں خریدہ ایم

تو این ساعت از برائے من خریدہ

شما این صندوق بچمت ماں خریدہ اید

او این میز واسطہ شما خریدہ است

ایشاں این رنگتہ اخبار از بچلے بندہ خریدہ اند

ماضی قریب مجهول از مصدر آوردن

من از برائے تعلیم تو دریں مکتب آورده شدہ ام

ما از برائے درس تاں دریں مدرسہ آورده شدہ ایم

تو از برائے خواندن او دریں آگول آورده شدہ

شما از برائے آموختن شاں دریں کالج آورده شدہ اید

او از برائے خدمت من در اینجا آورده شدہ است

ایشاں از برائے معاونت شما از اینجا آورده شدہ اند

ماضی بعید معروف از مصدر دانستن

من ترا همچو نادان نہ دانستہ بودم

سطح خط کش - رول خط واسطہ کا مختلف ہے کثرت سے اہل زبان واسطہ بولتے ہیں جیسے کہ واسطہ

واسطہ شما رنگ اخبار کا رنگ بیل - بیلانے والی گھنٹی Calling bell - آگول - مدرسہ

Ecole

اسکول - یہ لفظ پنج زبان سے لیا ہے - اس زبان میں بھی آگول ہی بولا جاتا ہے

ما شما را همچو تنبل ندانسته بودیم
 تو او را همچو کامل ندانسته بودی
 شما مرا همچو زرنگ ندانسته بودید
 او آنها را همچو چابک ندانسته بود
 ایشان بنده را همچو باخبر ندانسته بودند
 ماضی ناتمام معروف از مصدر زدن
 اگر تو پری پرورد گیرم ^{میں} آدمی تنی میزیم
 اگر شما دیروز دست ما افتاد یا شما را جنگی میزدی
 اگر من با تو در راه میرفتم تو مرا آج میزدی
 اگر ما با شما بازی میکردیم شما ما را قتل میزدید
 اگر آنها با تو بخوردند او را آنها سخت میزدند
 اگر او با آنها دو چار میشد آنها را او دوا میزد
 ماضی احتمالی از مصدر گفتن
 شاید که من این سخن را پیش پدرت نگفته باشم

شاید که ما این حرف را پیش مادران نگفته باشیم
 شاید که تو این سخن را پیش عموم نگفته باشی
 شاید که شما این اقوال را پیش عمه ماں نگفته باشید
 شاید که او این گفتگو را پیش خالوے شان نگفته باشد
 شاید که آنها این گفتنی را پیش خاله شان نگفته باشند
 افعال ناقصه

ماضی تمنائی مثبت از مصدر شدن
 اے کاش من گماندان ^{میں} میشدم (شدن)
 اے کاش ما دکتور ^{میں} میشدیم
 اے کاش تو مند ^{میں} میشدی
 اے کاش شما باش ^{میں} میشدید
 اے کاش او میرزا ^{میں} میشد (شد)
 اے کاش ایشان فاضل ^{میں} میشدند (شدند)
 ماضی تمنائی منفی از مصدر بودن

۲. غیر ماضی

لے گیر آمدن - پکڑا جانا - گرفتار ہونا - ملے آنا ملے سر جنگی میزدید - دعول گاتے تھے ملے قتل و زون - لانا
 لے کماندان سپہ سالار - فوجی افسر یہ لفظ کینڈش Commandant سے منسوب ہے شہ پلٹہ -
 میٹری Militaire کامن منی حکمران فوج لے دکتور - ڈاکٹر کامر ہے - اہل فارس بھی دکتور ہی کہتے
 ہیں کہ مندس - آجکل اہل ایران کی اصطلاح میں بھیڑ کر کہتے ہیں شہ باش کاتب - پیشی - باش کے اصلی معنی ترکی
 ہیں سرکہ ہیں اور سردار کو بھی باش اور باشا کہتے ہیں شہ میرزا - اہل ایران کی اصطلاح میں اسے درجہ کے نشانی یا حکمران کہتے ہیں

مشتمل

مضامین منفی از مصدر کردن

بایست که من خلاف را سے پدم نکتم
بایست که ما خلاف رضاء مادر ماں نکینم
بایست که تو خلاف فرمان اخوندت نکنی
بایست که شما خلاف فرمودہ اتالیق تاں نکنید
بایست که او خلاف حکم ضابطہ نکند
بایست کہ آنها خلاف قرار داد سرکردہ شان نکنند

حال مثبت از مصدر نوشتن

البتہ من این کتاب از برای معارف مینویسم
البتہ ما این سرگزشت را در جرائد مینویسیم
البتہ تو این حرف را در محفظہ مینویسی
البتہ شما این استنطاق را در محکمہ جزا مینویسید
البتہ او این کاغذ نامہ را با نام فریق من مینویسد

کاشکے من تمہل نے پودم (نہوے)
کاشکے ما کابل نے بودیم
کاشکے تو دروغ زن نے بودی
کاشکے شما چاپوس نے بودید
کاشکے او گستاخ نے بود (نہوے)
کاشکے آنها بے ادب نے بودند (نہوے)

لازم

مضامین مثبت از مصدر زیندیشیدن

باید کہ من از کمالت خیلے بیندیشم
باید کہ ما از کسالت خیلے بیندیشیم
باید کہ تو از معطلی خیلے بیندیشی
باید کہ شما از سستی خیلے بیندیشید
باید کہ او از تهاون خیلے بیندیشد
باید کہ ایشان از کسل خیلے بیندیشند

لے بایست - بمعنی لازم اور واجب لے ضابطہ کو تو بال شہر پولیس انسپکٹر منبیطہ پولیس کو کہتے ہیں لے قرار -

اور قرار داد - رزلویشن - حکم - فرمان تحریری - اور سرکردہ افسر قرار دار سرکردہ افسر کا حکم لے معارف - سرشتہ تعلیم لے

جرائد - اخبارات - جریدہ واحد - ایک اخبار لے محفظہ - نوٹ بک - یادداشت کی کتاب لے استنطاق - بازپرس -

جواب دعوے لے محکمہ جزا - عدالت فوجداری - عدالت دیوانی کو محکمہ حقوق اور عدالت اپیل کو محکمہ استئناف اور

انٹی کورٹ یا چیف کورٹ کو محکمہ التمزیز کہتے ہیں لے کاغذ نامہ - بے اضافت - پوسٹ کارڈ +

البتہ انہا میں مضبوطی بامبراطریٹ میں نویت

لازم

استقبال مٹھی - از مصدر رستن

انشاء اللہ اس سال بندہ از دام خواہم رست

بخواست خدا سال آئندہ ما از امتحان خج اہم رست

بفضل خدا امروز تو از قدغن جنبیہ غوی رست

امید رست اشب شما از آفت خواہید رست

ہمانا - فردا او از دستاق خواہد رست

اگر خدا می خواہد پس فردا انہا از دست تراولما خواہند رست

امر

خم شو - پا شو - پیش بیا - پس برو - گوش

کن - دل کن - گیر کن - ہوش کن - پیش برو

پس برو - آب بیا - زو بیا - ورق بگردا

سبق بخواں - از خانہ برآ - در خانہ درآ - بر

زمین بگذار - از زمین بردار - درست بنشین

دامن بر چس - کم کم بریز - شل بریز -

دست چپ بگرد - پاے چپ برد -

جمع

بیائید و دست راست من بنشینید

برخیزید و سبق بخوانید

بروید اورا گیر کردہ بیا رید

یو اشکی حرفت بنزید

بنشینید و حرفت مارا بشنوید

بکوشید تا جامہ زنان بنوشید

والا ایستید - عقب بکشید - پیش بیائید -

پس بروید - بقرار بنشینید -

بروید و پشت پردہ قائم شوید

صیغہ ہائے نئی بالنون

قلو وزن - شوخی نکن - تشکیج نگیر - ہر زہ نخذ -

پیش زرو - دشنام ندہ - کترہ نگو -

لے مضبوطی میریل - عرضداشت لے امبراطریٹ - امپرس - یہ نظر زبان اٹالیا امپراترس

مفرس لے قدغن جنبیہ - قدغن حراست - او جنبیہ پولیس - قدغن جنبیہ حراست پولیس - حوالات لے دستاق - قید خانہ چین خانہ

لے قراول - چوکیدار - پولیس میں لے دل کردن - چھوڑ دینا لے یو اشکی - اور یو اش - یعنی آہستہ آہستہ بات کر دینا قائم شدن

چھینا - یعنی چادر اور پردہ کی آڑ میں چھپ جاؤ لے اہل ارباب اکثر وزن کی جگہ وزن بدل جاتے ہیں اور وزن کی جگہ کنس لے نئی کو دو قسم پر قرار کیا

در سخن گفتن حرف با گیر بر زبان میارید

اسم فاعل

آشنیز شماسعدمند پسر است - پدرش
زرگراست - عمویش فیلبان است - برادرش
توپچی است - خودش مزدور است - دیروز
پدرش گریاش بود - جویای درودش شدم
که چرا اندوگین هستی - با آواز در دناک گفت
دریں شهر ناپرساں پرسندہ عالم کس نیست
در دست افلاس گرفتارم و مرگ خودم را
طلبگارم -

اسم مفعول

بنده نواخته شما هستم - ماسایه پرورده جناب
هستم - تراز خانه بر آورده اوستی - شما آواز
راہ بردہ اوستید - او بر زمین زده نشست
ایشان از زمین برداشته ما هستند - دیدہ و

نہی بالمیم

کے رامیازار - برکے شانچہ بندی مکن -

استاد رامیازارے - حرف بد میاموز - در

بازار ہرزہ گرد - درکار کاہل مباحث -

از پیش آمد کار دست پاچہ مشو - برکے

کنگل مزن - اسم خودت را سرکس گذار -

در راہ رفتن کے رات نہ مزن - رانہ کے را

بروز مدہ - پیش کسے دست کھنچ مکن -

پیش کسے کلانہ خوشامد باز منلے -

جمع

در مجلس پا در روے پا انداختہ منشینید -

در حق کسے موشک دوانی مکنید - در روے

مردم دندان غریبہ مکنید - تقلید کسے را

در میارید - خود را دانا شمارید - دیگرے

را نادان گوئید - در مجلس پاوراز مکنید -

لے شانچہ بندی کردن - تمت دھنا لے دست پاچہ شدن - گھبرنا - یعنی مشکل کے پیش آنے سے گھبرا نہیں

لے کنگل - تمت دھنا لے موشک دوانی چنلی کرنا - تمت بانہنا - غیبت کرنا لے دندان غریبہ دنت

مینا لے تقلید کسے آردن - نقل اتارنا لے حرف با گیر - تکیہ کلام لے سعادتمند - زرگر - فیلبان - توپچی

مزدور گریاش - جویا - اندوگین - دردناک - ناپرساں - پرسندہ - گرفتار - طلبگار - وغیرہ یہ سب اسم فاعل ہیں -

ناویدہ پیش شام کیے است۔ شنیہ و ناشیہ
نزد او برابر است۔ این حرفما از شام شایسته
نیست۔ این کار از ایشان پسندیدہ نیست
بہ بینید ا من شام خاک آلود است

استفهام

آیا تو نمیدانی کہ من کیستم؟
آیا شما نمیدانید کہ ما کیستیم؟
من اصلاً نمیدانم کہ تو کیستی؟
ما ہرگز نمیدانیم کہ شما کیستید؟
آخر تو معلوم شد کہ او کیست؟
آخر شما ندانستید کہ آنها کیستند؟

دیگر

آخر تو نمیدانی کہ من کیم؟
آخر شما نمیدانید کہ ما کیتم؟
آخر و ابگو کہ تو کہ؟
آخر بفرا مید شام کیید؟ (کیانید)
آخر معلوم شد کہ او کہ ہست؟

آخر دانستید کہ ایشان کیند؟ (کیانند)
دیگر

تو خوب میدانی کہ من کدام کسم؟
شما خوب میدانید کہ ما کدام کسیم؟
من چہ میدانم کہ تو کدام کسی؟
ما چہ میدانیم کہ شما کدام کسید؟
خدا میداند او کدام کس ہست؟
ما خیلے خوب میدانیم کہ ایشان کدام کس اند؟

دیگر

من کہ باشم کہ بر خاطر اجاب بگذرم؟
ما کہ باشیم کہ بالائے دست تاں بنشینیم؟
تو کہ باشی کہ پیش ما جلو حرف نمے کشی؟
شما کہ باشید کہ این حرفما بر زبان برانید؟
او کہ باشد کہ پاوے کفش من بکند؟
آنها کہ باشند کہ سرزدہ در اطاق مایابند؟

دیگر

آغا نام شام چیست؟ احوال شما چگونه است؟

لے جلورن کشین۔ خاموش رہنا سہ یعنی وہ کون ہے جو میرا چوتھن سکے اور میرے مقابل
اسکے سہ سرزدہ۔ بے تحاشا۔ بے لک۔

فروش تال چطور است؟ پسر تال کجا است؟
 نوہ شما چہ کارہ است؟ در دست تال چہ چیز است؟
 عمر شما چند است؟ امروز از ماہ چندم است؟
 آخر گو چونی؟ از برائے چہ مینالی؟
 اندو گین چرا هستی؟

اسماء اشارہ

قرب بعید

ایں	آں
واحد ہمیں	ہاں
بہیں	ہاں

جمع ایٹاں - اینا - آناں - آہنا

مشق

آیا تو ایں را میخواہی یا خود آں را؟
 من نہ ایں را میخواہم نہ خود آں را
 آیا شما با اینا میرید یا خود با آہنا؟
 ما نہ با اینا میریم نہ با آہنا
 آیا ما ہمراہ ایناں یا ہمراہ آناں؟
 شما نہ ہمراہ ایناں یا شاید ہمراہ آناں

آیا او بدینجا میماند یا خود بدینجا؟
 مرا ہیچ معلوم نیست کہ او در کجا میماند
 آیا ایشان ہاں جا میمانند؟
 نہ خیر بر میگرددند
 شما ہمیں جا میمانید یا خیر؟
 ما ہمیں جا میمانیم
 تشبیہ

چو - ہچو - چوں - چناں - چنیں - ہچناں
 ہچنیں - چنانکہ - چنانچہ - آسا - بسان -
 وار - آنہ - مثل - مانند -

مشق

ہوش کنید ہچو کارے نمکند کہ بے خوداں میکنند
 ماہر گز چوں آہنا نمیکنیم
 ز ہزار شتا گرد چناں کار نگردید
 ماہیچکہ گرد چنیں کار نمیکردیم
 مباد اگر شاہسان جا ہلاں گول بخورید
 ما بخواست خدا مثل ایشان گول نمخویم
 میساید کہ شتا مانند اہل یورپ ہنر بیاموزید

لے خیر - یہ لفظ اکثر نہیں کے معنوں میں بولا جاتا ہے لکھ گول خوردن - دھوکا کھانا +

مشق

تو پیش خود - چند نفر پیش خدمت میداری؟

من یک کس پیش خدمت میدارم

شما پیش خود چند نفر غلام میدارید؟

دولت انگلیس فخرن کر دست که کس غلام

نداشت باشد

شما چند اسب میدارید؟

ما دوسر اسب و دو اس قاطر میداریم

برادر شما چند پارچه بلبل پرور دست؟

شاید سه پارچه بلبل و چهار قطعه طوطی پرور دست

ایشان چند بلبل شایین و بازو حیره میدارند؟

نخیر ایشان بجز پنج بلبل بجزی چیز دیگر نمیدارند

شما خودتان چند پوشه قمیص میدارید؟

خود ما شش پوشه قمیص و هفت پوشه پانظون

اگر خدا میخواهد ما اهل یورپ دارم هر می آموزیم

باید که شما با هم برادرانه سلوک بکنید

بله ما با هم برادر و اسلوک میکنیم

میباید شما اهل انگلیس اساقم را پرورید

انشاء الله چنانکه آنها میپورند ما هم خواهیم پرورید

شمار اعداد

یک - دو - سه - چهار - پنج - شش - هفت

هشت - نه - ده - یازده - دوازده - سیزده

چهارده - پانزده - شانزده - هفده - هیجده

نوزده - بیست - بیست و یک - بیست و دو

بیست و سه - سی و یک - چهل - پنجاه

شصت - هفتاد - هشتاد - نود و صد

دویست - تا هزار - ده هزار - یک - کرد

ملیون

صد دویست - اهل زبان و سو کو خاص کردیست کتے ہیں اور سو دویست یا چار دویست نہیں کتے

صد کرد - ایرانی کرد - هندوستانی پنج لاکه کا ہوتا ہے - جہاں کرد لکھا ہو پانچ لاکه سمجھنا چاہیے صد و کرد و کردیک

ملیون کتے ہیں - اس سے آگے فارسی میں شمار نہیں ہے - زیادہ تعداد ملیون یا کرد کی تکرار سے ظاہر

کی جاتی ہے - مثلاً صد ملیون ہزار کرد - صد ہزار کرد - کرد ملیون صد قدغن مانفت

دہشت پوشہ زیر جامہ و نہ پوشہ چوختہ - و دہ
پوشہ جنبہ میداریم -

شما پیش خود چند توب طلسم میدارید؟
مایا زوہ توب طلسم دوازده طاقہ مہوت میداریم
آقا داعی شما چند جفت موزہ و جوراب میدارد؟
اوسیزده جفت موزہ و چہارده جفت جوراب و
پانزده جفت کفش و شانزده جفت حکمہ میدارد
پدر شما چند تا کلاہ میدارد؟

پدر ماں ہفده تا کلاہ میدارد

عمومی شما چند دانہ فانوس میدارد؟

اوسیزده دانہ فانوس و نوزده دانہ لالہ فرش
و بیست دانہ لالہ دیوار کوب میدارد

خالص شما چند برگہ کاغذ میدارد؟

اوسیت برگہ کاغذ کشمیری و بیست و یک دستہ

کاغذ فنج و سی و دو طبق کاغذ خنائی پیش فر میدار

شما چند تختہ زیر پوش میدارید؟

ما چہل و سہ تختہ زیر پوش میداریم

پسر شما چند دست رخت پوشیدنی میدارد؟

اوسچاہ و چہار یا ششت و پنج دست رخت میدارد

نواب صاحب رامپور چند زنجیر فیل میدارد؟

ہفتاد و شش زنجیر فیل میدارد

میر صاحب سندھ چند قلادہ سگ دیوز میدارد؟

اونود قلادہ یوز و صد قلادہ سگ تازی و

دو بیست قلادہ تولہ شکاری میدارد

درباغ شالامار لاہور چند شاخہ بید شک می باشد؟

من شمار نکرده ام شاید کہ ہزار باشد

آیا چند تنہ انبہ ہم میدارد یا نہ؟

بخیال من متجاوز از دہ ہزار باشد

در کتب خانہ پاریس چند جلد کتاب مے باشد؟

یک لک و چند ہزار مے باشد

قیصر ہند خلداند ملکہا چند فروند کشتی میدارد؟

من حساب میرم گر چہ ما و پاور ہا متجاوز از یک

کرور باشد - و انواع نظامیہ و ضبطیہ اش از

دو ملیون زیاد است

لہ لالہ - لالٹین - لالہ فرش - فرش لالٹین - لالہ دیوار کوب - دیوار گیر - گرجی - بار برداری کی کشتی

پاور یا دالور - جلی ہماز - لک نظامیہ - جلی فوج - ضبطیہ - پولیس

معدودات

یکم - دوم - سوم - چهارم - پنجم - ششم -
 هفتم - هشتم - نهم - دهم - یازدهم - دوازدهم
 سیزدهم - چهاردهم - پانزدهم - شانزدهم -
 هفدهم - هیزدهم - نوزدهم - بیستم (بیستم) -
 نیم - چهل - پنجاهم - شصتم - هفتاد و شش -
 نوزدهم - صد - دویستم - هزارم -

مشق

امروز از ماه چندم است ؟ امروز یکم باشد
 یا خود دوم - من حساب میبرم سوم است
 یا خود چهارم - ملا فرقان میگوید بحساب من
 پنجم است - هر دو غلط کرده اند هفتم است
 یا خود هشتم - شما نیز غلط کرده اید نهم است -
 شاید یازدهم باشد یا خود دوازدهم - به تحقیق
 سیزدهم است - ماه شب چهاردهم معلوم
 میشود - دیر و نیز ماه دیر طلوع کرد است این
 حساب پانزدهم باشد - شمار حساب بخاطر
 نمانده است شب شب شانزدهم است -

نه خیر - دمی شب هفدهم بود امشب نوزدهم
 است - خیر در بیستم شک نیست - چه طور
 در بیستم شک نیست روز بست و یکم است -
 ماه روز آدینه است - آدینه تا آدینه بست و یک
 امروز شنبه است پس بست و دوم باشد -
 نه خیر ماه روز یکشنبه یا دوشنبه طلوع کرده است
 ازین قرار بست و سوم یا بست و چهارم باشد -
 من در تقویم انگلیزی دیده ام ماه روز سه شنبه
 طلوع کرد است ازین قرار باید که بست و پنجم
 بوده باشد - پدر من میگوید غره این ماه روز
 چهارشنبه بود پس تا پنج بست و ششم باشد -
 من خوب یاد میدارم که غره روز پنجشنبه بود
 ازین جهت به تحقیق شب شب بست و هفتم است
 فردا که شب بست و هشتم است انشاء الله ما
 سفر میکنیم چرا پس فردا نخواهید رفت ؟ در
 بست و نهم یا نهم که روز سلخ می باشد اهل
 ایران حرکت نمیکند - تا چه شگوه ناراحتی
 نداریم همه روز با روز ما می خد است

دیگر

نختیں - دویمیں - سویمیں - چارمیں
پنجیں - ششیں - ہفتیں - ہشتیں - نہیں
دہمیں - یازدہمیں - دوازدہمیں - تا آخر -

مشق

بروج فلک چند اند و چه نام میدارند؟
بروج فلک دوازده گانه - تختیں شان
حمل است - دویمیں ثور است - سویمیں
جوزا - چارمیں سرطان - پنجیں اسد -
ششیں سنبلہ - ہفتیں میزان - ہشتیں
عقرب - نہیں قوس - دہمیں جدی -
یازدہمیں دلو - دوازدہمیں حوت -

کسور اعداد

دو یک = $\frac{1}{2}$. سه یک = $\frac{1}{3}$. چار یک
 $\frac{1}{4}$. پنج یک = $\frac{1}{5}$. شش یک = $\frac{1}{6}$. هفت
یک = $\frac{1}{7}$. هشت یک = $\frac{1}{8}$. نه یک = $\frac{1}{9}$
ده یک = $\frac{1}{10}$. و بدین سان دوسہ یک
 $\frac{1}{20}$. دو چار یک = $\frac{1}{40}$. دو پنج یک = $\frac{1}{50}$

دوشش یک = $\frac{1}{24}$. سه چار یک = $\frac{1}{36}$
سه پنج یک = $\frac{1}{60}$. سه شش یک = $\frac{1}{72}$
چار پنج یک = $\frac{1}{120}$. چار شش یک
 $\frac{1}{144}$. چار هفت یک = $\frac{1}{168}$ -

وقت و ساعت

سعد - سعید آقا! ساعت بنگلی شما کجا است؟
سعید - پیش من است
سعد - حالا ساعت چند است؟
سعید - ساعت نزدیک بیک است
سعد - ساعت از یک - چار یک گذشتہ باشد؟
سعید - خیر ساعت یک دنیم است $\frac{1}{2}$
سعد - شما چه میفرمائید؟ ساعت از یک
سه چار یک گذشتہ باشد $\frac{1}{3}$ ؟

سعید - هنوز وہ دقیقه باقی است
سعد - شا ساعت را کوک نکرده اید؟
سعید - امروز کوک کردن را فراموش کرده ام
سعد - با ساعت مجلسی ما کوک بکنید؟
سعید - عقرب این ساعت بدورید است

۱۵ ساعت بنگلی - بیسی گھڑی ۱۵ ساعت مجلسی - ٹائم پیم ۱۵ عقرب ساعت - گھنٹہ کی سوئی -

سعد۔ بخمال من ساعت دو و نیم باشد ۱/۲	سعد۔ نہ خیر۔ عصر تنگ شد است
سعد۔ من حساب میرم ساعت از دو۔ چار یک	سعد۔ هنوز عصر تنگ نہ شد است
هم نہ گذشتہ باشد ۲/۲	سعد۔ ساعت نزدیک چهار است
سعد۔ بلکہ از دو بسہ چار یک ہم گذشتہ باشد ۳/۲	سعد۔ شاید از چهار۔ چار یک گذشتہ باشد ۴/۲
سعد۔ شاید کہ از دو بدو چار یک گذشتہ باشد ۴/۲	سعد۔ ساعت از چهار دویک گذشتہ باشد ۵/۲
سعد۔ آیا اذان نظر خواندہ شد است ؟	سعد۔ ساعت بہ پنج میخوابد
سعد۔ بانگ نیم روز۔ هنوز خواندہ نشد است	سعد۔ ارے۔ از چهار۔ سہ یک گذشتہ است ۶/۲
سعد۔ بیائید تا مینار ساعت را ببینیم کہ ساعت	سعد۔ بلکہ از چهار۔ سہ چار یک گذشتہ باشد ۷/۲
چند است ؟	سعد۔ روز ابر است ازین جہت تشخیص وقت
سعد۔ ول کنید من دیدہ مے آیم	مشکل است
سعد۔ باشید ما و شما یک جا میریم	سعد۔ ساعت حالا پنج شد است
سعد۔ خیلی خوب	سعد۔ هنوز دہ دقیقه باقی است
سعد۔ بہ بینید ساعت از نہ گزشت است	سعد۔ آفتاب هنوز غروب نشد است
سعد۔ بے عقر یک بسہ و چار یک میخوابد ۳/۲	سعد۔ شام شد است
سعد۔ حالا ساعت نزدیک چهار است	سعد۔ در روز ہائے زمستان آفتاب ست
سعد۔ آیا مردم نماز عصر کردہ باشند ؟	ہفت طلوع میکنند و ساعت پنج غروب میشود
سعد۔ بے وقت عصر بلند است	سعد۔ در تابستان ساعت پنج میبر آید و

۱۔ حساب بردن۔ خیال کرنا ۲۔ مینا ساعت گنندہ گھر ۳۔ دل کنید۔ چوڑو ۴۔ عقر یک۔ گھڑی
کی سوئی ۵۔ عصر بلند۔ و عصر تنگ۔ عصر کا کشادہ وقت عصر بلند ہے اور قریب غروب آفتاب کے عصر تنگ کہتے ہیں۔

سعد - باز حالا وقت سحر قریب است	ساعت ہفت فرو می شود
سعید - بلے وقت صبح کو ر است	سعد - بیا ئید نماز شام خواندہ یک دقیقه
سعد - بر خیزید آفتاب طلوع کرو است (آفتاب برآمد است)	سیر و گردش مکنیم
سعید - ہنوز آفتاب نہ برآمدہ باشد	سعید - اکنون وقت گردش نمائند است
سعد - خیلے وقت است کہ آفتاب برآمد است	سعد - ہنوز وقت نگذشت است
سعید - آیا شما چاشت نمے خورید ؟	سعید - وقت نماز عشا است
سعد - بلے چاشت خورودہ ام حالا بدر سے میروم	سعید - یک پاس از شب گذشتہ باشد ؟
سعید - احمد و محمود را ہمپاے خود ببرید	سعد - یک ونیم پاس از شب گذشتہ است
گفتگو سے عمر	سعید - بر بینید احمد چه میکند ؟
احمد - آقا محمود ! عمر شما چند است	سعد - در اطاق نشستہ لنگہ در را پیش کردہ
محمود - دوازده سالہ ام (عمر دوازده سال است)	پاے چراغ کتاب سے بیند
احمد - برادر کو چک شما چند سالہ است ؟ (چند سال عمر میدارد ؟)	سعید - اورا بگوئید - حالا نیم شب شد است
محمود - او شش ماہہ است	کتابش را در روسے طاقتہ بگذارو - چراغ را فوت کند
احمد - بیارید کہ اورا مانج کھن	سعد - حالا از شب چه قدر باقی ماندہ باشد ؟
محمود - اس وقت او توئے تنو خواب میکند	سعید - پاے از شب ماندہ باشد

لے لنگہ کو اڑ کا پٹ - لنگہ در پیش کردہ - کو اڑ کا پٹ بھڑ کر لے صبح کو ر - صبح کا ذب لے خیلے وقت بہت
یعنی بہت وقت گزر گیا ہے لکھ پنج - بوسہ چو ماہو سینا شہ تو - اندر در میان سچ میں لکھ نو - پالا - پگولا - ہنڈ دلا

احمد - عمر پرتاں چند سال است؟

محمود - نئی سال دارد

احمد - شماں از من جوان ترید

محمود - بلے - من در عمر از شما کو چکترم

احمد - شاید کہ برادر کو چک من نیز از شما بزرگتر است

محمود - نہ خیر - تقریباً عمر ماں یک است

احمد - ایں پیرہ زن کہ جلو شما نشسته است

چند سالہ است؟

محمود - ایں ماں اچھ پنجاہ سال عمر میدارد

احمد - ایں پیر مرد سا نخورده باو تعلق میدارد؟

محمود - شوہر ش است

احمد - غالباً عمر ش شصت سال باشد

محمود - از شصت سال زیاد است

احمد - مگر از بقیہ اش معلوم میشود کہ سن و

سالش از پنجاہ ہم کم است

محمود - آری خیلے تن و توش قوی میدارد

احمد - شما خیلے نحیف البتہ و لاغر اندام ہستید

موسم

طاہر ویردی - خلیل آنا! امروز ہوا چگونہ است؟

خلیل آنا - امروز ہوا معتدل است نہ گرم نہ سرد

طاہر ویردی - پیرہ روز ہوا خیلے گرم بود

خلیل آنا - از شدت گرما ہمہ روز باو بیزن

توے دستم بود

طاہر ویردی - من ہم ہمہ روز خیلے غرق میکردم

خلیل آنا - مگر از دی شب ہوا قدرے خنکی

گرفت است

طاہر ویردی - اول شب گرم بود البتہ پایاں

شب باد خنکے مے آمد

خلیل آنا - تابستان ہند پناہ بخدا نمونہ جنم

است از حرارت مغز انسان در سرے توفد

طاہر ویردی - بیائید کہ موسم گرما بشما بسر کنیم

خلیل آنا - ییلاق ہندوستان ہمیں شملہ منصوری

و نانی تال است

طاہر ویردی - ہمہ ہندوستان قشلاق کہے

لہ ماہیہ - دانی خالہ - پھر جننے والی لہ بنیہ - جتہ - جاست - کاٹھی - جوڑ بندہ - ترکیب اعضا لہ باو بیزن -

پکھا لہ قشلاق - سردی کے موسم میں رہنے کا مقام - گرمیوں میں رہنے کی جگہ کو ییلاق کہتے ہیں +

طاہر ویردی - ہندوستان سے فصل سیدار

سرا - گرا - برشکال

خلیل آنا - ایران چار تا فصل میدارد -

زمستان - تابستان - بہار - پائیز

طاہر ویردی - ہندوستان اگرچہ بہار

نمیدارد مگر اس برشکالش ہم کمتر از بہار نیست

خلیل آنا - بہار - چہ باد ملائم و خشکے مے آید

کہ دماغ آدم را چاق مے کند

طاہر ویردی - امروز ہوا خیلے خشک است

ابنچ بہتہ است

خلیل آنا - بلے برکت زمستان است

طاہر ویردی - خشکی بجان من بے چسپہ

بیائید کہ از کوہ پائیں شویم

خلیل آنا - امشب بواسہ سرا کہے نمیتواند

محل میلایش در کجا است ؟

خلیل آنا - ویروز آفتاب خوبے بود - امروز

میز غلیظہ در ہوا است

طاہر ویردی - شب ہم میز قیقہ در ہوا بود

خلیل آنا - آیا ہوا باز شد ؟

طاہر ویردی - ہوا ابر و مستعد باران است

خلیل آنا - آیا ہوا حالت باران میدارد ؟

طاہر ویردی - ہوا نم ہم پیار د - برق ہم نیزند

رعد ہم میفرود

خلیل آنا - فصل عوض شد است

طاہر ویردی - موسم برشکال است - ہوا

رطوبت گرفت است

خلیل آنا - بلے برشکال ہندوستان بہار

ہندوستان است

سلا آفتاب خوبے بود - یعنی دھوپ ابھی تھی سلا - کڑ - کڑا - غلظت ابر اور سردی کی شدت سے جو دھواں سا

گھٹ جاتا ہے اس کو دوا - اور ٹھہر بھی کہتے ہیں سلا ہوا باز شد - یعنی ابر کھل گیا سلا پھیدوں پھیدوں میں برتا ہے

یا میت کی پٹا رپڑ رہی ہے سلا بجلی کو نہ رہی ہے سلا بادل گج رہا ہے سلا موسم بدل گیا ہے سلا پانکڑ خزاں

اور خریف بھی کہتے ہیں عربی میں ان چار فصلوں کے یہ نام ہیں - شتا - صیف - ربیع - خریف

حرکت بکند

طاهر و پروی - مردم از شدت سرما همه اندر
و بیکار مانده اند

خلیل آقا - امروز در روزنامه خوانده ام بر شله
خیله برف افتاده است

طاهر و پروی - من هم شنیده ام که درین
نزدیکی تگرگ افتاده است

خلیل آقا - امروز با بطور شدید است که تخیر
و چادرها را از پا در می آرد

زمانه

انیس - آقا مونس! درین شهر پارسال
نخ گندم چه بود؟

مونس - پارسا و پیر - نخ غله خیل گراں بود
روپیہ را بهشت سیر

انیس - امسال چه حالت است

مونس - امسال بفضل خدا - ارزان است

روپیہ را بهشت سیر

انیس - پری شب مرا بیکه از اربابی آتاقی
صحبت شد میگفت که در بلوکات ما بهشت
سیر بفروش میرسد

مونس - پری روز بنده بجهت سودا در یک
از رستاقات رفته بودم مگر معلوم شد که از
بیت و دوسیر زیاد نیست

انیس - میگویند که دیشب از کلکته تلغراف
زده بودند که دویست هزار من گندم و همین
قدر برنج خرید کرده باید فرستاد

مونس - همین سبب است که اندر پروی

نخ گندم و برنج و نخود و زرت و ارزن
قدری گراں تر شده است

انیس - امروز اینک گندم و برنج که شما
خریده اید شاید فردا بدلی خواهدید فرستاد؟

مونس - خیر - اشب خواهدیم فرستاد

انیس - البته در چهار و پنج روز خواهد رسید؟

مونس - انشاء الله فردا یا پس فردا اگر قدری

سه روزنامه - اخبار سه تخیر - قنات سه چادر - خیمه سه اربابی - زمیندار - جاگیر دار - تعلقه دار - مالک دار

سه بلوکات - منحل - علاقه - پرگنه - محال سه رستاقات - جمع رستاق - گاؤں سه تگه - گٹھری - گون - بوری -

دیر شد پس پس فردا خواهد رسید

انیس - شما دیریں ہفتہ چند من غلہ فرستادہ آید؟

مولس - ہزار من نخود و ہزار من زرت فرستادہ

انیس - در ماہ گذشتہ ہم چیزے فرستادہ آید؟

مولس - چیزے نفرستادہ بودیم

انیس - در آہ آیندہ ہم چیزے خواہید فرستاد؟

مولس - انشاء اللہ بقدر دو ہزار من زرت

خواہیم فرستاد

اقربا

میرزا کوچک - السلام علیکم - افندم

حسن افندی - وعلیکم السلام میرزا صاحب

میرزا کوچک - مردم بخیر اند؟ کوچک و بزرگ

بسلامت؟

حسن افندی - ہمہ دعا میکنند

میرزا کوچک - کس دکوے شما بجاہستند؟

حسن افندی - از برائے عروسی برادر ہم بگلگتہ

رفتہ اند

میرزا کوچک - شما چند تا برادر میدارید؟

حسن افندی - ماہ برادر ہستیم و یک خواہر

میرزا کوچک - خواہر شما از شما کوچکتر است؟

حسن افندی - دہ سال بزرگتر است

میرزا کوچک - ایں جوان خوشگل کر پشت سر شما

استادہ است بشما چہ قربت میدارد؟

حسن افندی - ایں برادر رضاعی من است

میرزا کوچک - آیا ایں آغا زادہ کہ جلو شما بازی

میکند پسر شما است؟

حسن افندی - ایں نوادہ من است

میرزا کوچک - نوادہ پسر می یا نوادہ دختر می

حسن افندی - ایں نوادہ پسر می من است

میرزا کوچک - ایں بچہ دیگر کہ باو بازی

میکند کہ نام کس است

حسن افندی - ایں پسر خواندہ من است

میرزا کوچک - احمد بی - بشما چہ خوشی میدارد؟

حسن افندی - او برادر زن من است

لے زرت - جوار غلہ ترکی میں افندی بزرگ کے منوں میں ہستمال ہوتا ہے غلہ کس دکوے - اہل و عیال غلہ

برادر رضاعی - دودھ شربک بھائی غلہ نوادہ پسر می - پوتا - نوادہ دختر می انسا غلہ نوادہ نوادہ کے ایک بھئی میں غلہ پسر خواندہ غلہ بولا بیٹا غلہ

میرزا کو چپک - او حال اور کجا است؟	میرزا کو چپک - مگر او فکر زن بردن نمیدارد؟
حسن افندی - او در شهر سورت است	حسن افندی - میخواستم تدارک غرض پیش ببرم -
میرزا کو چپک - آیا او خانه کوچ همراه میدارد؟	مگر...
حسن افندی - بله - او ہما بخا زاد و ولد کرد	میرزا کو چپک - مگر یہ؟
زن و زندگی ہما بخا دارد	حسن افندی - چه بگویم
میرزا کو چپک - آیا در خانہ اش زن رسمی است	میرزا کو چپک - ترا بخدا راست بگو
یا خیر؟	حسن افندی - او پاسور خواہر زن خود
حسن افندی - زن صیغہ غیر رسم گرفت است	گروید است
میرزا کو چپک - آقا دانی شا حال کجا میماند؟	میرزا کو چپک - راستی - چہ چی - میگوئی؟
حسن افندی - بخانہ پدر زنش میماند	حسن افندی - من حرف دروغ نمیگویم
میرزا کو چپک - آیا خلیل باشا عموے حقیقی	میرزا کو چپک - مگر زن او انتقال کرد است؟
شما است؟	حسن افندی - زن عمو و عئمہ من ہر دو
حسن افندی - نہ خیر - عموئی تنی است	پار سال یکجا انتقال کرده اند

شہ خانہ کوچ - اہل و عیال شہ زاد و ولد کردہ - جن بیکر شہ زن و زندگی - گھر بار بال بچے یہ محاورہ ہے -
 شہ زن رسمی - منکوہ بی بی یا بیاتابی بی - زن صیغہ غیر رسمی گھر دانی ہوئی عورت جو منکوہ کے برابر نہ حق رکھتی ہے نہ شریک
 ارث ہے - یہ اہل سنت کے نزدیک ناجائز ہے اور اہل شیعہ کے مذہب میں جائز ہے - ان کی اصطلاح میں ایسے
 نکاح کو متاع اور صیغہ کہتے ہیں اور ایسی عورت کو زن صیغہ بولتے ہیں - ہندوستان میں متاعی بیوی کہلاتی ہے شہ آقا دانی -
 ماموں شہ پدر زن - خسر شہ عموئی تنی - رشتہ کاچا - حقیقی چچا کے سوا شہ زن بردن - محاورہ اہل ایران
 میں نکاح کرنے کو کہتے ہیں شہ تدارک - بند و بست انتظام - تدارک و دشمنی ہم یعنی ہم چاہتے تھے کہ اسکے باہ کا بندوبست کریں شہ پاسور

میرزا کو چک - شوہر عہد شہنواز زندہ است؟

حسن افندی - ہنوز زندہ است

میرزا کو چک - چند تاپسہ میارو؟

حسن افندی - دو تاپسہ و یک دختر میارو

میرزا کو چک - آیا دخترش را عروسی کرد؟

حسن افندی - بلہ کرد است

میرزا کو چک - باکرہ کرد است؟

حسن افندی - باپسہ خالہ من کرد است

میرزا کو چک - خالہ شہاچہ کارہ است؟

حسن افندی - مدیر گارٹ است

میرزا کو چک - آیا اداوارہ اش ہمیں جا است

حسن افندی - بلہ ہمیں جا است

میرزا کو چک - خودش در کجا است؟

حسن افندی - پیش پدر من بگلکتہ رفتہ است

میرزا کو چک - از انجا زود ہم بر میگردد یا خیر؟

حسن افندی - البتہ تا یک ماہ بر میگردد

میرزا کو چک - پدر شہا اتجاہہ کار میکند؟

حسن افندی - تقدہ حال جد من میکند

میرزا کو چک - آیا جد شہا تاحال بقید حیات است؟

حسن افندی - بفضل خدا - جد و جدہ من ہر دو

بقید حیات ہستند

میرزا کو چک - جد شہا واسہ مادر شہا چیرے

سوغات فرستاد است؟

حسن افندی - بختہ مادر من دست برنجن

طلا فرستاد است

میرزا کو چک - پدر شہا چند تازن میارو؟

حسن افندی - دو تازن میارو یکے مادر

من و دیگر مادر من

میرزا کو چک - پدر شہا از مادر شہا ہم بچہا

میدارو یا خیر؟

حسن افندی - یکتا - پسر نذر و دو تا دختر نذر

میدارو

میرزا کو چک - خواہر شہا از شہا بزرگتر است

یا کوچکتر؟

لہ دیر - اوڈیر لہ گانت - گزٹ یعنی اجارہ کا ستم ہے لہ ادارہ - دفتر محکمہ - کارخانہ لہ مادر شہا بڑی بی

لہ پسر نذر - سوتیلہ بیٹا - پرکاشا بیٹا لہ دستدر جو بی بی - پرکاشی بی بی شہا خواہر نذر - سوتیلی بہن

حسن افندی - از من کو چکتر است
میرزا کو چک - پدر شما خواہر نہر شمارا عروسی
کرده است ؟

حسن افندی - ہنوز نکرده است
میرزا کو چک - آیا نامزدش ہم نکو است ؟
حسن افندی - بلے - نامزدش کرده است
میرزا کو چک - با کہ نامزدش کرد است ؟
حسن افندی - با پسر خالہ من
میرزا کو چک - شما این چک را بختہ کہ خریدہ اید ؟
حسن افندی - بختہ سو گلی برادر کو چک خود
خریدہ ایم

میرزا کو چک - پدر بدش چیزے سوغات
از برے داماد خود فرستادہ است ؟

حسن افندی - ہیچ -
میرزا کو چک - چرا ؟

حسن افندی - اوسر حنی با برادر دم دختوش
نیست

میرزا کو چک - آیا برادر شما و پسر عموے
شما با ہم ہمدامن ہستند ؟

حسن افندی - بلے - ہمدامن ہستند
میرزا کو چک - شوہر خواہر شما از برے
خواہر شما چہ تحفہ آورد است ؟

حسن افندی - بختہ باجی چک و بختہ نہ نہ باجی
دستمال ابریشم آورد است
میرزا کو چک - آیا این یراق زنانه را ہم او
آورد است ؟

حسن افندی - خیر - این را یکے از خوشاوند
من بختہ خواہر رضاعی من آورد است
میرزا کو چک - آن خویش شما با و چہ نسبت
میدارو ؟

حسن افندی - درمیاں شال خویشی
زنا شوئی است

میرزا کو چک - امروز من جناب راخیلے
ز رحمت دادم

لے نامزد کردن - یگنی کرنا - نامزد یگنی تر لے سو گلی - محبوبہ - معشوقہ - فیملی - زن - معشوقہ لے چہ رنندہ - سوتیلہ پد
لے ہمدامن - ہمزلت لے باجی - بہن لے نہ نہ - ہاں - یہی بہت بہن کو باجی اور ہاں کو نہ نہ کہتے ہیں لے یراق زنانه - عورتوں کا لباس

حسن افندی۔ چیرے رحمت نیست
میرزا کو چک۔ کنوں از خدمت شما رخصت
میشوم

حسن افندی۔ فی امان اللہ۔ وہ بروید

یراق زنانه

مہدی۔ میں خواہریشاق بستہ کئے آید
کیب؟

انور۔ زن خواہر زادہ من است

مہدی۔ خواہر زادہ شما از برائے او چه

سوغات ازدہلی فرستاد است

انور۔ از برائے او چک پولک دوز فرستاد

مہدی۔ شما این چک تو رسید از برائے

کہ خریدہ آید؟

انور۔ از برائے جدہ خود خریدہ ایم

مہدی۔ از برائے مادر زن خود چیرے خریدہ آید؟

انور۔ بختہ او چک مال برنجک خریدہ ایم
مہدی۔ شما واسے زن برادر تان چه تحفہ
فرستادہ آید؟

انور۔ از برائے او چک مقتول دوز فرستادہ ام

مہدی۔ پسر خال شما واسے نامزوش چه سوغات
فرستاد است؟

انور۔ از برائے او گلچہ دماغ فرستاد است

مہدی۔ شما این شست مرزا و از برائے کہ
خریدہ آید؟

انور۔ ما این شست مرزا و او انگشتر طلا از برائے

دختر خال خود خریدہ ایم

مہدی۔ خالوے شما بختہ خالہ شما چه تحفہ آورد است؟

انور۔ خالوے ما از برائے خالہ ما انگشتر طلا

و دست برنجک آورد است

مہدی۔ و اما و شما از برائے دختر تان چه فرمائش

لے وہ۔ اہل زبان کا محاورہ ہے۔ وہ بروید یعنی اچھا باؤ لے۔ یثاق۔ سر باندھنے کا رومال لے۔ چک۔ دوپٹ۔

پولک دوز۔ ستارے کا ہوا دوپٹ لے۔ سفید جالی کا کپڑا۔ جالی ٹٹ۔ یا لوٹ جالی۔ باربیٹ۔ تو یعنی جالی و جال

لے چک مال برنجک۔ گاج کا دوپٹ لے۔ چک مقتول دوز۔ دوپٹ کلا بتنی۔ چک لگا ہوا دوپٹ لے۔ گلچہ دماغ۔ ناک کا پھول لنگ

لے شست مرزا۔ انگلیوں کے پھلے لے۔ انگشتر۔ کلائی کی چڑیاں لے۔ دست برنجک۔ لنگن بہ

دادہ است؟

انور۔ ازبرائے او پازیب طلا و خنجال نقرہ

فرمائش داد است

مہمدی۔ شما این گردن بند از برائے کہ

ساختہ اید؟

انور۔ ما این گردن بند و این گوشوار از برائے

خواہر رضاعی خود ساختہ ایم

مہمدی۔ شما این سینہ بند از برائے کہید و زید؟

انور۔ ازبرائے سوگلی خود میدوزیم

مہمدی۔ شما این چارقد چلواری بجمتہ کہ

دوختہ اید؟

انور۔ بجمتہ جدہ خود دوختہ ایم

صحبت خویشی و قرابتی

مہرجان۔ آقا! خیلے عجب است کہ امروز

شما تشریف آورید؟

مہرجان۔ بندہ خیلے شتاق زیارت بودم

آقا نوروز۔ نسبت بمن چه خدمت است؟

مہرجان۔ خواہر من میخواید سخن واجبی بفرمائید

آقا نوروز۔ بگوئیدش کہ انشاء اللہ فردا حاضر

خدمت میشود

مہرجان۔ او حالا سخن گفتن میخواید

آقا نوروز۔ آخر۔ او بمن چه گفتن میخواید؟

مہرجان۔ نیدانم چه گفتن میخواید

آقا نوروز۔ غیر بعد از عصر شرفیاب صحبت

خواہم شد

مہرجان۔ او خودش اینجا آمد است

نوروز۔ اے مروضہ! غضب کردی مرا

از پیشتر چرا خبر نہ کردی کہ من از بازار یک چیز

غریبہ بجمتہ او تحفہ آوردم۔ پلوئے پختہ۔

قہوئے پختہ

مہرجان۔ حاجت چندین تکلفات نیست

میخواید سخنی بشما گوید و برگردد

نوروز۔ خیر۔ بگو در کجا است

مہرجان۔ در جیاط نشستہ با سوگلی شما حرف مینزد

لے گردن بند۔ چپا کلی۔ دھکدی لے سینہ بند۔ انگیا لے چارقد۔ چادر لے چلواری۔ لے۔ یا فاصہ۔ یا

کرک لے جیاط۔ آگن۔ جو گھر کے سامنے نشست دبر فاست کے لے چادر دیواری کہ چکر بنال ہوتی ہے لے سوخی۔ بمبوہ۔

نوروز - بروصد اش کن

مہرجان - صونا - صونا ہوئے!

صونا - بلے - آقا چہ میفرمائید؟

مہرجان - کلثوم نہ را بگوئے کہ اینجا بیاید

صونا - در کجا؟

مہرجان - در اطاق نوروز آقا

صونا - خانم! مہرجان آقا شمارا در اطاق

نوروز آقا صدا میزند

کلثوم نہ - سلام علیکم - برادر

نوروز - وعلیک السلام خواہر - خوش آمدی

بیانیش - قدم برچشم - چہ طور تشریف آوری

باعث تکلیف تو چہ بودہ است؟

کلثوم نہ - پارہ حرفہا داکشتم بگویم

نوروز - بفرمائید - من تشنہ حرف شما ہستم

کلثوم نہ - کارواجہی دارم خلوتی خواہم گفت

نوروز - اینجا ہیج بیگانہ نیست شما آشکارا

حرف بزنید

کلثوم نہ - پیش روے مردم گفتہ نمیتوانم

نوروز - در گوش من بگوئید

کلثوم نہ - سرگوشی در مجلس زیربانیت

نوروز - بیا - پستونشتہ حرف بزنیم

کلثوم نہ - خیلے مناسب است

نوروز - حالا بگو مطلب شما چہ چیز است

کلثوم نہ - حرفیکہ من میگویم باید کہ از ان پیش

این و آن بروز نہدہید کہ فلانی بمن چنین و

چنان گفتہ است

نوروز - آہستہ چرا میگوئی بلند بگو کلثوم قدر

سنگین است

کلثوم نہ - من آہستہ از ان حرف میزنم مبادا

پشت دیوار کسے گوش داشتہ باشد و حرف

مرا بشنود - پیش پسر شما نقل بکند

نوروز - نہ خیر - کسے نمی شنود - تو حرف مطلب

را بے تکلف بمن آشکار کن

کلثوم نہ - من خیلے ازین میترسم کہ پسر شما

یواشکی آید و حرف مرا گوش بدہد

نوروز - خواہر حرف و دلیل گو وقت مے گذرد

سلطہ یواشکی اور یواش یعنی آہستہ تلخہ حرف دہل - ادھر ادھر کی باتیں - مژدک باتیں - قابل ترک باتیں

مرا از مقصدت حالی کن

گلشوم نہ۔ مطلبم این است کہ پسر شما ارادہ
زن بردن میدارد یا نہ؟

نوروز۔ چرا۔ انشاء اللہ بعد یک سال
عروسیش را تدارک میدہم۔

گلشوم نہ۔ او نہ۔ تا یک سال کہ انتظار خواہد
نوروز۔ خواہر۔ چہ میگویی۔ در چشم زون سال میگردد
گلشوم نہ۔ اگر تا یک ماہ شما تدارک نمیدہید

من دختر خود را بہ پسر گزینہ باشی نام نہ میکنم

نوروز۔ زنکہ۔ اینچہ حرفاست کہ میزنی۔ از
سخت زمین زیر پایم لرزید

گلشوم نہ۔ من شنیدہ ام کہ پسر شما براہ بد
افتاد است

نوروز۔ گلشوم نہ۔ چہ چی میگویی۔ چرا پسر
بدنام میکنی

گلشوم نہ۔ من خیالہ شنیدہ ام کہ او پاسوز
کوینہا شد است و جنبہ بازی میکند

نوروز۔ زنکہ۔ از خدا ترس چرا از پیش خود
حرفهایساری۔ چرا بظلمک ناداں شاخچہندی

میکنی

گلشوم نہ۔ تو شل بکبک جثمت را روئے ہم گذاشتی
نیک و بدت را سننے بینی و میدانی کہ مردم ہم
نمے بینند

نوروز۔ این حرفها را از کجا میگویی

گلشوم نہ۔ آیدای شب پسر شما عرق خورده

توے راہ با یکے از قراولها عہدہ نکرده است؟

و قراولان او را ہمہ شب دستاق نکرده اند؟ و

تا دہ تو ان از شما جریمہ نگرفتہ اند؟ اورا ول

نکرده اند؟

نوروز۔ ہرگ خود باں ز نہار شہرت نہی کہ

لے حال یردن۔ آگاہ کرنا۔ خبردار کرنا۔ جانا لے گزمہ۔ پولیس۔ چکیدار۔ گزمہ باشی پولیس افسر قحانہ دار۔ کوتوال

لے براہ بر آفاقدن۔ بدچلن ہو جانا لے کولی۔ رنڈی۔ بیوا لے جندہ۔ خانگی۔ پوشیدہ حراکاری کرغوالی لے

شاخچہ بندی۔ تمت دھڑنا۔ بتان باندہ حنا لے عرق۔ آجکل کے محاورہ میں شراب کہتے ہیں لے قراول۔ چکیدار۔ پھودا

لے دستاق۔ زیر جرات۔ حوالت۔ جیل۔ قید خانہ۔ قی لے تو مان۔ ایران میں ایک طلائی سکے جس کی قیمت بقدر لے کے ہوتی ہے

کہ چنین وچنان شد است

گلشوم نہ - چراچ ضرورت است کہ راز شمارا
شہرت برہم - مردم شہر ہمہ خود میدانند کہ بچہ
نوروز آقا ہچو شد است

نوروز - زنکہ معلوم میشود کہ تراز حرف کسے
از راہ رفتہ عقل ترا کسے درویدہ است در
عالم شباب اکثر از جواناں ہچو حرکت بفعل
سے آید

گلشوم نہ - بے - من ہم میدانم کہ شما خود تاں
اورا ہچو تار کردہ آید

نوروز - من چہ طور اورا تار کردہ ام؟
گلشوم نہ - شما اورا نہ علم اموختید نہ معرفت -
بجز اینکہ شما لکھ کشید و او دروازہ - دیگر از
دستش چہ برے آید

نوروز - خیز او ہچ کارہ نیست بہ بینم تو ناموش
را چہ طور بدیگر کسے میدہی - گر نہ باشی کیست

کہ پا توے کفش مابکند

گلشوم نہ - اگر میدہم - بہ بینم شمارا بکدام تو دلہا
و ستاق خواہید کرد حالا میروم از حرف شما اورا
حالی میکنم

نوروز - نہ خواہر - مانو کر تیم - چاکر تیم - بندہ توایم
غلام توایم این حرفرا بر زبان میار - این
کارا از تو شائستہ نیست

گلشوم نہ - شما نہ ذکر من باشید نہ چاکر من شما
برادر من باشید اما پسرخود را بگوئید کہ این خیال
مفت زن برون بیفتد

نوروز - حالا این حرفرا کنار بگذار - بگو کہ
تدارک عروسیش را کسے میدہی
گلشوم نہ - تدارک عروسی کہ؟
نوروز - عروسی دخترہ ات

گلشوم نہ - من ہرگز دست دخترہ خود بدست
ہچو پسرخود بالا برآمدہ نمیدہم

لے مار - دیو - دیوانہ - منہ زور - سر چٹھایا ہوا - شتر بے مہار لے - لکھ - کماٹی - یعنی تم کماڈ اور دہ مار دے

اور تمہاری کماٹی آٹا لے لے یعنی نکاح کرنے کے یہودہ خیال سے باز ہے - بیفتہ کے معنی اہل ایران کے

معاذہ میں باز رہنے کے ہیں لے سر خود بالا برآمدہ - شتر بے مہار +

نوروز۔ نہ خواہر تو اور اب جان من بفرزند
قبول کن او ہمیشہ غلام تو باشد
از سخناے ناسزا اور آزرده نہ بود۔ شما خود
کشموم نہ۔ و اچہ حرف است کہ پسر شما چنگیہا
نوروز۔ من کے باو سخن ناسزا گفتہ ام۔ اگر
بفرص سخنے نا واجب از زبان من برآمدہ باشد
معاف فرمائید

نوروز۔ خواہر از برائے خدا رحم کن و از
خطاے رفتہ اش چشم ہیوش آئندہ گردنیں
مہرجان۔ ما صاحب دختریم۔ باچہ دایم
کار ناخواہ گشت
کہ با شما سر برداریم مگر شمار ہم مچو حرف از با نیست
نوروز۔ خیر ایں حرفا را بگذارید مطلب من
این است حالا کہ خانہ مناں رسیدہ ایں
سخنا را پیش دخترہ بروز نہ ہید و از طرف
پسر من ایں انگشتہ توے انگشتش بکنید

نوروز۔ مگر او ایں قرابت رضانیست؟
مہرجان۔ بلے او پیشتر از ایں قرابت حاشا
میکرد من بزور کے ایں کار بگردنش بستم
نوروز۔ اے اے چہ چارہ کنیم۔ مہرجان آقا

نوروز۔ خواہر تو اور اب جان من بفرزند
قبول کن او ہمیشہ غلام تو باشد
کشموم نہ۔ و اچہ حرف است کہ پسر شما چنگیہا
خوش گذرانی بکند و دخترم در پس پردہ از غم
بگذارد

نوروز۔ خواہر از برائے خدا رحم کن و از
خطاے رفتہ اش چشم ہیوش آئندہ گردنیں
کار ناخواہ گشت
کشموم نہ۔ او گرد چنیں کار ناگرد یا نگرود
من ہرگز عروسی دخترہ ام را با نور چشم شما نیکم
نوروز۔ برو اگر نمیکنی نکن۔ ما ہم خیلے شنیدیم
کہ دخترت رو و از پیش روے نا محرم نے نشیند
و مثل کو بہا پیش این و آں قرعہ میدہد
کشموم نہ۔ حالا کہ مچو است۔ لائق نور چشم
خود دختر پیدا بکنید دخترے کہ رو و از پیش
این و آں بنشیند لائق نور چشم شما نیست
نوروز۔ مہرجان آقا۔ شما پیش بیائید۔
و کشموم نہ را بغما یند کہ با آزرده نہ شود

لے چنگی۔ گاین۔ ڈوئی۔ تیرہ تالی ۱۵۰ فردادن۔ کوئے مگانا۔ مگانا ۱۵۰ حاشا سیکرد۔ یعنی انکار کرتی تھی +

کلتھوم ننه۔ خیلے بدمے آید کہ رویش را
به بینم۔ وقتیکہ من رویش را مے نیم زہرہ ترک
میشود

مہرجان۔ اگر ترا دیش خوش نے آید برو
در پس آل لنگہ در قائم شو

صحبت ناخوشی و بیماری
شیخ حسن۔ سلام علیکم۔ سید جان

سید جان۔ وعلیک السلام یا شیخ! مزاج
چہ طور است؟ امروز قدرے ناخوش بنظر

مے آئی۔ رنگ رویت چہ پریدہ است؟
شیخ حسن۔ یاسیدی! سرم خیلے در میکند

سید جان۔ نصیب اعدا از کسے؟
شیخ حسن۔ صبح کہ از رخت خواب برخاستم

دیدم کہ سرم درو میکند
سید جان۔ باعث ناخوشی چہ بود؟

شیخ حسن۔ دیروز بین راه سرم گچ خوردہ

حالات دارک عروسی را جلد باید کرد
کلتھوم ننه۔ اے وای صداے پاے بیگانہ
مے آید

نوروز۔ چہ امتیازی۔ ہیچ بیگانہ نمیتواند کہ
ایںجا پا بگذارد

کلتھوم ننه۔ آخر این کبیت؟ کہ سرش را
تو کردہ یک راست بہمت اطاق مے آید
نوروز۔ مگر تو نے شناسیش؟

کلتھوم۔ من نے شناسمش
نوروز۔ چہ نے شناسیش؟ خیلے خوب
مے شناسیش

کلتھوم ننه۔ آخر بفراٹید کہ این کدام کس است
کہ ہچ سر زوہ پیش مے آید؟

نوروز۔ این ہاں نامزد دخترت است
کلتھوم۔ اے وای چہ خاک بر سر کنم کجا بروم
مہرجان۔ مگر تو اورا دیدن نیخواہی؟

لہ سرزدہ۔ بے تھاشا۔ بے کھشک۔ بے روک ٹوک۔ زہرہ ترک میشوم۔ یعنی میرا دل پھٹتا
ہے۔ سرم قائم شدن۔ پوشیدہ ہونا۔ اور قائم کردن۔ پوشیدہ کرنا۔ سرم گچی۔ سرکا پھرنا۔ دوران تر
مرض ددر۔ سرکا چکرانا۔

شیخ حسن - مردہند از علاج دکتور خیلے

میترسند

سید جان - آخر چرا؟

شیخ حسن - فقط بے عقلی

سید جان - نفی کے بندہ در علاج دکتور

دید است در علاج اطبا کم دیدیم

شیخ حسن - بے دوائے شاں اندک

و نفی بسیار است

سید جان - بندہ خیلے متفق علاج دکتور استم

شیخ حسن - من ہم از دکتور برائے خود

دوا آورده ام

سید جان - بخورید بخواست خدا نفع میدہد

شیخ حسن - خیر است؟ شما ہم امروز بچو

سرفہ میکنید

سید جان - شب سرکہ خورده بودم - نزلہ

بمخبر ام زور آورداست سرفہ میکنم

شیخ حسن - مگر شما پرہیز نمیکنید؟

پایم ہم پیچیدہ زمین خوردہم - شب تب کرم

سید جان - جالے ضرب کہ زسیدہ؟

شیخ حسن - پل دماغم ضرب خورده ورم

گرفت است

سید جان - دست خود را چرا دراز نمیکشی؟

شیخ حسن - مایچہ بازوم نیز درد میکند

سید جان - در راہ رفتن نیز آؤ نمیکشی؟

شیخ حسن - بسکہ تکان خوردم قلم پایم زخم

خورده کہ شد است

سید جان - بلے ہمیں سبب است کہ امروز

تو بچو میلنگی

شیخ حسن - سینہ پایم نیز زخم خورد است

سید جان - بدکتور - چرا رجوع نکردی؟

شیخ حسن - پیش ریش سنا ز رفتہ بودم نہما

راتختہ بند کرد است

سید جان - معلوم میشود کہ شما از علاج

دکتور سے ترسید؟

مے زمین خوردن - گر پڑا مے در زمین آؤ کشیدن - لگاؤ کر چلنا - بیکہ بیکہ پاؤں ڈالنا مے بے شدن - گوشت کا ضرب

لھا کر نرم ہوجا - پس جانا مے دکتور - ڈاکٹر کا مفرس ہے مے ریش سنا - جراح

سید جان - آدم تاکجا پرہیز کند - از پرہیز
 کردن جانم ببتگ آمد است
 شیخ حسن - چند روز دیگر ہم پرہیز را بر خود
 گوارا کنید - وقتیکہ بہ کلی صحت حاصل شد باز
 حاجت پرہیز نیست
 سید جان - خیر است از چند روز رفیق شما
 را با شمانہ مے پیئم؟
 شیخ حسن - یک ماہ میگذرد کہ از بام سرا
 باکلہ پائین آمدہ بازویش در رفتہ حالت
 ناخوشی پیدا کردہ بستریش شد است

شیخ حسن - بلے

سید جان - تب نو بہ است یا ہر روزہ؟
 شیخ حسن - ہر روزہ
 سید جان - گاہے عرق ہم میکند - یا خیر؟
 شیخ حسن - دیروز خیلے عرق کردہ بود
 سید جان - حالا کُنہ کُنہ اش بدہید

سید جان - حالا احوالش چطور است؟
 شیخ حسن - احوالش برہم خوردہ روز بروز
 بدتر شد است

سید جان - آیا امید زیست ہست؟
 شیخ حسن - خیر - دماغش تیغ کشید است

لے دماغش تیغ کشیدہ - یعنی اُس کی ناک پُست گئی ہے لے چشمش بر آسمان افتادہ - یعنی اُس کی آنکھیں
 چھت سے لگ گئی ہیں لے لوپ دیش گود افتادہ - اُس کے رخسارے پُٹخ گئے ہیں لے دلش کلافہ
 شد است - اُس کا دل ہر وقت مالتا ہے لے کُنہ کُنہ - کونین - سکونا بارک جو دیسی کونین کے درخت
 کی چھال کا سفوف ہے - یہ لفظ انگریزی کونین Quinine سے منفرس ہے +

صحبت غسل

میرجعفر - آقا قنبر!

آقا قنبر - بے آقا

میرجعفر - دلاک را خدا بزن کہ سرم را بتراند

آقا قنبر - از دم صبح بچہ کریم را در عقبش فرستادم

کریم - آقا! او خودش از دم صبح حاضر است

میرجعفر - کجا است؟

کریم - پائیں در حیاط نشسته است

میرجعفر - اورا بگو بالا بیاید

آقا قنبر - شما خود تاں پائیں بروید

میرجعفر - من گنگ شسته - رخت برکنده -

نُخت شسته ام

آقا قنبر - مگر شما - ارادہ غسل میدارید؟

میرجعفر - بے - دلاک را پیش من بفرست

و خود آب را گرم بکن

شیخ حسن - بے خود است حالا چہ

بہتر شد است مگر ہنوز بکلی صحت نیافتہ

سید جان - خدا شفا دہد - عجب سرزندہ

مردے است

شیخ حسن - تو امروز در حوض زدن خیلے

دہن را کج میکنی؟

سید جان - آے - گوشت پاے دندانم دم

گرفت است

شیخ حسن - دست از دستکش ہا چرا بیرون

نیکشی؟

سید جان - دستہایم از سرماترکید است

شیخ حسن - امروز خیلے چرت میزنی

سید جان - ہمہ شب بیدار بودہ ام

شیخ حسن - برو با ماں خدا ساعتے خواب بکن

سید جان - خدا حافظ

شیخ حسن - خدا ترا سلامت داشته باشد

سے سرزندہ - بشاش - ہنس سکھ - زندہ دل آدمی سے چرت زدن - پینک لینا - اذگھنا سے دلاک - حامی -

ناں - حجام سے عقب فرستادن - اور عقب رفتن معنی کھانا سے گنگ - کھیس - تہ بند - لگی سے رخت بکنہ

کھڑے آثار کر کے نُخت - گنگا - برہنہ +

استاسلمانی۔ سلام علیک آقا!

چاند ام را بتراش

استاسلمانی۔ آہ۔ عموے شما۔ خدائیش

جنت نصیب کند۔ چه خوش ریش تو پے میباش

میرجعفر۔ اگر چوند ام را میتراشی بتراش۔ درند

برو سر خود بگیر

استاسلمانی۔ برادر بزرگ شما را چه شد است

کہ ریشش را مورچه چسپے میزند

میرجعفر۔ آخ۔ چه قدر مفت چاک چوند زبانی

گفتمت حرف دل گو۔ ہرزہ چاوی مکن۔

استرہ بگیر و ریشم را بتراش

استاسلمانی آغا احوط ہمیں است کہ ریش

استاسلمانی۔ سلام علیک آقا!

میرجعفر۔ پیش بیا استاسلمانی۔ چوند مرا بتراش

استاسلمانی۔ آقاے مرحوم۔ پد زتاں۔ خدائیش

بیام زاد۔ سبیل را میتراشید و عجب ریش بلندے

میداشت۔ شما بکس او چوند را میتراشید

سبیلما را میدارید

میرجعفر۔ مردکہ۔ تو اظہار معرفت را کنار بگذار

و کار خودت را پیش ببر

استاسلمانی۔ شنیدہ ام کہ پسر عموے تاں

سید رضا چاند را میتراشد و گو نہاش را ریش

میدارد و تقلید اہل فرنگ درے آرد

میرجعفر۔ عجب مردکہ۔ ہرزہ گوے ہستی۔ ترا

۱۔ استاسلمانی۔ اہل ایران اکثر جماعوں کو اس لقب سے بلاتے ہیں۔ جس طرح سے کہ ہندوستان میں حجام کو خلیفہ کہتے ہیں

اہل ولایت اساکتے ہیں اور سلمانی ان کو اس لئے کہتے ہیں کہ حضرت سلمان فارسی رضی اللہ عنہ جو ایک حلیل اللہ رحمانی اور حضرت

علی رضی اللہ عنہ کے بڑے پتے دوست تھے اکثر سر ہونڈا کرتے تھے۔ اس لئے حجام لوگ اپنے گروہ کو ان کی طوف منسوب کر کے

سلمانی کہلاتے ہیں ۲۔ چوند۔ ٹھڈی۔ دراصل چاند ہے اہل ایران تخییر لہجہ سے چوند بولتے ہیں ۳۔ چاند تراشیدن۔ ٹھوڑی

ٹھانسانے گونہ۔ رخسار۔ گونہ داشتن۔ گل چسپے رکھنا ۴۔ حرف مفت۔ بیودہ بات ۵۔ ریش تو پے۔ گنجان یا گنئی۔

گول۔ محرابی داڑھی ۶۔ ریش مورچے پے۔ خشخاشی داڑھی ۷۔ چاک چوند زدن۔ بک بک کرنا ۸۔ حرف دل

بیودہ بات ۹۔ ہرزہ چاوی کردن۔ مفت کی بکو اس کرنا ۱۰۔

یک مشت و دو انگشت باید که باشد	که مغرت از لوله دعاغت سرازیر میشود
میرجعفر - مردک - اگر کسی ریش دارد یا ندارد	استاسلمانی - آقا من چه کردم که سر من داد
بتوجه - تو بجهت سرتراشیدن آمده که از برائے	میزنی - تو خودت میدانی که ریش تراشیدن کار
و عطا گفتن	مردم جلالت است
استاسلمانی - میخوام که هم سر شما را بترانم دهم	میرجعفر - آقا قنبر! پتیر بردار را بگو که این
از مسائل فقیه شما را حالی کنم - که ریش را بلند باید	تخم چار و را بغرب گنگ است از در پیرون کشد
داشت و سیلها را باریک باید تراشید	آقا قنبر - مردک - شما با عجب عادت کرده اید
میرجعفر - اے پدر سوخته - کار واجبی میدارم -	بزیاد گفتن و اظهار معرفت نمودن پاشو -
وقت میگردد و تو چانه ام را بتراش - ازین حرفا	سر خود گیر - ورنه بیک سیل ترا ادب میکنم
بیفت ورنه صد تا کتله بر رویت می شمارم	استاسلمانی - ببخشید - بشما رحمت دارم -
استاسلمانی - آقا از حرف من خجرتراشیدی	من این سئله را از علمای معتبر شنیده ام که
من پیغام شریعت را بشما عرض میکنم که ریش	ریش تراشیدن گناه بزرگ است
تراشیدن بالمره جائز نیست	آقا قنبر - (قلوب پریشان زده) برو شکل
میرجعفر - نفست بگیر پدر سگ - اگر این بار	خود را گم کن
هم جلوه حرف نمیکشی همچو مشت بر کله ات زنی	استاسلمانی - من خودم میروم - تو قلعچرا میرنی

له کتره - دشنام - گالی گلج له جر شدن - کھیانا هونا له جلوه حرف کشیدن - خاموش رہنا له
 لوله دماغ - ناک کی کوٹھی له داد زدن - چلانا له جلالت - پچا - بدعاش - لشکا له پتیر بردار - چوبدار
 له گنگ - سوٹا - لاشی - ہنٹر - ڈنڈا له قلو - لات

آقا قنبر - رو بیٹہ شیر آب گرم خراب شد است میر جعفر - چرا؟ چه شد است؟	آقا قنبر - خفہ شو - تخم خر - اگر ایں بار حرن میزنی سرت را توے مرداب سے تپانم
آقا قنبر - چونکہ بیچ و بستش از بس ساخته اند زنگ گرفته بسته شد است	استاسلمانی - (زیر لب کند کند کنال) من از روے نصیحت حرفے گفته ام - بابا -
میر جعفر - بندہ خدا - چرا از برزخ نساختید کہ زنگ نیک گرفت	ریش را تراش - مرد کہ مست و ملنگ سخن مرا پشت گوش انداخت
آقا قنبر - چونکہ بر دوزی در بازار دستیاب نشد - ناچار سی را گرفتیم	آقا قنبر - آقا! آب سرد شد است میر جعفر - ایں تو دسگ از صبح تا بحال نگذاشت بر دم فراغت خانہ
میر جعفر - خیر - تو برو حمزہ آب گرم را بیا کہ غسل کنم	آقا قنبر - آب خیلے چائیدہ شد است میر جعفر - لوکنیم کجا است؟ تا سر آب رفتہ زہر آب ریختہ طہارت کنم
آقا قنبر - آیا - شما امروز لباس را آراش میکنید؟	آقا قنبر - آیا شما امروز کیسہ و شتال نکنید؟ میر جعفر - حالا مہلت سر کیسہ و شتال اندام
میر جعفر - بلے میکنم تو ہو کہ وصایون بمن بدہ درخت برگردانم را بیرون کش	

سہ خفہ شو - چپ رہ سہ مرداب - ہر رو - موری سہ تپانم گھسیٹنا سہ کند کند منین بڑبڑانا سہ
فراغت خانہ - پاخانہ سہ چائیدہ - سرد - خشک سہ لوہین - لوٹا - بدنا سہ سر آب - غسل خانہ سہ زہر آب
ویشاب نہ رو بیٹہ شیر - پانی نکالنے کی پیچہ دار ٹونٹی جو اکثر پیش کی جاتی ہے اور براس کاگ کھلائی ہے - یہ لفظ انگریزی
روبیٹ سے نکلا ہے اسے نفوس ہے - شیر پانی - ٹونٹی سہ بیچ و بست براس کاگ سہ بر دوزی - پیش - بیچ - یہ
لفظ انگریزی پرانہ Bronze سے نفوس ہے جو بیچ سے بنا ہوا اسلام ہوتا ہے سہ غمرو - شکا بیوہ سہ ہولہ - تولیہ - لگو چھارہ - دوا

صحبت لباس پوشی

میرجعفر - آقا قنبر!

آقا قنبر - بے آقا

میرجعفر - رخت برگردانم را پیش بیا که لباس
را آتش بکنم

آقا قنبر - آقا! این رخت برگردان شما حاضر
است بسم الله لباس را عوض بفرمائید (تبدیل
بفرمائید) (تغییر بدهید)

میرجعفر - پیراهن کتانم کجا است؟

آقا قنبر - بالای بند آلیچہ آویزان است

میرجعفر - بزیر آورده تکان داده جلومارین
بگذار

آقا قنبر - مگر شما این قمیص را نخ پوشید؟

میرجعفر - چونکہ خیلے کشاد و بلند است بر

قد من راست نمے آید

آقا قنبر - شاید کہ خیاط باندازہ قد شما نبرد است؟

میرجعفر - خیاط ما برش خوب نمیداند

آقا قنبر - این قبایه شما نیز تنگ و کوتاه است

میرجعفر - و کج و ماو گیش نیز دور سے آتش

بد و دخت است

آقا قنبر - بے - این ماوگی قابل فک نیست

میرجعفر - برد از بازار تکه دیگر بیا

آقا قنبر - این زیر جامہ ہم چه قدر نادرست است
بشما زید بندگی ندارد

میرجعفر - نیفہ و خشک این نیز خوب ند و دخت

آقا قنبر - شما امروز زیر جامہ سے پوشید یا پانطلون؟

میرجعفر - تو بندہ زیر جامہ کیش یا پانطلون

نخ پوشیم

آقا قنبر - مگر شما پانطلون نمیدارید؟

میرجعفر - بے میدارم

آقا قنبر - پس در کجا است؟

میرجعفر - در سارق پیچیدہ باشد

له آتش - بدن له رخت برگردان - بدن له کپڑے له عوض کردن - بدن له بند آلیچہ - الگنی

له تکان داده - جهنگ کر له کشاد و طویل - بلند - لانا له وکے تنگ له ماوگی - گھنڈی له یخ -

گرہ بان له بند - از بند له زیر جامہ - پاجامہ له سارق - گھری - بچہ *

<p>ایں را بہ ماشین دوشہ است</p> <p>آفاقنبر۔ برشما خیلے زبندگی میدارو</p> <p>میرجعفر۔ تو ایں راتوے سارق چچیدہ نگاہدا</p> <p>کہ روز عید خواہم پوشید</p> <p>آفاقنبر۔ پس حال اچہ خواہید پوشید؟</p> <p>میرجعفر۔ حال اسرداشی خرم را خواہم پوشید</p> <p>آفاقنبر۔ آیا ایں جبٹ ماہوت را نخواہید پوشید؟</p> <p>میرجعفر۔ نخواہم پوشید۔ مگر تو ایں را خوب مکان</p> <p>بدہ تازا ز گرد پاک شود</p> <p>آفاقنبر۔ خیلے گرد آلود است۔ بتکاندن پاک</p> <p>نمیشود</p> <p>میرجعفر۔ برو آں ماہوت پاک کن را بگیر و ایں</p> <p>پتو را نیز از گرد پاک کن</p> <p>آفاقنبر۔ ایں شال ترمہ را بیت زداست</p> <p>میرجعفر۔ پیش رفوگر بر تا داغ دوزی بکند</p>	<p>آفاقنبر۔ در سارق کہ نیست</p> <p>میرجعفر۔ گازر بردہ باشد برخت شور خانہ</p> <p>آفاقنبر۔ از رخت شور۔ پرسال کردہ ام میگویہ</p> <p>پیش من نیست</p> <p>میرجعفر۔ پس پیش دقاق باشد</p> <p>آفاقنبر۔ آیا۔ ایں ادیکہ برشما است مے آید؟</p> <p>میرجعفر۔ خیلے راست مے آید</p> <p>آفاقنبر۔ سچہ ایں قدرے پارہ شدہ است</p> <p>میرجعفر۔ آں رشتہ و سوزن بگیر و یخ اش را</p> <p>بدوز</p> <p>آفاقنبر۔ دامن ایں نیز چاک شدہ است</p> <p>میرجعفر۔ بگذار۔ خیاط خودش درست بکند</p> <p>آفاقنبر۔ ایں ارفاق نیم تنہ شما چہ خوب ساختہ</p> <p>است کہ قرینہ ندارد</p> <p>میرجعفر۔ بے۔ تازہ فرمائش دادہ بودم خیاط</p>
---	--

سہ رفت شور خانہ۔ دھوبیوں کا گھاٹ سہ رفت شور۔ دھوبی سہ دقاق۔ گندی گر سہ ادیک۔ اچکن

سہ ارفاق نیم تنہ۔ کوٹ سہ قرینہ ندارد۔ یعنی شل نہیں رکھتا سہ ماشین۔ شین۔ کل

سہ سرداری خز۔ ٹر کا بادہ سہ ماہوت پاک کن۔ برش شال ترمہ۔ سچان دار۔ حاشیہ دار۔ ڈورہ دار سہ

بیت۔ سیڑا۔ بیت زداست۔ کڑا لگ گیا ہے سہ داغ دوزی۔ رفو۔

آفاقنبر۔ ایں قدیفہ راچہ کنم؟

میرجعفر۔ پیش دقاق ببر

آفاقنبر۔ ایں کالاہے شستنی راچہ کنم؟

میرجعفر۔ اینہارا۔ خرہ بنہ۔ بوقت فرصت

برخت شور بسیار

آفاقنبر۔ دستمال سفید شامچرک شد است

میرجعفر۔ ایں دستمال سفید دآں دستمال گئی

ہر دور باب بکش

آفاقنبر۔ شما ایں دستمال مشکى را بگیريد من ایں

کالا مار برخت شور سپردہ بیایم

میرجعفر۔ وہ برو۔ اما حالیش کن کہ کالاے مارا

مفروز کردہ (سوا کردہ) بگزار دوتا بتاؤ آتش نمکند

آفاقنبر۔ آقا یک ارفالق را بمن ہم ارزانی بفراييد

خنكى بجان من بدے چسپد

میرجعفر۔ برو خیاط را صدا بزن یک ارفالق

چلواری دآسہ تو بدوزدو

آفاقنبر۔ آقا من بخت تنگ نے خواہم برائے من

رختماے گندہ زیبا است

میرجعفر۔ برو لائے اورا از پنبہ آگندہ بمن

آفاقنبر۔ ایں تو باطلس خیلے تشنگ است

بہتہ سوگلی خود تاں ایں یک نیم تنہ نہ سازید؟

میرجعفر۔ من یک نیم تنہ آبی زری کہ دکلاش از

طلا است از برائے اوتا زہ فرمائش داده ام

آفاقنبر۔ شما دآسہ آقا زادہ۔ چیزے فرمائش

ندادہ اید؟

میرجعفر۔ خوب بیاد م دادی۔ برو از بنار

طاقہ ماہوت دیروزہ را بیار

آفاقنبر۔ آقا ایں طاقہ ماہوت گلہوز حاضر است

میرجعفر۔ ایں خودو گر طاقہ است۔ آں طاقہ

دیروزہ کہ ما دیدہ بودیم چہ شد؟

آفاقنبر۔ بزار و غل پیشہ آزا جاز دآسہ

میرجعفر۔ کالاے پد بریش خاوندش۔ برو

ایں ر دکن و گکو کہ ما ایں را نمیخواہیم

آفاقنبر۔ ایں ہم چنداں بد نیست۔ قماش خوب بارو

طہ خرہ۔ ڈھیر۔ جمع۔ انبار۔ خرہ بنہ۔ ڈھیر یا جمع کر کہ طہ باب بکش۔ دھو ڈال سہ مفروز کردہ۔ جدا کر کے۔

عوا کردہ۔ کہ بھی یہی معنی ہیں سہ رخت تنگ۔ ہلکے پتلے کپڑے سہ لائے۔ دریاں۔ اندر۔ بچ میں سہ ہاژدن۔ بدل دینا

میر جعفر۔ اگرچہ قماش خوب ہم داشتہ باشد۔	آقا قنبر۔ آقا شاپا تادہ خود را چه کرده اید؟
مگر ماننے خیریم	میر جعفر۔ بہ برادر خود بخشیدہ ام
آقا قنبر۔ چوہ کشتادیروز فرمائش دادہ بودید	آقا قنبر۔ شما امروز کفش در پا میکنید یا چکۃ؟
ماضراست	میر جعفر۔ من چکۃ ساتھ بلند در پا خواہم کرد
میر جعفر۔ پیش بیار کہ بخیداش را بہ پیغم	آقا قنبر۔ آقا۔ حسن ویردی میگوید۔ من تا بکہ
آقا قنبر۔ بہ بہ۔ دستش مرزا دچہ قدر خوب	انتظار شما میکنم شما زود تر تشریف بیارید۔
دوخت است	کار واجبی دارم
میر جعفر۔ این توب اطلس را ہم باو بدہ کہ	میر جعفر۔ بگو یک دقیقه صبر کند۔ تا کلمہ آم را
داسہ عیال مایک نیم تنہ بسازد	ہوشم ریشم را شانہ کنم مے آیم
آقا قنبر۔ آقا! حسن ویردی۔ دم در استادہ	آقا قنبر۔ چشم بد دور این کلاہ بسر شما چه قدر
انتظار شما میکنم	زیندگی دارد
میر جعفر۔ برو تو پایے پلہ پذیرائی کن و در	میر جعفر۔ آں آئینہ را بیار و پیش روئے من بگذار
اطاق پذیرائی بنشان من جوراب پوشیدہ	آقا قنبر۔ این منگولہ کلاہ شما چه قدر بایں کلاہ
مے آیم	زیندگی میدارد
آقا قنبر۔ آقا! شما این جوراب ساتھ بلند رائے گیرید؟	میر جعفر۔ خیلہ خوب بیاوم دادی۔ مارا در مسجد جامع
میر جعفر۔ بلے میگیرم۔ جوراب بلند من پیش بیار	رفتن است بیار آں عمامہ را بسر بہ پیچیم

سلہ پایے پلہ۔ زیند کے نیچے۔ پا۔ محاورہ ہے نیچے کے معنی میں چنانچہ پایے پردہ یعنی پردہ کے نیچے سلہ اطاق پذیرائی۔ ملاقات کا کرہ۔ بیرونی درجہ سلہ جوراب بند۔ گیش۔ فیتا سلہ پاتادہ یا۔ پاتاہ سلہ کچہ۔ دراز کوٹ جو کہ زانو سے نیچے تک ہوتا ہے سلہ منگولہ۔ ٹوپی کا پھندا۔ طرہ۔

<p>برائے کارے رفت است احمد بے۔ میر آخر بجارفت است؟ کریم۔ آقا او ہم بسر کشی ایچی رفت است احمد بے۔ جلو دار ما کجا است؟ کریم۔ عقب نعل بند رفتہ است احمد بے۔ تو خودت چہ میکنی؟ کریم۔ من پشین را پاپا رو از پایے قاطر دور میکنم احمد بے۔ تو این کار را پاپا کار دگر بسیار خودت پیش من بیا</p>	<p>آقا قنبر۔ دستکشہاے شما کجا است؟ میر جعفر۔ توے دستم است آقا قنبر۔ آیا شاید شما امروز بگردش زوید؟ میر جعفر۔ بے۔ بعد از نماز بسیر و گردش میروم سواری احمد بے (بگزداد)۔ کریم (پاکار) کریم۔ بے آقا احمد بے۔ ہنتر مارا صدا کن کہ اسم را بکشد و زین سواری رویش گذارد کریم۔ او اسبارا عرق گیری و تشو میگرد حالا</p>
<p>لہ دستکش۔ دستانہ لہ بگزدادہ۔ بگ سردار کو کہتے ہیں یعنی سردار زادہ۔ خان زادہ۔ ہندی میں ٹھیک اس کا ترجمہ صاحب زادہ ہے لہ محترمہ سائیں لہ محاورہ ہے کہ ہر چیز کے اوپر کو روکتے ہیں لہ اسباب کی جمع ہے یعنی گھوڑے۔ اہل زبان کا محاورہ ہے کہ لے ہوز اور لالت سے جمع کرنے کی جگہ محض اللہ سے جمع کر لیتے ہیں۔ مثلاً سر بانا۔ رفقا وغیرہ اور اس میں بے فارسی کی جگہ بے موجدہ بولتے ہیں لہ تشو۔ کھر یا لہ میر آخر۔ داروغہ مطلب لہ سر کشی ایچی۔ گھوڑیوں کے گلہ کو جہان پھیر سے پیدا ہوتے ہیں ایچی۔ اور اس کے جائزہ والا ملاحظہ یا انتخاب اور چھانٹ کو سر کشی کہتے ہیں لہ جلو دار۔ گھوڑے پر سوار کرنے والا۔ کوئل گھوڑا تھانے والا سوا سائیں کے جس کو متر کہتے ہیں ایک دوسرا شخص جلو دار ہوتا ہے اس کا کام یہ ہے کہ گھوڑا تیار کرے اور سواری کے واسطے حاضر کر کے باگ ڈور کپڑے کھڑا رہے لہ پشین۔ گھوڑوں کی لبہ لہ پارو۔ پھاڑ لہ پاکار۔ بھنگی +</p>	

کریم۔ ادبیار شدہ است	کریم۔ پاکار دگر طور گاہ کشی بدوش گرفتہ برآ
احمد بے۔ چہ طور بیمار شدہ است؟	آدرون گاہ بہ زار دان رفتہ است
کریم۔ دیروز خواہر زادہ شہا اور ابگوش بردہ	احمد بے۔ زین دار باشی ماچہ کار میکند؟
یورتہ میتا خست پائیش در گودہ بیفتاد ناقلا بر زمین	کریم۔ زین و گنگٹو اصلاح طلب بود آنرا
خورده لنگ شدہ است	پیش سراج بردہ است
احمد بے۔ چرا اورا یورتہ نداشت تا از افتادن	احمد بے۔ خیر۔ حال تو کار خودت را بگذار و
بازے ماند	اسب زین سواری مارا بیار
کریم۔ آنا ہمیشہ یورتہ میتا زند	کریم۔ کدام اسب را؟
احمد بے۔ برو تو آں گرنک حردن مارا اگر میتا	احمد بے۔ نقرہ خنگ مارا
بیرون کبش و ساز انگریزی رویش گذار	کریم۔ آقا زادہ برو سوار شدہ بگوش افسیت
کریم۔ اورا برادر زادہ شہا بہ کال سکہ بستہ بردہ است	احمد بے۔ اگر نقرہ خنگ موجود نیست آں
احمد بے۔ آیا در اصطبل از برائے سواری ما	کریم۔ کتر را بیرون کبش

سلطہ طور گاہ کشی۔ گھاس بندھنے کی جالی سلطہ ژانہ دان۔ پانچ۔ یہ انگریزی گارڈن۔ Garden سے منسوب ہے۔
 سلطہ زین دار باشی۔ دار و قہ گچی خانہ سلطہ گنگٹو۔ گھوڑیکار مان چری شہ کتر۔ سرنگ سلطہ یورتہ۔ پوپہ دوڑ۔ داؤ
 اٹھار حرکت کے واسطے ہے شہ گود۔ گوما۔ شیب۔ کھتہ۔ گہراؤ شہ ناقلا۔ بے دھب سلطہ یورتہ۔ گھوڑے
 کی وہ چال ہے جس کو دنگی یا دنگلی کہتے ہیں۔ داؤ اس میں صرف اٹھار حرکت کے واسطے ہے سلطہ کالس۔ ہر وزن
 نالش اور کان بحسب محاورہ تفسیر کا کان ہے جیسے مرد مردک۔ زن زنک۔ یہ لفظ عام طور پر گچی کے معنی میں متعل ہوتا
 ہے خواہ کسی قسم کی گچی ہو۔ یعنی ہم کہہ رہے کہ گچی کے کل انواع پر بولا جاتا ہے اور اس کا ماخذ انگریزی لفظ کالیش
 Calash سے ہے۔ کالیش کو کالیش مغس کر کے آخر میں تفسیر کا کان لگا دیا ہے بعض اہل زبان سچا کان کان کا کر کا سک بولتے ہیں

بیچ اسپ باقی مانند است ؟
 کریم - یک قاطر باگی در طویلہ باقی است
 اگر خیلے چوش و بدرگ است اگر بفرائید آں
 الاغ را پالان سواری بر رویش بگذارم -
 برگ خودم کہ در رفتن خیلے رہوار است من
 ہر روزہ سواریش شدہ ام
 احمد بے - خفہ شو تخم خر - برو از طویلہ قادی
 مایک اسپ برائے زین سواری مابیار
 کریم - اسبے شان امر در باسب ودائی
 رفتہ اند
 احمد بے - برو از صطبل عموے ما اسب
 شہرنگ دیروزہ را بیار
 کریم - آقا ایں اسپ سواری حاضر است
 احمد بے - زینش را درست کن بہ میں قاش
 زین کج نظرے آید
 کریم - آقا ایں اسپ لگام و پار دہم نیندارد
 احمد بے - لگام و پار دہم را کجا گم کردہ ؟
 کریم - در بین راہ برو سوار شدہ بودم - ہمینکہ
 پا برکاب آوردم ایں کرۂ خرمگیر شی آغاز
 نہاد - شلاق زدوم لکد پرانید - ہمیں کردم بیچ
 شد - از زین پرشت شدم - عنان از کھنم
 بگسلانید و گر سخت - زین و برگ را نیندھم
 کجا افگند است
 احمد بے - تو لگت ! تو چرا برو سوار شدہ بودی ؟
 کریم - میخواستہم رفتارش را بہ بینم
 احمد بے - ایں تخم چاروا خیلے بدرگ است
 برو ایں را رد کردہ بیا
 کریم - باز از برائے شما الاغ خود را پالان
 بیندازم
 احمد بے - نفست بگیر حرامزادہ - برو

لے چوش - سرکش - بدرگ - بد ذات لے الاغ - گدھا لے اسپ دوان - گھوڑ دوڑ لے پار دہم - وچی
 لے کھگیری - اڑی کرنا لے شلاق - تچی - تازیانہ لے پرت شدم - لوٹ پڑا لے زین و برگ - زین
 تو مرد و چیز ہے اور برگ گھوڑے کے تمام ساز و سامان چری کو کہتے ہیں + لے ایں تخم چاروا - یعنی یہ
 گدھے کا بچہ لے نفست بگیر - یعنی چپ رہ +

حاتم خاں - یک خروہ - صبر کنید کہ الماس بیگ
را صد از غم کہ او ہم ہمراہ ما بیاید

رستم خاں - و ایستید راہ عبور خیلہ بدست
الماس بیگ - بلے - و زمین راہ خیلہ
گل و شبن بنظرے آید

حاتم خاں - متجاوز از یک فرسنگ گل است
رستم خاں - معلوم میشود کہ سیلاب این زمین را
گود کندہ است

حاتم خاں - حالا ما از کدام راہ برویم ؟
الماس بیگ - از راہیکہ جلو شما است
حاتم خاں - این راہ سر بالا کجایم رود ؟

قاطر با چکیہاے مارا بد رشتہ سربازنا بستہ کن
کریم - آقا تکر عراده اش از دیروز شکستہ شد
احمد بلے - و آگون مارا کہ برداست ؟

کریم - پسر آقا دانی شہا بردہ است
احمد بلے - این روپیہ بگیر و از ادارہ ترن والی
یک بلیٹ واسہ من بیا کہ تا اسٹانہ ریل برسم
کریم - بلے ترن والی - خیلے بارام ونگین
حرکت میکند

سیر و گردش

رستم خاں - حاتم خاں آقا! بیائید یک
دقیقہ سیر و گردش کنیم

لے دُر شکہ - ہنک سبک گھی - یعنی زمیں دوڑ گاڑی - منجہ گھی کے اقسام کے یہ بھی ایک قسم کی گاڑی ہے کسی قدر سچی
اور سبک سفت دار اور بلا سفت دونوں طرح کی ہوتی ہے - یہ لفظ انگریزی دو اسم سے مرکب ہے یعنی ڈرائیو
Wagon سے منفس ہوا ہے - فارسی میں ٹی لچ کا بدلہ لاشین ہے - آخر میں کاف بحسب محاورہ اہل ایران
تصغیر کا ہے لے تکر عراده - عراده چرخ اور گاڑی کے پتہ کو کہتے ہیں - تکر اس کے دھڑے کو کہتے ہیں لے
واگون - چار پہیے کی گاڑی - چوبہ گھی - چھت دار گاڑی - یہ لفظ انگریزی وگن - Wagon سے منفس
ہوا ہے لے ادارہ - دفتر منجہ - کارخانہ شہ ترن والی - ٹرموے - Tramway سے منفس ہے یعنی
گھوڑوں کی ریل لے بیت - سند - رفقہ ٹکٹ - یہ لفظ انگریزی بیلٹ - Billet سے منفس ہے
شہ اسٹانہ اور اسٹایون - ریل کا اسٹیشن ہے بارام ونگین حرکت کون - بے تھان اور تہہ چن لے گود گر کا ریشہ لے سر بالا

الماس بیگ - یک راست بہت سیرتیاں سیر
 رستم خاں - ایں راہ ہموار نظر نہ آید
 الماس بیگ - بلے - ایں راہ از ہمہ جا ناقلا
 ونشیب و فراز است
 حاتم خاں - ایں کوہ بالمرہ کچل است
 الماس بیگ - چونکہ از روی گیمہ اثرے بنیدار
 خاکش ہمہ دلیگیر است
 رستم خاں - شاید ازیں گردنہ باں مہی کوه
 میتوان رسید

سرازیر می شود درہ گوئے است و دروست
 راتش خرشتہ ایست کہ راتش باں مہی کوه است
 حاتم خاں - آخر ایں رشتہ کوہ را چہ می نامند؟
 الماس بیگ - شمار خارطات کوہ سلیمان را
 خوانندہ اید؟ ایں ہاں کوہ سلیمان است
 حاتم خاں - درپس ایں بغلہ کوہ چہ چیز است؟
 الماس بیگ - ازیں بغلہ کوہ کہ عبور کتید -
 ماہوریت برب و یلائے عمیق کہ آدم آہارا
 دیدہ زہرہ ترک می شود
 حاتم خاں - ایں جرکوہ نیز چہ قدر مہیب است
 کہ آدم بے خطر از زیر آں نتواند گذشت

الماس بیگ - نہ خیر ازیں گردنہ کہ بالاتر رود
 گذشت مسطحے پیش سے افتد - چوں از پرتگاہش

لے ناٹلا - بے ڈھب - ناہوار لے بارہ - بالکل - تمام لے کپل - گنجا - کوہ کپل - گنجا پہاڑ - جس پر دفعت اور گاس
 نہ ہو لے خاک دلیگیر - مٹی بھیا نکشکل - دشتناک پہاڑ - دلیگیر - دشتناک شہ گردنہ - پہاڑ کی گھاٹی - چھیدار اور تنگ
 راستہ چڑھائی کا لے - مٹی کوہ - پہاڑ کی باریک چٹان جو سی اور لمبی ناک کی چوچ کی طرح سے آگے کو نکلی ہوئی ہوتی
 ہے شہ گدوک - پہاڑ کی گھاٹی سے اوپر چڑھ کر چوٹی پر جو کسی قدر مسطح جگہ ہوتی ہے اسے گدوک کہتے ہیں شہ ہرنگاہ
 پھسلاں جگہ سے سرازیر شدن - نیچے اترنا لے گود - گہراؤ - گہما - مناک لے خرشتہ - زمین کا ایسا ٹیلا جو ہر طرف سے
 سلائی ہو لے خارطات - خرطیک کی جگہ ہے - خرطہ جزائیہ کو کہتے ہیں - خارطات - نقطجات - جزائیہ لے بند کوہ - پہاڑ کی ٹا
 یک طرفی ضلع لے ماہور - ٹیلہ - ٹپ - خرشتہ لے دیلا - درہ - داوی - دو پہاروں کے درمیانی راستہ - یلنظ انگریزی میں
 Valley سے مراد ہے لے جرکوہ - پہاڑ کا شکاف - درٹا +

<p>الماس بیگ - بیائید کہ برای فرشته برائیم حاتم خاں شکاش را کم کنید - بیائید این بغل برادر گذشتہ تماشای آن دریا چہ را بکنیم الماس بیگ - باتلاقش را نگہ کنید کہ خوش فلفل فروشته است رستم خاں - مزد دین کہ ازین راہ آمد و شد میکند کجا فروکش میشوند؟ الماس بیگ - دم پل منزل میکند رستم خاں - این پل چند چشمہ میدارد؟ الماس بیگ - دو اندہ چشمہ میدارد رستم خاں - دریا امروز خیلی بر طرفیانی است الماس بیگ - بے - موسم برشکال است دریا دین روزہ کیفیت عجیب میدارد</p>	<p>رستم خاں - این مردم ما کہ در لنگہ نشسته اند کیستند؟ الماس بیگ - اینہا راہ گیر ہستند رستم خاں - بیائید یک فیقہہ ایشان خوش کنیم حاتم خاں - این پیرو مرد محترمی بنظر می آید بایست کہ با او معرفی بکنیم رستم خاں - سلام علیک آقا! حاجی صالح - و علیکم السلام رستم خاں - آغور بخیر حاجی صالح - آغور شمانیز بخیر رستم خاں - آقا اسم مبارک تاں صیت؟ حاجی صالح - بندہ حاجی صالح نام میدارم رستم خاں - مبارک اسمے است - از کجا میرید؟</p>
---	---

لے بغل برادر - ایسا راستہ جو زمین کھود گرگرا بنایا جاوے اور اس کے بغل کنارے بلند ہوں لے دریا چہ
جیل - تالاب لے باتلاق - دلدل - کیچر - حسن لے مزدین - آنے جانے والے لے چشمہ پل - پل کادر
جس میں سے پانی ہو کر گزرتا ہے لے تکر - سواری کی چھوٹی کشتی لے راگیر - مسافر لے معرفی کردن - جان پہچان
کرنا - صاحب سلامت شناسائی کرنا لے آغور - حرکت کرنا - ملک ایران میں رسم ہے - جب کوئی شخص سفر کو
جاتا ہے یا سفر سے آتا ہے تو دوست احباب اسے راستہ میں پارکاب دیکھ کر بطور تقاضا کہتے ہیں آغور بخیر یعنی
تمہاری حرکت سفر مبارک ہو - مسافر جواب دیتا ہے کہ آغور شمانیز بخیر یعنی تمہاری حرکت بھی بخیر ہو +

<p>رستم خاں - این کیت کہ ہمراہ شامے آید؟ حاجی صالح - رفیق راہ ہست - دہلوی ہست رستم خاں - چہ کارہ است؟ حاجی صالح - میوہے ہر جور آورد دست رستم خاں - بخمال ہن - دہلوی راہ از دزدوں ^{دزدوں} خطر نہ باشد رستم خاں - انتظام دولت انگلیس است کسے ہمال کسے دستبرد کردہ نمیتواند الماس بیگ - بلے - در شہر کجا کہ اپاروی ^{پاروی} بردارد بودہ است قراولان گرفتہ دستاق کردہ اند حاجی صالح - حال شہر نزدیک رسیدہ باشد؟ رستم خاں - بلے - این کہ کہ سرانیزیشور ^{شہر} ہست حاجی صالح - ہمہ صحرا سہو خورم بنظر سے آید الماس بیگ - قریب کہ جگہ است پر از گل و لالہ حاجی صالح - سیاہی جادہ بنظر نے آید شاید کہ ماراہ غلط کردہ ایم</p>	<p>حاجی صالح - از قندھار رستم خاں - بکجا تشریف میرید؟ حاجی صالح - بہ لاہور رستم خاں - چرا - براہ آہن تشریف نیاوردید؟ حاجی صالح - کرایہ ریل راوست نہاشتم رستم خاں - قندھار اینجا پانزدہ روزہ راہ باشد حاجی صالح - خیر - کمتر است - اگر براہ آہن گیرید فقط دو روزہ راہ است و اگر منزل منزل گیرید دہ روز است رستم خاں - باز از لاہور روندہ بکجا تشریف میرید؟ حاجی صالح - بدہلی - از انجا بکھنؤ - از انجا نارس باز بہ بمبئی خاتم خاں - از قندھار - آس طرف - مزدین را کسے از آمد و شد منع نمیکند؟ حاجی صالح - از جانب امیر صاحب بل قدغن ^{قدغن} است تا کسے تذکرہ نہ داشتہ باشد آنسو پانگزارو</p>
--	--

لہ راہ آہن - ریل لہ قدغن نہ کیا۔ - مانعت لہ تذکرہ - راہداری کی سند - چٹھی - پردانہ لہ
دزدوں کہ چور - بدہماش لہ دہلی - ہموطن لہ اپاروی بردارد بدو - اٹھائی گیرا لہ قراول - چکیار - پیرہ دار
پرلیس میں لہ سرانیز شدن - نیچے آتیا لہ جگہ - میدان مسطح - ہموار زمین - قابل زراعت چ

<p>حاجی صالح - ازینجا چه قدر مسافت میدارد؟</p> <p>رستم خاں - چندان مسافت ندارد و فقط پنج میل</p> <p>راہ است</p> <p>حاجی صالح - آقا اسم مبارک تاں چیست؟</p> <p>رستم خاں - مرا رستم خاں میگویند</p> <p>حاجی صالح - شاہچہ کار میکنید؟</p> <p>رستم خاں - بندہ کلاںتریں دہ ہستم</p> <p>حاجی صالح - این آقا کہ جلو شہا استادہ است</p> <p>چہ نام میدارد؟</p> <p>رستم خاں - حاتم خاں نام میدارد</p> <p>حاجی صالح - چہ کارہ است؟</p> <p>رستم خاں - کہ خدا کے شہر است</p> <p>حاجی صالح - این بزرگ کہ در دست راست شہا</p> <p>راہ میرود چہ کس است؟</p> <p>رستم خاں - نامش الماس بیگ است - ارباب^{۹۹}</p> <p>ما باو تعلق میدارد</p>	<p>الماس بیگ - بے - شمارہ گم کردہ اید - مگر</p> <p>بلدیت نمیدارید</p> <p>حاجی صالح - اگر بالبدیت میداشتیم بقدر دل^{۱۰۰} راہ</p> <p>نئے رفتیم</p> <p>رستم خاں - رفیق شہا حالادر کجاست؟</p> <p>حاجی صالح - در بین راہ ازما سوا شد است</p> <p>رستم خاں - آیا او بہ لاہور نخواہد رفت؟</p> <p>حاجی صالح - او - در محبت ما باچاپاری سے آید</p> <p>رستم خاں - الاں شہا تنہا میرود؟</p> <p>حاجی صالح - من غریب این دیار ہستم بلدیت</p> <p>نمیدارم - مبادا کہ راہ گم کنم</p> <p>الماس بیگ - شہا ہمراہ من بیائید ما شمارا</p> <p>رہبری میکنیم</p> <p>حاجی صالح - خیلے مہربانی شہا باشد - شاید کہ</p> <p>ازینجا منزل شہا نزدیک است؟</p> <p>رستم خاں - بے - نزدیک است</p>
--	---

لے دل راہ رفتن - بیودہ راہ چلنا - بھٹک - جانا لے چا پار - ڈاک - گھوڑے کی ہو یا کسی طرح کی سواری کے

لے لے کلاںتر - چوہیری - چوکرات لے کہ خدا - میرعلہ - مقدم - سیٹی پرنٹنٹ شہ ارباب - زمیندار -

ماگڈار - تعلق دار -

حاجی صالح۔ اس مردم ہادیں سبز و نار پیچ میکنند؟
 الماس بیگ۔ زمین را از خشکیار مایہ داودہ شیار
 کردہ از براسے سبزی کاری گرو بندی میکنند
 حاجی صالح۔ معلوم میشود کہ خاک اس سرزمین
 ہمدانش پوک است
 الماس بیگ۔ خیلے نرم و حاصل خیز است
 حاجی صالح۔ دیں جاہ آیا زراعت و نمی
 میکازند یا خود آبی
 الماس بیگ۔ در اکثر جاہ آبی نہری است
 و پارہ جاہ چاہی است و در تنگ تگہ جاہ دی
 است۔ شلٹوک و تگہ درینجا بدقت عمل سے آید
 حاجی صالح۔ بیانیہ از حاصل و توان خوشہ زرت

شیری پھینم
 رستم خاں۔ بگذاردید از بازار میگیریم
 حاجی صالح۔ اب اس رودخانہ گل آلود و
 بچن است
 الماس بیگ۔ شمارا از دور چو بنظر آید
 در نہ خیلے تمیز و صاف است
 حاجی صالح۔ اس باغ کہ بنظر آید۔ باغ
 گل کاری است یا خود باغ نباتات است
 الماس بیگ۔ دروست راست ما باغ
 گل کاری است و پسترازاں باغ شجرہی است
 و در میان آل باغ وحش است
 حاجی صالح۔ اس بنائے سر تیز کہ از دور بنظر آید

سلہ خشکار۔ کھاد سلہ شیار کردن۔ ہل چلانا سلہ سبزی کاری۔ ترکاری ہونا سلہ گرو بندی۔ کپاریاں بنانا۔ اس تمام
 فقرہ کے یہ معنی ہیں کہ زمین میں کھاد ڈال کر اور ہل چلا کر ترکاری ہونے کے لئے کپاریاں بنارہے ہیں سلہ پوک۔ نرم۔ ہولی
 زمین سلہ حاصل خیز۔ زراعت کے قابل زمین سلہ دی۔ بلانی سلہ آبی۔ چاہی یا نہری سلہ تنگ تگہ جاہ۔ کپریاں
 متفرق مقامات سلہ شلٹوک۔ دھان۔ جھونہ سلہ ڈرت۔ کٹی۔ جوار سلہ بدقت۔ محاذہ حال اہل زبان میں یعنی اچھی
 طرح سے چنانچہ بدقت کا شوق کے معنی ہیں اچھی طرح سے ہونا۔ اور بدقت عمل آمدن۔ اچھی طرح سے پیدا ہونا سلہ خوشہ زرت
 شیری۔ دودھیا مکئی کے قبضے سلہ کن۔ گاد۔ گدلا۔ تھوٹ۔ سلہ آب تمیز۔ صاف پانی۔ نزل۔ ہل سلہ باغ گل کاری۔ پھول باغ
 پھولوں کے بونے کی جگہ سلہ باغ نباتات۔ بوٹیوں یا ترکاریوں کے بونے کا باغ سلہ باغ شجرہی۔ درختوں کا باغ سلہ باغ وحش۔ چڑیا خانہ۔

<p>چہ چیز است؟ رستم خاں - مینار ساعت است حاجی صالح - ایں بنا را کہ ساخت است؟ رستم خاں - ایں بنا از دوجہ خزائن دولت ساخته اند حاجی صالح - چشم انداز ایں برج بکدام طرف است؟ حاتم خاں - بطرف دریاست حاجی صالح - ایں مینار چند پلہ میدارو؟ حاتم خاں - دویست پلہ میخورد حاجی صالح - در مقابلش ایں تالار بزرگ چہ چیز است؟ حاتم خاں - ایں گنجینہ خانہ است حاجی صالح - در دست راستش ایں بنائے بلند کہ دور طاقش را با سیم شنگہ کردہ اند از برائے چیست؟</p>	<p>حاتم خاں - دیوان خانہ عدلیہ است حاجی صالح - ایں مرد ہما کیستند؟ کہ دور طاقش گرد آمدہ اند حاتم خاں - ایں علما ضیاع ہستند کہ از برائے فصل خصومات اینجا حاضر آمدہ اند حاجی صالح - ایں بنا خیلے مستحکم منظرے آید رستم خاں - ایں عمارت تماماً از سنگ و آجر و گچ است حاجی صالح - ایں بنائے کلاہ فرنگی چہ چیز است؟ رستم خاں - کلیسیاے انگلیس است حاجی صالح - ایں منجمنہ نیم تنہ از کیست؟ رستم خاں - ایں استا توئے اعلیٰ حضرت قیصرہ ہند است</p>
---	--

ساعت مینار ساعت - گنبد گھر - چشم انداز - جھوکہ - پلہ - زینہ - بیڑھیاں - دویست - دوسو -
پلہ خوردن - بیڑھیاں - گنبد - تالار - ڈال - بڑا کمرہ - کمرہ - گھر - خانہ - چنگی کا کمرہ - ٹون ڈیوٹی - حصول لینے
کا مقام - طاق - کمرہ - سیم - مارو ہے - کاہو یا پیتل کا یا چاندی کا - شنگہ - جالی - جال - سوراخ دار ٹیٹل - دیوان خانہ -
کھری - دیوان خانہ عدلیہ - جج کی کھری - ججی - علما ضیاع - اعلیٰ مقدمہ - فصل خصومات - مقدمہ مات کا فیصلہ - آجڑہ - کچا بیت
دل زبان کچی اینٹ کوشت اور کچی اینٹ کو آجڑہ کہتے ہیں یہ لفظ دراصل عربی ہے منجمنہ - پتھر کی مورت - منجمنہ نصف تنہ - آجڑہ
دھڑکی مورت - استا تو - آجڑہ - پتھر کی مورت - یہ لفظ انگریزی ٹیٹو Statue سے منسوب ہے +

دکا ہے و فیکہ گشت میکنند	حاجی صالح - این عمارت پشت ماہی کو خان
حاجی صالح - این مقام را چہ می نامند؟	از ان متصاعد است چه چیز است؟
رستم خاں - این را پارادو میگویند و از برا	رستم خاں - اینٹارینٹون ریل است
مشق جنگ ساخته اند	حاجی صالح - این جمعیت زیاد از برای چیست؟
حاجی صالح - آیا این عمارت داخل بندہ شہر است؟	رستم خاں - اینجا اردو زودہ اند
رستم خاں - نہ خیر - این ابنیہ ہمیشہ خارج	حاجی صالح - این آدمہا کہ سنبیل سنبیل بافتہ -
از سنبیلہ است	یت پستہ اند چه میکنند؟
حاجی صالح - این شہر شا چند خانوار میدارد؟	رستم خاں - امروز قشون را سان دادہ اند
رستم خاں - البتہ متجاوز از دہ ہزار باب خانبا	این دستہ سرپادارے نظامی است کہ گاہے
حاجی صالح - خیلے پر پورٹ است	دوتاوار قطار بستہ میدوند و گاہے پشتک میزند

لہ استاسیون - اسٹیشن لہ آردو - چھاؤنی - پڑاؤ لہ سبیل سبیل بافتہ - موچوں سے موچیں جوڑے ہوئے پلاٹے
 ہوئے یعنی قریب قریب کھڑے ہوئے لکھ یتپ - پیادوں کی صف لہ قشون - لشکر - فوج - سپاہ لہ سان - جائزہ
 ملاحظہ لہ سر باز - پلیٹن کے سپاہی - نظامی فوجی - سر باز نظامی - فوجی سپاہی لہ دونا - کنگ - چونکہ اکثر کنگ قطار
 باندھ کر ایک دوسرے کے پیچھے ہو کر چلتے ہیں اس لئے اہل جم قطار باندھی ہوئی صف کو دونا دار کہتے ہیں لہ پشتک
 پاؤں کی تھپکی جو ایک ساتھ دونوں پاؤں سے ہو لہ وفیلہ - چکر کا گشت - صف نصف ایک خط یعنی ایک ڈیڑی پر
 آگے پیچھے ہو کر چلنا اور دائرہ کے طور پر چکر کھانا - یہ صورت جنگی پلیٹن کی رفتار ہے - یہ لفظ انگریزی دی ٹیل *File*
 سے نفرس ہے لہ پارادو - فوج کے جائزہ دینے کی جگہ صف بندی کا تمام قواعد کا میلان - یہ لفظ پریڈ *Parade* سے نفرس ہے
 لہ بندہ شہر شہر کا جسم ہیٹ مجموعی لہ سینہ - شہر آبادی - یہ لفظ انگریزی سیٹی *City* سے نفرس ہے لہ غافار گھر گھر
 جوبی لہ باب خانہ دبیز خانہ - چوکھٹ - وہ ہزار باب خانہ - دس ہزار چوکھٹ گھر لہ لہ دوت - منازل - پورٹ - آباد پر منازل تعمیر

رستم خاں - بے خوب آبادان است حاجی صالح - تک تک چاہا - کہہ والا چاق ہم بنظر مے افتد	رستم خاں - خیر - مے باید ما با ہم یکجا برویم کہ از ہم سوا نشویم حاجی صالح - در بین راہ خیلے خجال و جمعیت است کہ عبور و مرور دشوار است رستم خاں - بے خیلے شلغ است - سرحاب تینہ غوزید حاجی صالح - بیائید ازیں پس کو چہ بگذریم کہ راہ خلوت است
رستم خاں - آری - مردم کم مایہ در الایچین و کثیر زندگانی بسر میکنند حاجی صالح - ازیں قرار داد معلوم شد کہ ایں عمار تہا خارج از شہر است پس شہر و کجاست؟ رستم خاں - آں بناے بلندے کہ پیش سے شما است دروازہ شہر است و دوران فصلک است حاجی صالح - بیائید یک دقیقہ در بانا گردش کنیم تا خوب بلدیٹ ہم رسانیم رستم خاں - خیلے خوب بیائید ازیں دہنہ چار سوتق بگذریم حاجی صالح - شما پیش پیش بروید من پشت سر شامے آیم	رستم خاں - راہ آمد و شد ایں پس کو چہ بندہ است حاجی صالح - باز از کدام راہ برویم؟ رستم خاں - ازیں راہ کج کردہ میباید کہ بدست چپ بگردیم حاجی صالح - ایں راہ بکجا میرسد؟ رستم خاں - یک راست بہ مسجد جامع میرسد حاجی صالح - پائے مسجد جامع ایں چہ عمارت ہے؟

لہ کہ - ٹیوں کا گھر - چھپر - الایچین - چھپر - ٹی - گھاس پھوس کی ٹٹیاں - لہ کپر - چھپر - بلدیٹ - دقتیت
لہ چار سوتق - چار سو - چوک - چاندنی چوک - لہ از ہم سوا شدن - ایک دوسرے سے علیحدہ ہونا لہ جنجال
ریل پیل - لہ شلغ - جگھٹا - لہ سرحاب - آگاہ رہو - ہوشیار رہو - تینہ خوردن - دھکا کھانا - لہ پس کو چہ بگلی
لہ راہ خلوت - خالی رہنے لہ راہ کج کردن - راستہ گزرا جانا +

رستم خاں - این قراول خانہ است

حاجی صالح - دیس شہر ہر روزہ چہ قدر مال
بفروش میرسد

رستم خاں - روزے مال دو سیت ہزار پول
بفروش میرسد

حاجی صالح - ایس مرد کہ روے صندلی نشست
است چہ کس است؟

رستم خاں - ایس گزہ باشی شہر است

حاجی صالح - ایس بولوارہ چہ نام میدارد؟

رستم خاں - ایس راجہ سوتق وزیر خان گویند

حاجی صالح - حالادقت بیگہ شد است میخوام

بکارواں سراے بروم

رستم خاں - کارواں سراے بیرون شہر عقب

گڑگ خانہ واقع است

حاجی صالح - راہش از کہ پام سوے است؟

رستم خاں - راہش بدست چپ شہر واقع است

حاجی صالح - ایس چہ چیز است؟ کہ مردم ایس را

کشاں کشاں میزند

رستم خاں - ایس طولبہ است - معلوم میشود

کہ جائے آتش در گرفت است کہ طولبہ چہا

دواں دواں میروند

حاجی صالح - الاآن بندہ مرض میخوم شمارا

بخدا میسپارم

رستم خاں - فی امان اللہ بروید

رستم خاں - حاتم خاں آقا - شما استادہ چہ

میکنید بیائید با طاق کار نشسته انتظار آمدن

شمنند فر کشیم

حاتم خاں - من والماس بیگ اینجا حرف

سلہ قراول خانہ - پولیس اسٹیشن - قراول پس ہین کو کہتے ہیں سلہ گزہ - پولیس - گزہ باشی - پولیس افسر -

کو قراول - تھانہ دار سلہ بولوارہ - احاطہ - محلہ - یہ لفظ انگریزی بول درک Bulwark سے مفہوم ہے -

سلہ چار سوتق وزیر خاں - وزیر خاں کا چوک سلہ طولبہ - بمبہ - پانی پھینک کر آگ بجھانے کا آلہ - یہ آگ ہر ایک

بڑے شہر میں میونہٹلی کی طرف سے آگ بجھانے کے لئے رہتا ہے - یہ لفظ انگریزی ٹول پپ سے مفہوم ہے - سلہ گار - اسٹیشن - طاق گار - اسٹیشن کا کمرہ سلہ شمنند فر - ریل - یہ لفظ ترکی ہے +

حاتم خاں - میں کال سکے چہ قدر آرام و سنگین
حرکت میکند

خرید و فروش

کلب عابد - عابد قلی!

عابد قلی - بے آقا

کلب عابد - پاشو کہ برویم بازار

عابد قلی - مگر چیز خریدن میخواستید

کلب عابد - یک توپ شمشیر و یک طاقہ

ماہوت را خریدن میخواہم

عابد قلی - امروز عید است مردم بازار دکانہارا

تختہ کرده نماز رفتہ اند

کلب عابد - خیلے وقت است کہ مردم از نماز

فارغ شدہ اند - تو پاشنہ کوب برو چار بغل بتاز

و میں کہ کسے دکان داکوہ است یا خیر

میں نیم شام اندرون رفتہ بلیٹ حاصل کیند

رستم خاں - تلگرافچی میگوید کہ ترن از مقام

الف براہ یافتہ است و قتیکہ ترن از مقام

الف اینجا میرسد ترن اینجا ویل میکند

حاتم خاں - شاید ترن بمقام بہ عوض موصول ہو؟

رستم خاں - نہ خیر ہمہ ترن عوض نہیں ہو و حفظ

کال سکے بخار را عوض میکنند

الماس بیگ - شاید کہ لیون مقام د

آہنجا منتهی میشود و از اینجا خط راہ آہن آغاز ہو

رستم خاں - ایس لیون جنوب یک راست

بمقام س میرسد و آل دیگر لیون بجانب ک میرود

الماس بیگ - دریں خط راہ آہن جائے

توئل ہم سے افتد یا خیر؟

رستم خاں - در ہیج جانے افتد

لے بلیٹ ٹکٹ - یہ لفظ انگریزی بلیٹ Billet سے مفہوم ہے لے تلگرافچی - ٹیلیگراف ماسٹر

تلگراف ٹیلیگراف Telegraph سے مفہوم ہے لے ترن - ٹرین Train لے کال سکے بخار - ریل

کالجن لے لیون - لائن - ٹرک Line لے توئل - سورخ و ریل کے گزرنے کے لئے پہاڑ میں بنایا جاتا

ہے Tunnel لے پاشو - کھڑا ہو لے توب - تھان کپڑے کا لے دکان راتختہ کردن - دکان کو بند

کرنا لے پاشنہ کوب - دوڑنا ہوا لے چار بغل تاشق - نہایت تیز دوڑنا

خواجہ الماس - خیلے خوب است	عابد قلی - خطہ خواجہ الماس بزاز - دکان چیدہ آ
کلب عابد - فروش تان خوب است	کلب عابد - دکان خواجہ الماس در کجا است؟
خواجہ الماس - مشتری مجال نمیدهد - ازین سر	عابد قلی - پائے پد مسجد شاهی - دم دروازہ
مے آرم آڑاں سر مے برند	کلاں - متصل دہنہ چار سوق
کلب عابد - خدا برکت دہد مال کہ خوب شد	کلب عابد - ازینجا چہ قدر مسافت باشد؟
بازار کساد نمیشود	عابد قلی - چار تیر تیر تاب باشد
خواجہ الماس - من مال بد وارد دکان نمیکم	کلب عابد - بر خیز و دکانش را بمن نشان بدہ
کلب عابد - بے مال خوب بیچ جا بند	عابد قلی - این است دکان خواجہ الماس
نئے ماند	کلب عابد - سلام علیکم خواجہ صاحب
خواجہ الماس - من اس سال مال کشمیر آورده ام	خواجہ الماس - و علیک السلام آقا - قدم بر چشم
ہمہ اش بفروش رسید است	بسم اللہ بفرائید و بالا بفرائید - و خدمت بفرائید
کلب عابد - مال کشمیر خیلے آب بردار است	کلب عابد - چشم شماروشن
خواجہ الماس - بے - اگر مشتری باشد یک	خواجہ الماس - احوال شما بخیر است انشاء اللہ
برودہ منفعت میدارد	بیچ ناخوشی نباشد
کلب عابد - دین لنگھا چہ چیز است؟	کلب عابد - الحمد للہ - احوال من بخیر میت
خواجہ الماس - دین لنگھا مال تنخواہ کشمیر است	است - احوال جناب چہ طور است - حالت
کلب عابد - این مال را کہ آورده اید؟	بازار تان چگونہ است؟

لے پائے پد - زینہ کے نیچے - پا محاورہ - پے نیچے کے معنی میں لے دم - پر - قریب - پاس - متصل - برابر لے

آپ بردار - بانفعت لے لنگہ - گٹھری +

کلب عابد - خواجہ صاحب دکان میدہ فروش
در کجا است؟

خواجہ الماس - دین نزدیکی دکان ناصر جان
است کہ ہر جو بیوہ قندھار کو شیر تازہ آوردہ ہر دکان
چیدا است

کلب عابد - یہ بینم در کجا است؟
خواجہ الماس - در بازار دیگر پشت سراپاں
دکان است

کلب عابد - بابا ناصر جان این قوطی اگلو
بچند میدہی؟

ناصر جان - بدہ آنہ میدہم
کلب عابد - پناہ بخدا خیلے گراں میفروشی
ناصر جان - از نہ آنہ کمتر نمیدہم

کلب عابد - از چار آن زیادہ ارزش نمیدارد
ناصر جان - خیر بیک غانے اند
کلب عابد - پنج آنہ میگیری یا نہ

کلب عابد - جلو دکان را نگاہ میدہ عجب

خواجہ الماس - تازہ امروز آوردہ ام ہر دکان
چیدہ ام

کلب عابد - ماہم از شما یک شالے میخریم
خواجہ الماس - ہر چہ رضائے تاں باشد سودا
بکنید دکان دکان شما است

کلب عابد - یک توپ چیت قلمکار ہم ہما
نشان بدہید

خواجہ الماس - بہ بینید این دو طاقہ ماہوت
چہ قدر رنگ است قماشش را نگاہ کنید

کلب عابد - ما ازین بہتر کم میجوئیم

خواجہ الماس - ہمدان را ہم بزنید بہتر ازین
بچ دکان پیش ہیچ کسے ہم نخواہد رسید

کلب عابد - خیر ہمیں یک طاقہ را بدید
خواجہ الماس - آن دیگر را نمیگیرید؟

کلب عابد - ہمیں یک کفایت میکند
خواجہ الماس - بخرید مبارک تاں باشد

پونتاں حلال است مال خوب بہ قیمت شد است

لے شالے - لونی - پٹو لے تنگ - خوب صورت خوش شالے ہم زون - کھکھوڑا - بھارنا شالے ہر روز
ش - قم - طح - جوڑ - ہم رنگ - ہم پلہ شے قوطی قوطی - تخی - ڈپے - عمدہ قوطی شالے غار - ایک غریبی سکے - یہ حقیقت - جیتے

تزد ایستید۔ مشتری سے آید رو میشود۔ ہنوز

دشت ہم نگروہ ام

کلب عابد۔ بابا ایں قدر ترشی کن۔ بازار گل
راہچو تندی و تلخی زیبا نیست

ناصر جان۔ معاف فرمائید۔ خطا کردم۔ اگر
چیز خریدن است بخردید۔ ورنہ سرکار خود برودید

کلب عابد۔ بابا آخر راست بگو چندانہ خوابی؟

ناصر جان۔ ہمیں قدر میفروشم از شمار یاد کہ

نیخواہم

کلب عابد۔ بابا ایں قدر گراں فروشی کن

ایںجا کہ میگید؟

ناصر جان۔ خیال آدم آرد و میرند یک کد بار

آوردہ بودم ہمہ اش بفروش رسیده است ہمیں

و توافق باقی است

کلب عابد۔ بابا ہم باز گانے را میترشی

ناصر جان۔ خیر۔ ایں مال را بنور کے برگردن

کسے نے بندم

کلب عابد۔ یک سخن مارا ہم گوش کن

ناصر جان۔ بفرمائید

کلب عابد۔ اگرش آنہ میگیری بگیر ورنہ

اختیار داری

ناصر جان۔ خیر۔ بگیرید۔ اول ہما شیر ہما

صحبت طعام

میرزا حیدر۔ نظر قلی!

نظر قلی۔ بے آقا نسبت بمن چه خدمت است

میرزا حیدر۔ خدمت چندانی نیست۔ برہیں

کنیز ما چه میکند؟

نظر قلی۔ پائے دست آں شستہ گندم میساید

میرزا حیدر۔ مگر جو الہاے گندم دیکھاے روغن

تاحال از بازار نیاورده اند؟

نظر قلی۔ آدم مر آسیاب رفت است۔ ہنوز

پس نیامده است

میرزا حیدر۔ آشپز ما چه کاریست میکند؟

نظر قلی۔ بریانی میپزد

میرزا حیدر۔ مگر تو پیش نا بانا رفتہ بودی؟

نظر قلی۔ بے رفتہ بودم۔ چو تہاے خمیر آرد را

لے اول ہما شیر ہما یعنی پہلی قیمت ہی بھلی ہے لے آشپز۔ باورچی لے چو تہاے خمیر آرد۔ آٹے کے پڑے +

پہن کردہ در تنور میگذاشت

میرزا حیدر - چند تن نان را فرمایش دادہ ؟
نظر قلی - برائے نام سنبوسہ و نان گنگ و

تا فنان گفتہ ام

میرزا حیدر - ہر ادا تو ہنوز سبزی پائے گوشت
نیاورد است ؟

نظر قلی - بے آورد است - مگر دیزی را ہنوز
سراپاچ بار نکرد است

میرزا حیدر - از بازار سبزی پائے گوشت چاہور است ؟
نظر قلی - شنگ و سبب زمینی و کشنیز سبز و

باقلا و ترہ اسفناں و دیگر بقولات آورد است
میرزا حیدر - آشنہ را با گو کہ قبولی زردک و

فنجان نیز ہزد

نظر قلی - چشم

(دوین بین سید آغا میرسد)

سید آغا - سلام علیکم - میرزا حیدر

میرزا حیدر - و علیک السلام سید آغا ہر وقت

رسیدید - بندہ در انتظار شما بودم

سید آغا - خدا شما را در انتظار نہ داشتہ باشد

میرزا حیدر - نظر قلی ! برو قتی چائے و قوری

بیار و سہار را آب بینداز و از برائے سید آغا

یک قہوہ ہر پنج

سید آغا - معاف دارید قہوہ نمیتوانم خورد و خشکی آئے

میرزا حیدر - خیر ایک فنجان چہ میشود شیر مے اندازم

خشکیش را رفع میکند

سید آغا - رضا رضائے شما است

میرزا حیدر - قند و ان و چائے و ان بیار و

قہوہ شبنی را ہم بیرون کش

نظر قلی - آقا قوری چائے - آب گرم و قہوہ ہوش

حاضر است

میرزا حیدر - چائے صاف کن و فنجان قہوہ خوری

مع نلیکین و قاشق ملع کار ہم بیار

سہ سبزی پائے گوشت - ترکاری سہ دیزی - دگچی سہ سراپاچ بار کردن - چوٹے پرچڑھانا سہ شنگ - ستر

سہ سبب زمینی - آلو - بناٹ سہ ترہ - ترکاری سہ قوری - چائے دانی سہ قہوہ سینی - قہوہ کا جمع - ششتری بڑی

سہ چائے صاف کن - چائے صاف کرنے کی چوٹی و سترہ دار چھلنی سہ فنجان - چائے کی پالی لٹکی اور نلیکین - چائے کی پالی

نظر قلی۔ آقا این کدہ قند۔ ہم حاضر است میرزا حیدر۔ پیالہ رالب گردان کردہ پیش رو سید آغا بگذار	سید آغا۔ بندہ بیگار میل ندارم میرزا حیدر۔ نظر قلی! قلیان را تازہ آب چاق نمودہ بیار
نظر قلی۔ آقا۔ شیرینہ دار نم؟ میرزا حیدر۔ بلے۔ ہوش کن۔ نبات تہ نشین نشود با چھ قاتی بکن	سید آغا۔ تندہی و تلخی تبنا کو گچ نمودہ سرم را بچرخ مے آرد
سید آغا۔ قہوہ جوش خیلے داغ است میرزا حیدر۔ مگر شام با قہوہ جوش عادت ندارید؟ سید آغا۔ گوشت پائے دندانم ورم گرفت آ ازیں جہتہ بہ یک یک قوت میکشم	سید آغا۔ این تین ایرانی عادت مے دارو میرزا حیدر۔ نظر قلی! تین را سر چینی پڑ کردہ بیار دودوی کردہ پیش آقا بگذار
میرزا حیدر۔ نظر قلی! از برائے سید آغا قباب سیگار و از برائے من قلیان نے پیچ بیار کہ دوس قلاچ بزخم	مہمان۔ من ہم سیگار میکشم یک میل کبریت فرنگی بمن عنایت فرمائید میرزا حیدر۔ نظر قلی قتی کبریت فرنگی بیار۔ و میل را کشیدہ در دست بگذار

لے لب گرداں۔ لب ریز۔ پڑ۔ بھر کر لے قاتی کردن۔ ملانا۔ جیسے کہ سرکہ یا شیر قاتی مکن یعنی سرکہ کو دودھ سے
مت ملا لے قوت۔ گھونٹ۔ بہ یک یک قوت۔ یعنی ایک ایک گھونٹ پیتا ہوں لے سیگار۔ ترک چڑٹ۔ کاغذیں
پٹا ہوا ترک تبا کو یہ لفظ انگریزی سگریٹ Cigarette سے منسوب ہے۔ تاب سیگار۔ سیگار رکھنے کی ڈبیا
قلیان نے پیچ۔ بچوان۔ شک دار حقہ لے قلاچ۔ کش۔ گھونٹ۔ دوم لے تھن۔ توتون۔ ایرانی سوکھا تبا کو
شہ چہن۔ چی پوک۔ پاپ۔ شطب۔ سیدھے نیچے والا حقہ لے میل کبریت فرنگی۔ دیاسلائی۔ قتی کبریت
فرنگی۔ دیاسلائی کی ڈبیا۔

نظر قلی - آقا برائے شمار - کرۂ سرشیر - پیر
 تخم نیر - ہمہ حاضر است ہر چہ میل دارید بفرمائید
 میرزا حیدر - سید آغا! بسم اللہ نماز حاضر است
 سید آغا - ہنوز بہ شمار اشتہا ندارم
 میرزا حیدر - آیا شام صبح چہیزے خوردہ اید؟
 سید آغا - نہ خیر نہ ناشتا از خانہ بیرون افتادہ ام
 میرزا حیدر - ایس رفیق شام ہمار نکو دوست؟
 سید آغا - لکے - پیش طعام خوردہ است
 میرزا حیدر - خیر - چہیزے تغل بفرمائید
 سید آغا - اگر گندم بودادہ باشد مضائقہ نداد
 میرزا حیدر - نظر قلی! پاشنہ کوب برو - اند
 خود بر برقدہ گندم بودادہ و چلو خورہ و کشش بیار
 نظر قلی - آقا نیم چاشت حاضر است
 میرزا حیدر - سید آغا - بر خیز دیدار وے بفرمائید

نیم چاشت بخوریم
 سید آغا - ما سفر و نشستن را ازین بہتر سید ایم
 میرزا حیدر - آیا شما - با قاشق و چنگال و کار و
 نیمخوید؟
 سید آغا - ما چنگال و کار و خوردن را پسندید ایم
 میرزا حیدر - نظر قلی! آقا بہ و لگن را پیش بیار
 و سفرہ را پس کن تغل ان ہم پیش بگذار
 نظر قلی - آقا - طعام بیرون کشم؟
 میرزا حیدر - بلے - قاب پلاؤ - دوری - قیمہ -
 لنگری بریانی - پیالہ شوربا - بشقاب کباب -
 چنگ آب - نلبکی نمک - ہمہ بیرون کش و
 آتش را در ظرف گودی بیار
 نظر قلی - مجھے الوان - بخنی - روے سفرہ چہیزہ
 مہمان مینوان آئین برالیدہ دوست متہ دور سفرے نشیند

لہ نما - صبح کا کھانا لہ کرۂ بروزن ذرہ - کھن - مسکہ - تانہ گئی - جو کچھ دودھ سے نکالا جاتا ہے - لہ سرشیر
 تہقان - الائی - تخم نیر - ہیند نیم برشت - بیل کئے ہوئے انڈے - شہ ناشتا از خانہ بیرون افتادن یعنی
 صبح گھر سے بھوکا نکلا ہوں - لہ پیش طعام - ایک دو قطرہ طعام سے پہلے کھا لینے کو پیش طعام کہتے ہیں - شہ
 گندم بودادہ - بھنے ہوئے گندم - شہ خود بریز - بھرجی - بھر بھونجا - شہ چنگال - کانٹا - چنگال و کار و کانٹا
 چھری - لہ تغدان - تشری میں ہیں - ہمیں غیر کھا کر کھی جاتی ہیں - لہ بشقاب چھٹی - کابی - لہ تنگ - کرٹھراجی - شیشہ

میرزا حیدر۔ سید آغا بورانی باریجانی میل بفرماید
 سید آغا۔ شاموش جان بفرماید بندہ میل نہ دار
 میرزا حیدر۔ شام چرامیل نہ اید؟
 سید آغا۔ از بسکہ گرم است بزم من ہونقت نہ دار
 میرزا حیدر۔ نظرقلی۔ رکابی تر چلاؤں پیشترک
 بگذار دہوش کن کاسہ آتش کج نشود
 سید آغا۔ روغن بستہ شد است
 نظرقلی۔ برکت زمستان است
 میرزا حیدر۔ بروزغال افروختہ منتقل اینجا یار
 نظرقلی۔ آقا برقابہ بخورید؟
 میرزا حیدر۔ برو تازہ آب از چاہ بکش
 سید آغا۔ آب این شہر خبیثہ خوشگوار است
 میرزا حیدر۔ در ہندوستان اکثر جا آب
 گوارنہ است و در تک تک جا ہچو جوت
 کہ آدم نتواند دہن بنزد
 سید آغا۔ شماروزے چند بار طعام بخورید؟
 میرزا حیدر۔ من روزے چہار بار طعام بخوم
 نہار۔ چاشت۔ عصر۔ شام
 سید آغا۔ ما از روزیکہ دارم ہندوستان شدم
 در روز زیاد از دو بار خوردہ منے قنیم۔ و در
 ایران ہمہ روز بخوریم
 میرزا حیدر۔ ہواے ہند بکج مردم دلایت
 ہونقت نہ دارو
 سید آغا۔ ہواے ہندوستان۔ اشتہائے
 ما مردم لایسوزد
 میرزا حیدر۔ شما کم کم۔ چرا بخورید۔ چند لقمہ
 مردانہ بنزد
 سید آغا۔ حالہ بدولت شما میر شدم۔ نعمت شما
 زیاد باد
 میرزا حیدر۔ این از بسیار لذیذ است۔ و نہا کہ کش

سلہ جو۔ تم۔ یعنی بعض مقامات کا پانی ایسا ہے کہ آدمی منہ نہیں لگا سکتا سلہ نہار۔ ۷ بجے کی چھوٹی حاضری
 جس کو ٹی ایٹ ٹوسٹ بھی کہتے ہیں سلہ چاشت ۱۰ بجے کی بڑی حاضری۔ جس کو بیک فاسٹ کہتے ہیں
 سلہ عصر ۲ بجے کا ٹفن ۵ شام ۷ بجے کا کھانا۔ جس کو ڈنر کہتے ہیں سلہ و نہا کہ کش طعام کھانا
 کھانے کے بعد محض تنقل کے طور پر کچھ کھانا +

طعامش کمینید

سید آغا۔ در ایران ہر جو بیوہ۔ از گیلان
و آلو باو و پلو و شفا لو و انگور و گردو ہم میر

و در ہند غیر از انہ چیزے ہم میرسد

میرزا حیدر۔ در ہندوستان ہم بعض میوہ ہا

چون موز و انہ ناس و پرتغال خوب ہم میرسد

سید آغا۔ میوہاے رسیدہ ہندوستان با چٹا

ایران میرسد

میرزا حیدر۔ شکار گاہ کھنڈا خورہ اید۔

اگر میخورید بشما معلوم میشد کہ ہند ہم کم از قوت

میوہ ندارد

سید آغا۔ گر کہ کھنڈا باطالبی ثلایت سچ نسبت

میرزا حیدر۔ خیر اس حرف را کنار بگذارید۔ بفرمایید
شما شیر چاہے میخورید؟

سید آغا۔ اس قدر تکلف چہ ضرور است۔

اگر تکلف نہ باشد یک بطری آبجوش^۱ میخورم

میرزا حیدر۔ نظر قلی! برو براے سید آغا

یک بطری آدو سلس^۲ از بازار بیار

نظر قلی۔ بچشم

میرزا حیدر۔ سید آغا! شاعصرانہ نخواہید خورد

سید آغا۔ بلے نخواہم خورد

میرزا حیدر۔ نظر قلی! از براے شب چہ چیزے^۳ ہست؟

۱۔ گیلان۔ ایک میوہ ہے جس کی شبیہ ناقص اس ملک میں گوندنی ہے ۲۔ آلو بالو۔ شاہ آلو یعنی ایک میوہ

ہے جس کی شبیہ ناقص خالہ ہے ۳۔ پلو۔ ایک قسم کا شفا لو ہے جو نہایت شیریں ہوتا ہے ۴۔ گردو۔ خربو

۵۔ موز۔ کیلا۔ بان ۶۔ پرتغال۔ نارنگی۔ سنگترہ۔ سنترہ ۷۔ چٹا۔ اور پٹلہ۔ مول۔ کچا پھل جو تازہ پھول

سے ظاہر ہوا ہو ۸۔ گر کہ۔ جیسے کہ کھنڈا کا چٹلا خربوزہ ۹۔ طالبی۔ بھی ایک چھوٹی قسم

کا خربوزہ ہے جو بعض کھنڈا کے پتلے کے ہشبہ ہے۔ شاید کھنڈا کا چٹلا طالبی کے تخم سے پیدا ہوا ہو ۱۰۔ بطری۔ بوتل

شیشہ۔ قرابہ۔ یہ لفظ انگریزی باٹل bottle سے مفرد ہوا ہے ۱۱۔ آبجوش۔ سوڈا واٹر۔ لیونیٹ۔ چونکہ

سوڈا واٹر بوتل سے نکل کر جوش لاتا ہے اس لئے آبجوش سے موسوم ہوا ۱۲۔ آدو سلس۔ سوڈا واٹر۔ ولایتی

پانی۔ یہ لفظ واٹر ڈی سالٹس De Salts سے مفرد ہوا ہے ۱۳۔ شب چہ۔ شب کا کھانا۔ جو نمز سے نقل

جعفر بیگ - روئے صندلی نشہ کتاب
مے بینم

ملا باقر - آیا شما درس تاں لامطالعہ کردہ اید؟

جعفر بیگ - الآن مطالعہ مے کنیم

ملا باقر - آیا درس دیروزہ تاں تا حال حفظ نکرده اید؟

جعفر بیگ - تا حال حفظ نکرده ام

ملا باقر - مگر امروز شما سبق بخوانید گرت؟

جعفر بیگ - ہنوز درس دیروزہ خوب

زیر چاق ماں نشہ است

ملا باقر - شما درس خود را کے پس میدہید؟

جعفر بیگ - وقتیکہ از بر میکنیم پس میدہیم

ملا باقر - رضا قلی! تو کتاب خودت را پیش

من بیار تا بشنوم چه بخوانی

رضا قلی - چشم

ملا باقر - کتاب خود را داکن

سید آغا - چند تخم نیمہ دو کباب رنگی سر تر جلاد
گذاشته اند اگر بفرمائید شام رسمی برائے سید آغا
پختہ کنیم؟

میرزا حیدر - سید آغا - آیا شما شام خوردن
رغبت میدارید؟

سید آغا - چاشت کہ دیر تر خورده ام تا حال
آرد عنایہ ترش مے آید - شما چندان کھفتہ کنید

میرزا حیدر - خیر یک دو لقمہ بیش نخورید

سید آغا - بجان شما کہ سیراستم

میرزا حیدر - شب شکم خالی و گرسنہ خفتن

خوب نیست بیائید نان خشک میشوہ

درس

ملا باقر - جعفر بیگ!

جعفر بیگ - بے اخوند

ملا باقر - شما این وقت چه کار میکنید؟

۱۔ تخم نیمہ - بیل کئے ہوئے انڈے - بیضہ نیمہ برشت ۲۔ کباب رنگی - بیل کئے ہوئے انڈوں پر نیمہ
پسٹ کر گھی میں تلے ہوئے اور پھر دو دو کئے ہوئے کو تھوڑا سا بالکل رنگ کے پھول کے مشابہ ہوتے ہیں
۳۔ شام رسمی - تکلف کی دعوت - رسمی اہل ایران کے محاورہ میں با تکلف سامان کو کہتے ہیں - مثلاً طعام
رسمی - پر تکلف طعام - لباس رسمی - پر تکلف لباس - اور معمولی کو غیر رسمی کہتے ہیں *

رضا قلی - جناب - این سبق من است

ملا باقر - سبق دیروزه خود را بخوان

رضا قلی - سلا این سوداں سودرق بارا گردانید

بفرمائید اخوند از کجا بخوانم؟

ملا باقر - در قمارچرا میگردانی مگر سبق دیروزه

را فراموش کرده؟

رضا قلی - جناب - سبق دیروزه از یادم

بدر رفت است

ملا باقر - خیر روسی درق بگرداں و این

سطر را بخوان

[رضا قلی - درق گردانیده چیزے خواند مگر پیش غلط]

ملا باقر - درست بخوان - غلط کن

رضا قلی - در کتاب همین نوشت است

ملا باقر - کاتب غلط کرد است که کک پیش بیا

که حک کنم

رضا قلی - این کتاب من قلمی نیست که بزرگ

حک تو آن کرد

ملا باقر - بکدام مطبع چاپ شد است؟

رضا قلی - در یک از مطابع لاهور چاپ زده اند

ملا باقر - قلم بگیر و بیرون از متن سر نامش

درست کن

رضا قلی - جناب! هنوز سبق من رواں نشد است

ملا باقر - عجب کور سواد هستی - نمیدانم سوادت

هم روشن میشود یا نه

رضا قلی - جناب! این چه لفظ است؟

ملا باقر - بهجا کرده بخوان

رضا قلی - این فقره چه معنی میدارد؟

ملا باقر - پیشتر هم این فقره را خوانده ام معنیش

رایا و نگرفتی

رضا قلی - بے خوانده ام معنیش بالمره از یادم

بدر رفت است

ملا باقر - تو آموخته خود را چرا بیاد نمیداری؟

رضا قلی - خیر - نو آموز هستم - این باد معاف فرما

ملا باقر - سر مشق تو کجا است؟

له نامش - حاشیه کتاب

له بالمره - هرگز - بالکل

رضا قلی - لاء نقوی گذشتہ بودم

ملا باقر - نقوی را کجا گم کردہ؟

رضا قلی - در میان جزو دامنم بود

ملا باقر - ایس دگر چیز در جزو دانت چہ بشتہ؟

رضا قلی - ایس البوم تصاویر است

ملا باقر - تصویر مے عکس است یا خود قلمی است

رضا قلی - ایس عکس ایما طور جبر من است

ملا باقر - ایس شبیلہ علیٰ حضرت ایما طریس قصیرہ

ہند است

رضا قلی - دگر تصویر مے خوب خوب لاسے

ایس کتاب است

ملا باقر - تو ایس در جزو دانت بمان - و ایس

صفحہ را خواندہ نقل بردار

رضا قلی - من باملا نوشتہ نمیتوانم

ملا باقر - آیا تو مفردات را مینویسی یا خود مرکبات را

رضا قلی - من قطعات را مینویسم

ملا باقر - برو تو ایس قطعہ را نوشتہ بیار

رضا قلی - آیا جلی نوشتہ بیارم یا خود خفی

ملا باقر - تو اول جلی نوشتہ بیار

رضا قلی - دو پوست را در خانہ فراموش کردہ

آمدہ ام

ملا باقر - برو از دفتر کشا یک بند قلم و یک

طبق کاغذ بگیر

رضا قلی - از دفتر کشا کاغذ آورده ام مگر ابار

ندار و مرکب را میکشد

ملا باقر - ایس را بایک طبق کاغذ پنج عوض کن

رضا قلی - بندہ ایس قطعہ را همچو نوشتہ ام

جناب اصلاح بفرمائید

ملا باقر - ایس حرف بے قاعدہ است از کرسی

افتادہ است

۱۵ البوم تصویر رکھنے کی کتاب - اس کو ہندی میں البم ہی کہتے ہیں - یہ لفظ انگریزی البم Album ہے ۱۵

۱۶ امپراطور - شہنشاہ - سلطان - یہ لفظ زبان اطالیا سے عربی میں عرب ہوا ہے اصل میں امپراطر Emperor ہے ۱۶

۱۷ امپراطریں - ملکہ بزرگ - ملکہ بزرگ - شہنشاہ یکم - یہ لفظ بھی زبان اطالیا سے عرب ہے ۱۷ Imperators

دو پوست - دہلی شہر دفتر کشا - دفتری کاغذ رکھنے والا - جب کاغذیں سیاہی پھوٹی ہے تو کہتے ہیں کاغذ مرکب میکشد ۱۸

میرزا جعفر - چشم	رضا قلی - خامہ اسرب و خط کش و مداد
ملا باقر - میرزا جعفر - شمایں وقت بکدام شغل	پاک کن پیش من نبود کہ خط کشیدہ کرسی این
آلودگی داشتید؟ (کار مصروف بودید؟)	قطعه را درست میکردم
میرزا جعفر - من کاغذ نامہ می نوشتم	ملا باقر - مرکب تو نیز آبکی است
ملا باقر - بنام کہ؟	رضا قلی - دوات من خشک بود آب انداختم
میرزا جعفر - پاپے نام صنف ترجمان پارسی	آبکی شد است
ملا باقر - آیا - پوست خانہ سردادہ؟	ملا باقر - مرکب ہمدیس تو ہم روشن است یا نہ؟
میرزا جعفر - ہنوز سر نہ دادہ ام	رضا قلی - خیلے غلیظ است کہ یک حرف دست
ملا باقر - بیار کہ من ہم بہ بینیم	ہم ہاں نتوان نوشت
میرزا جعفر - این است ملاحظہ فرمائید	ملا باقر - او دریں وقت در چہ کار است؟
ملا باقر - مرکب شما خیلے غلیظ است	رضا قلی - روئے میرزا شستہ کاغذ نامہ می نویسد
میرزا جعفر - امر و مرکب تازہ از بازار نیاوردہ ام	ملا باقر - برو - صد اش کن
ملا باقر - برو از شیشہ ما قدرے مرکب بریز	رضا قلی - میرزا جعفر! شما را خواب خونہ پاک کنند

سلہ خامہ اسرب - پینل سلہ خط کش - مسطر - رول سلہ ماد پاک کن - ربر جس سے حرف چھیل لیتے ہیں اور پینل کے خط کو صاف کر دیتا ہے لکھ آگے - پھکی سیاہی یعنی جس میں پانی بہت ہو شہ کاغذ نامہ - پوسٹ کا دوسلہ چشم - یعنی چشم - یا بسر و چشم - یعنی آنکھوں سے - یہ محاورہ گویا ہر بات میں دہل ایران کا تکیہ کلام ہے کہ جب کسی کام کے لئے حکم کر دو تو طرف ثانی بہت اچھا کی جگہ کہتا ہے چشم شہ پاپے نام - یعنی طرف - یا - اس کے نام پر - اسکے معنی ہیں کہ ترجمان پارسی کے صنف کے نام پر میں نے خط لکھا ہے شہ پوست خانہ یا پوست - پوسٹ آفس - خطوں کی روانگی کی ڈاک کا کارخانہ یہ لفظ پوسٹ Post سے نفوس ہے عربی میں پوسٹ کہتے ہیں

میرزا جعفر۔ اس مرکب پر قدر خوب روان است
ملا باقر۔ کم کم چہ میرزائی۔ شل بریز لقیہ اش
را بر ہم وزن

میرزا جعفر۔ بس است کفایت میکند
ملا باقر۔ معلوم میشود کہ شما از دیگران مشق
کتر میکنید۔ ہنوز خط شما خوانا نشد است
میرزا جعفر۔ بندہ خط شیعہ را مشق میکنم
ملا باقر۔ باید کہ شما اول خط نستعلیق را مشق
کرده باشید خط میرزا یا نہ خود درست میشود
میرزا جعفر۔ حالا من خط نسخ را آموختن میخواہم
ملا باقر۔ بے برائے خوشنویس نہ جور خط یاد
گرفتن پرمزور است نسخ۔ نستعلیق۔ شیعہ
میرزا جعفر۔ دریں شهر قلم و سبلی بدست نمی آید

ملا باقر۔ ماد او زودہ تانیزہ قلم آوردہ بودم
ہمہ اش را میرزا امام ویردی برد۔ حالا دوبند
ازاں در قلمدان ماباقی است

میرزا جعفر۔ کجا است بہ پیغم؟
ملا باقر۔ توے قلمدان است
میرزا جعفر۔ بہ بہ۔ چہ خوب مصرعی است
کہ قرینہ ندارد و در موزہ خانہ داشتن را لائق است
ملا باقر۔ امروز ہمدردہ دیرتر رسیدید۔ فردا
باید قبل از وقت بیائید کہ امتحان است
میرزا جعفر۔ آیا پس فردا روز آزادی است؟
ملا باقر۔ نخیر۔ پس پس فردا تعطیل است
میرزا جعفر۔ در تابستان مدرسہ بکہام وقت وامیشود؟
ملا باقر۔ صبح ساعت شش

لہ شل بریز۔ یعنی اچھی طرح سے ڈال لہ لقیہ۔ دوات کا صوف سے خوانا۔ جو خط کہ پڑھنے میں آسکے
اور ناخوانا جو اچھی طرح سے پڑھنے میں نہ آسکے لہ خط شیعہ۔ ایک قسم کا خط ہے جس کو امیر بھی کہتے ہیں۔
دو قریب قریب خط شکست کے ہے لہ خط نستعلیق۔ خط کتابی جو کہ عام طور پر کتابوں کے لکھنے میں مروج ہے
لہ خط میرزا یا نہ۔ جس کو خط اہل دفتر بھی کہتے ہیں۔ اس کو ہندوستان میں خط شکست بولتے ہیں لہ خط نسخ
عربی خط جس میں اکثر کلام اللہ شریف لکھے جاتے ہیں لہ واسطہ۔ ایران میں ایک شہر ہے جس کا قلم کے نیرے خوب
پیدا ہوتے ہیں لہ موزہ۔ عجائب خانہ۔ دنیا کے عجائبات اور نو زکے کا مکان۔ یہ خط انگریزی یوزیم

میرزا جعفر - وقت رخصت کدام است؟

ملا باقر - نیمروز ساعت دوازده

میرزا جعفر - و در روز بے زنتاں؟

ملا باقر - چاشت ساعت ده دمی شود - و

در پایان روز ساعت چهار رخصت است

میرزا جعفر - آآن محض میشود که وقت رخصت است

ملا باقر - برو با مان خدا

طلب

اشرف - من از شما یک رجا میدارم - (من

از شما یک امید بزرگ میدارم)

انور - من در خدمت تال آماده ام - (من

آماده خدمت جناب هستم)

اشرف - ایس را بمن کرم بکنید - (عنایت فرمائید)

(در محبت بکنید) - (کرامت نمائید)

انور - چشم - (چشم) - (بسر و چشم) - (بالا چشم)

(از جان و دل) - (کمال خوشنودی) - (اعانت

و بندگی)

شکر و سپاس

اشرف - من شما را بسیار شکر میکنم - (من

شکرانه گذار لطف بزرگانه جناب هستم) - (من

از جناب خیلی ممنونم) - (بنا بنوازش که در حق

(حقیر) - (بنده) - (من) - (مسکین) فرمودید

(جناب) - (سرکار) - (شما) را شکر میکنم) -

(بنده خوشنود لطف و کرم سرکار هستم)

انور - چیزی که باعث شکر باشد نیست

اشرف - بنده (من) جناب (سرکار)

را خیلی (بسیار) رحمت (تکلیف) داده ام

انور - هیچ رحمتی نیست

اشرف - از رحمتی که بشما داده ام شکر نه ام

مرا هم سرکار بنده را مستغرق خجالت میکند

انور - ایس را گوئید (مفرمائید)

اشرف - از لطف و کرمیکه در حق بنده شایا

فرمودید (مبذول گردید) خیلی خوشنود شدم

صحبت حوادث و استخبار

مشتاق - از نوچه خبر است؟ (آیا یک خبر

نو هست؟) - (آیا از نو خبر هست؟) - (آیا

خبر تازه هست؟)

مهر جان - از نوچه خبر نیست (از نو خبر

تازہ نیست)

مشتاق - آیا ہیچ خبر مفید نیست؟ (آیا

ہیچ فائدہ مند خبر نیست؟)

مہرجان - اصلاً - خبر سے لائق اندراج روزنامہ

نہیں

مشتاق - ملاشید! شاہم از حوادث نو چیز

نمیدانید؟

سیدا - ما از حوادث نو چیزے نمیدانیم

مشتاق - ناصر جان آقا! شاہم چیزے نشیدید؟

ناصر جان - ما چیزے نشنیدہ ایم - اگر شاہم

شنیدہ اید بفرمائید؟

مشتاق - ما ہیچ شنیدہ ایم - شما ایں راشنیدہ اید یا نہ؟

شیدا - ما ایں را خیالے وقت است شنیدہ ایم

مشتاق - آیا ایں خبر تازہ نیست؟

شیدا - ایں خبر خیالے کہنہ است

احتمال و شک

مشتاق - آیا ایں احتمال وارو؟

مہرجان - چرا - احتمال ندارد

مشتاق - تلغرافیکہ - تریبیون چاپ زدہ است

و قوعش ممکن است؟

شیدا - ممکن نیست

مشتاق - و آنچہ روزنامہ ادوہ اخبار مے نگار

صورت امکان میدارد؟

مہرجان - چرا امکان ندارد؟

تعجب

مشتاق - من ازیں تعجب میکنم

شیدا - ہیچ جائے تعجب نیست

مشتاق - آیا ایں عجیب نیست؟

شیدا - ایں ہرگز عجیب نیست

مشتاق - مرا خیالے شکفت مے آید

شیدا - ما را ہیچ شکفت نے آید

تصدیق و انکار

مشتاق - آیا - ایں راست است؟ (ایں

صحیح است؟) - (ایں تحقیق است؟) - (ایں

لے روزنامہ - اخبار - روزنامہ نویس - اخبار نویس لے تلغراف - یا مگراف - تاہر قی - یہ لفظ انگریزی ٹیلیگراف

Telegraph سے عرب اور فرانس ہے لے تریبیون - نام اخبار لے ادوہ اخبار - نام اخبار

نشست برخواست

میزرا اکبر - اصغر اپشت سرمن چرانشسته
 بیابیش روے من بنشین
 اصغر - من ہمیں جا خوب شسته ام
 اکبر - پارہ حرفنا دارم برخیز و پہلوے من بنشین
 اصغر - من جلو شامے نشینم
 اکبر - عقب چر میکشی پیش بیا
 اصغر - من خیلے خوب شسته ام
 اکبر - قدرے دیگر پیشترک بیا - وپن بنشین
 اصغر - من دوزانو پیش جناب مے نشینم
 اکبر - پستر چر مے نشینی - بالاتر بنشین
 اصغر - من پائین دست شمانشستن را
 سعادت خود میدانم
 اکبر - ایجا جائے تو نیست - برخیز و بالائے
 دست راست من بنشین
 اصغر - بچشم - بندگی و اطاعت
 اکبر - قدرے پیشترک بیا - بغراغت بنشین

محقق است؟ - (ایں ثبوت است؟)
 ناصر جان - بلے - ایں امر راست است
 مشتاق - شما - ایں را باور میکنید؟
 شیدا - ما ایں را باور میکنیم
 مشتاق - آیا انچه میگوئید محقق میدانید؟
 شیدا - ما محقق میدانیم
 ناصر جان - شما خود تا ایں را تحقیق
 کرده اید یا دیگر کسے؟
 شیدا - من ایں را خود تحقیق کرده ام
 مشتاق - بخیاں من ایں امر غلط است
 (سپوده است) - (دروغ است) - (مبتان
 است) - (افتر است) خیلے نقل دارد
 شیدا - ہرگز غلط نیست
 مشتاق - کسے ایں را تصدیق میکند؟
 شیدا - خیلے - کساں تصدیق میکنند
 مشتاق - کہ تصدیق میکند؟
 شیدا - ہر جان تصدیق میکند

لے خود تاں - لفظ تاں ضمیر مخاطب کی احتراماً جمع ہے یعنی خود آپ یا خود تم لے نقل دارد - یعنی

عجائب ہے +

روے اور زمین نشین نشین است اس کیست ؟	(آرام بنشیں) باتو کار میدارم
اکبر۔ یکے از رفیقانش است	اصغر۔ بفرمائید۔ بمن چہ رجوع میدارد ؟
اصغر۔ وایں گردن کلفتی که اشت را گرد کرده	اکبر۔ خدمت چندانی نیست
روے زانو گذاشته بیلهارا تا بیدار کیست ؟	اصغر۔ ایں آقا کہ روے صندلی نشین
اکبر۔ مگر تو ایں رائے شناسی ؟	پاؤ را لنگر انداخته از کجا است ؟
اصغر۔ خیر۔ نے شناسش	اکبر۔ نیدانم از کجا است مگر از طور نشین
اکبر۔ ایں بوتیا پہلوان رستم ہند است	برخاست او معلوم میشود کہ پاری است
اصغر۔ اُخ چقدر تنہ گندہ وسینہ فراخ۔ و	اصغر۔ وایں مرد کہ پیش او زانو زمین زده
دست پایں سطر و بازوے قطور میدارد	نشین است ایں چکس است ؟
اکبر۔ بلے۔ عجب کلمہ مرا دہ میدارد	اکبر۔ ایں بیچارہ پیش خدمت او ہندی است
اصغر۔ ایں جوانک خوش سیماے کہ چشم کہ	اصغر۔ ایں جوان خوشگل کہ پاروے پا انداختہ
ہر لحظہ چشمہا را نازک میکند و در رفتن مثل	کج نشین است ایں کیست ؟
کو لہیا تر میدہد چہ کارہ است ؟	اکبر۔ یکے از امنائے دولت انگلیس است
اکبر۔ ایں یکے از اہل تیاثر است کہ	اصغر۔ وایں کہ دست ستون فرخ کردہ پیش

لے زانو زمین زده۔ مودب گفتنے ٹیک کر لے یعنی سلطنت انگلیش کے متعدد عہدہ داروں میں سے ہے
 لے زمین نشین۔ یعنی بر زمین نشین۔ اکثر اہل زبان ایسے مقامات میں بر اور کو معذوف کر جاتے ہیں چنانچہ
 دستش گذار یعنی در دست گذار و وزیر لے قطور۔ مٹا۔ گول یعنی گولائی کے ساتھ مٹا۔ جیسے کہ کتاب قطور
 شہ چشمہا نازک کردن۔ آنکھوں سے غمرے اور اشارے کرنا لے ترددادن۔ کولے مکانا شہ تیاثر۔

تماشا خانہ۔ یہ لفظ انگریزی تھیٹر Theatre سے مفہوم ہے شہ کہ جتہ۔ لاغر اندام۔ پتلا۔ دبلا۔

در تقلید آوردن و اگر نمودن عجب دستگا
میدارد

غصه و اندوه

منصور - آیا شما نگین هستید؟

ناصر - من خیل (بسیار) - (از حد زیاد) -

غناک هستم - (مغوم) - (متفکر) - (اندوگین) -

منصور - شما چرا نگین هستید؟ (تکدر طبع شما
چراست؟)

ناصر - چونکه من این را گم کرده ام

منصور - آیا باعث رنجیدن شما همین است؟

ناصر - بله باعث (رنجیدن من) رنجیدم

همین است

منصور - شما چندین اندوهناک (دخو)
نشوید (مشوید)

ناصر - چگونه (چسپا)، (چطور) من پریشان
نشوم؟

منصور - شما هیچ فکر نکنید (دست پاچه نشوید)
خود پیدا میشود

ناصر - تا وقتی که پیدا نشود - دل من دراز میگردد

منصور - شما خاطر جمع باشید من آنرا پیدا کرده

باشما میدهم

ناصر - خیل مهربانی جناب در حق حقیر باشد

منصور - هیچ جاب مهربانی نیست - آدم

بکار آدم برنخورد

ناصر - خدا شما را سلامت داشته باشد که

همیشه در دل مرا و اری می کنید

مشورت

ناصر - حالا تدبیر چیست؟ (چه باید کرد؟)

(چه کنم؟) - (چه کار کنم؟) - (چه راه باید گرفت؟)

(چه کار باید کرد؟) - (چگونه میشود؟)

منصور - چرا چه شد است؟

ناصر - چه میخواهید شود - سنگ آمد و سخت آمد

سکه تقلید آوردن - روپ بدلنا - سوزنگ بجزنا - نقل کرنا - سکه اکت - سوزنگ - هر روپ - نقل -

تقلید - یعنی تماشایان میں ڈیریا کی ایک نقل کو ایکٹ کہتے ہیں - نقطہ انگریزی ایکٹ Act - سے مفہوم ہوتا ہے

سکه دخر - غناک - پریشان سکه دست پاچه شدن - گبرانا سکه دل و گردیدن - طبیعت کا خوش ہونا +

منصور۔ بفرمائید۔ چہ کارے سرتاں آدہ آ؟

ناصر۔ کارے سرمن آدہ است کہ مگو دپرس

منصور۔ پس فکر شاپیت؟

ناصر۔ من در حیرت بزرگ افتاده ام۔ نیوانم

کہ سرم کدام بالین است

منصور۔ آخو دین ام چہ فکر و اندیشہ میکنید؟

ناصر۔ حالا فکر امین است کہ چارہ سر خودم لاکنم

منصور۔ شما چنداں دلگیر نشوید۔ پیش آمد کار

بخیر است

ناصر۔ من درین کار مات مانده ام (والہ شدہ ام)

(حیران شدہ ام)

منصور۔ پس آخو دین ام راے تان چیست؟

ناصر۔ راے من منحصر بر راے شما است۔ شما

درو دلم را داری بکنید و را ہے پیش پایم بگذارید

کہ آنطور بکنم

منصور۔ از دست ما چہ برے آید؟

ناصر۔ از دست شما ہمہ کار برے آید

منصور۔ بخیاں من این کار چنداں اشکال نمیدارو

ناصر۔ پیش شما ندارو۔ پیش من خیلے توور تو

و در ہم است

منصور۔ اول از راے و اندیشہ تان مرا

حالی بفرمائید۔ پس من عرض میکنم

ناصر۔ من تشہء حرف شما ہستم شما اول بفرمائید

منصور۔ راے من این است

ناصر۔ بارک اللہ راے شما صواب است

راے من نیز ہچوں راے شما است

ملاقات

میرزا۔ السلام علیکم۔ میر روشن ضمیر

میر۔ وعلیک السلام جناب میرزا صاحب

خیر مقدم خوش آمدید۔ صفا آورید۔ بسم اللہ

بفرمائید و خدمت بفرمائید۔ و بالا بفرمائید

میرزا۔ خوش باشید

میر۔ خیر است؟

میرزا۔ شما را خیر باشد

میر۔ بسیار مشرف فرمودید

میرزا۔ خیلے مشرف شدم

میر۔ قدم بسر چشم	شغل آلودگی میداشتید؟
میرزا۔ چشم شماروشن	میرزا۔ سوائے مطالعہ کارے دیگر نبود
میر۔ دماغ شما چاق است؟	میر۔ آیا بدبنتان دوام مینمائید؟
میرزا۔ شکر خدا	میرزا۔ بلے ہر روز بدبنتان میروم
میر۔ احوال شما خوب است؟	میر۔ بکدام مدرسہ دوام مینمائید؟
میرزا۔ الحمد للہ دعائے جان شما از دولت سر شما	میرزا۔ بہ ادنیٰ و رستنیہ لاہور
میر۔ احوال جناب بخیر است؟	میر۔ درین مدرسہ چه میخوانند؟
میرزا۔ جناب را خیر باشد	میرزا۔ عربی و فارسی۔ انگلیسی و سنسکرت
میر۔ کیف شما کوک است؟	میر۔ شما بکدام زبان ورزش مینمائید؟
میرزا۔ از رحمت شما و بنایت شما۔ (از لطف و کرم شما)	میرزا۔ بندہ بزبان فارسی و انگلیسی ورزش سے نمایم
میر۔ انشاء اللہ هیچ ناخوشی نباشد	میر۔ بکدام امتحان سند گرفتہ اید؟
میرزا۔ از برکات دعائے شما صحت دارم	میرزا۔ بندہ سند نشی فاضل حاصل کردہ ام
میر۔ خیلے عجب است کہ امروزیان از شریف آفرید	میر۔ شما در امتحان نشی فاضل بکدام نمبر برآمدہ اید؟
میرزا۔ خیلے مشتاق بودم کہ جناب را بہ پیغم	میرزا۔ در نمبر اول
میر۔ چند وقت است شما را ندیدہ ام۔ بکدام	میر۔ بنا بنوازش خود بندہ را از ادواب جست

لے ادنیٰ درستیہ۔ پڑامدرسہ جہاں تمام علوم کا درس ہو۔ یہ لفظ انگریزی یونیورسٹی University سے

مغرس ہوا ہے مکہ نمبر۔ شمار۔ لمبر۔ یہ لفظ انگریزی نمبر Number کا مغرس ہے +

و ملاقات اہل ایران آگاہ بفرمائید

آداب مصاحبت اہل ایران

میرزا - مردم ایران از شاہ و گدا حرمت ماؤ و پدر و استاد و بزرگان را خیالے منظور نظر میدارند و اگر خلاف قاعدہ بعمل آرند مطعون و دلائق ملامت میشوند۔ در حضور پدر و مادر نمی نشینند مگر بد و زانو۔ و پیش کفن سالان حتی برادر بزرگ قلیان میل نمی نمایند۔ بے حجاب و قبا و ارغانی و کمر بند و بالا پوش از خانہ بدر نمی آیند۔ بلکہ ہنگام رفتن بخدمت صاحب منصبان و حکام واجب است دست در آستین جبہ داخل کردہ باشند

اہل ولایت دعوت و ہمائی را بکثرت دوست میدارند۔ چون آشنا و بیگانہ وارد خانہ شود۔ اگر وقت ماحضر باشد طعام پیش رویش گذارند۔ والا میوہ و شیرینی مضائقہ ندارند۔ گویند اگر چنین نشود بملاقات مرد آمہ و رفت سر قہرستان میماند۔ در مجمع ایشان اگر کسی آب میخورد حاضران خطاب مینمایند 'عافیت باد'

شخص مقابل 'عافیت شما بخیر' میگوید۔ اگر شخصے صنعت خود را بحضرات نشان دہد ناظر میگوید 'یا ماشاء اللہ دست شما مرزاد۔ یا انشاء اللہ دست شما در دکنند۔ چون بیکہ گیر قلیان یا تنباکوی قہوہ و چای تو اصنع میکنند میگویند 'خدا حافظ شما' و چون از خدمت کسی اجازت رفتن خواهند 'رفع زحمت یا تخفیف تصدیع' بر زبان می آرند۔ و ہنگامیکہ بر خاستہ غم رفتن میکنند میگویند 'سایہ عالی زیاد۔ یا۔ سایہ شما کم نشود۔ یا۔ خدا حافظ شما باشد۔ یا۔ لطف عالی زیاد۔ یا۔ لطف شما کم نشود۔ و اگر از کسی راضی و خوشنود شوند شکر کنند عافیت شما بخیر۔ یا۔ خدا پدرت را بیا مرزاد بر زبان می آرند۔ و اگر کسی بخانہ ایشان در آید بالفاظ خیر مقدم خوش آمدید۔ صفا آور دید۔ مشرف فرمودید خطاب مینمایند۔ ازین قبیل بسیار قواعد و الفاظ متعلقہ صحبت و ملاقات مقرر اند کہ وقوت و عمل براں در موقع و محل خودشن و آ

ولازم شمارند و اگر کسی ترک دہد اورا
بے ادب و دیوانہ و سرخو بالابرکند و صحرائی
و شربے ہمار خوانند

میر۔ از جناب سرکار بسیار مسرور و خوشوقت
شدم کہ بندہ را از آداب مصاحبت اہل ایران
خالی فرمودید

میرزا - خالا خدا حافظ
میر - ہاں کے ملاقات نصیب خواہد شد
میرزا - انشاء اللہ اگر اندر سے فرصت گیر

بیا درم پس اینس نیز شرفیاب خدمت شده
 بدیدے دیدار خباب مستحج خواہم شد
 میر۔ یک دقیقه دیگر صبر فرمائید و یک فنجان
 تھوہ نوش کنید

میرزا حالا ویلم بفرمائید کہ وقت درسہ
سیگنڈو
میرزا فی امان اللہ شہناز بخدا سے سپارم

۱۷ چغت - دروازہ بند کرنے کا کھٹک ۱۸ دماغہ درب - دروازہ کی بنی ۱۹ پاشہ درب - دروازہ کی چلیں
۲۰ کھ چارچوبہ - چوکت ۲۱ چوری کرنا ۲۲ ریزہ - چٹنی - کھٹکا کو اڑیں لگانیکا - جس سے دروازہ بند
کرتے ہیں - چغت وریزہ کٹڈی اور کھٹکا ۲۳ پستو - کوٹھی - اندر کا والاں - چھو ۲۴ پردہ کش - دروازوں میں

علی حسن۔ شاید کہ دریں خانہ پشمانیا و ستند؟
 حسن علی۔ پشہ و تہ و سرخاک و شیش و
 رنگت سائر موزیات دریں شهر زیاد است
 علی حسن۔ از دیر چراغ کوہ کور میسوزد
 حسن علی۔ فیتلہ اش را بر کن و بہ گلگیر
 گلش را بگیر

علی حسن۔ نمیدانم گلگیر در کجا است؟
 حسن علی۔ مرد خدا اگر گلگیر پیدا نیست تو
 گلش را با بجز نمیتوانی گرفت

علی حسن۔ در چراغ روغن ہم نیست
 حسن علی۔ شیشہ روغن از طاقہ بگیر و
 روغن بینداز

علی حسن۔ در بطری ہم روغن نماند است
 اگر بفراشید این لالہ دیوار کو شب را روشن کنم

حسن علی۔ یک میل کبریت فرستی را بکش
 و این لشرزشی را یا آں پانٹے بلوری را پیروز
 علی حسن۔ من این چراغ گلی را با طاق خود میرم
 حسن علی۔ تو این چراغ گلی را فوٹ کن۔ اگر
 اگر میخواهی آں پی سوز را یا آں لالہ را با طاق
 خود ببر

علی حسن۔ مگر شما ارادہ خواب میدارید؟
 حسن علی۔ بلے۔ رشت خوابم را نکان داده
 روے تخت بینداز کہ دراز بشم

علی حسن۔ اشب خیلہ ٹکلی است آیا شما
 لحاف نخواہید گرفت

حسن علی۔ بے میگیرم تو تو شک را انداختہ
 بالش را در زیر سر من بگذار و لحاف را پائین بیاں
 علی حسن۔ این پشٹی را بجا بگذارم؟

لہ پشہ۔ چمر لہ لہ۔ پوس لہ سُرنگ۔ کھٹل لہ شیش۔ جوں لہ رنگ۔ یکہ لہ فیتلہ اش
 بر کن۔ یعنی آں کی بتی اکساد لہ اجڑ۔ دسنا۔ چٹا۔ آتشگیر لہ دیوار کوہ۔ میپ دیوار گیر لہ لشر۔ لائین
 یہ لفظ انگریزی لین ٹرن Lantern سے مفرد ہے لہ لپا۔ میپ Lamp لہ فوٹ کن یعنی
 چوٹک سے مجھادے لہ پی سوز۔ فیتلہ سوز۔ سوم بتی جلانے کا آلہ لالہ۔ لشر۔ لائین۔ فانوس لہ رشت خواب
 دتر لہ تخت کچ یا چار پائی لہ پائیں۔ پانٹی لہ پشٹی۔ تکیہ۔ گاؤ تکیہ۔

حسن علی - رو سے قالین بگنار بگر ہوش کن
ریز رپاش مرا زیر و زبر زنی

علی حسن - شام شب خیلے چرت میزنید؟
حسن علی - چشم گرم میشد کہ تو مرا از خواب برآوردی

علی حسن - بے دوا پس از شب گذشتہ است
حسن علی - برو لنگہ در را پیش کن - تو ہم
در اند بکش

متفرق گفتگو

سنجر شاہ - بچہ کریم!

کریم - بے صاحب

سنجر شاہ - کجائی - (کجا هستی)

کریم - اینجا یم آقا! توئے آتش ز خانہ

سنجر شاہ - آنجا چہ میکنی؟

کریم - از برائے شام تہوہ جو ش پختہ میکنم

سنجر شاہ - مگر امروز اطاق را جاذوب نکشید؟

کریم - آقا - الان میکشم

سنجر شاہ - بر خیزو آب تنک پاشیدہ اطاق را
صفا بکش

کریم - بچشم

سنجر شاہ - مگر ہوش کن زمین را شل کنی - وہیں
چلیکے ریاحیں را در نادر تھا بگذاشتہ آب بریز

کریم - تاحال - آبکش - آب نیاورد است

سنجر شاہ - برو خودت از چاہ آب بکش

کریم - من - دم صبح برائے آب برب چاہ

رفته بودم دلون بود - ناچار پس آدم

سنجر شاہ - ببین توئے خمرہ آب بہت یا نہ؟

کریم - بے بہت مگر آنگردان پیش دو انگشت

سنجر شاہ - شب چرا از پیش دو انگشت نیاوردی؟

لہ یز رپاش - اور حنا - بچہ نا سہ چرت - پینک - او نگہ سہ چشم گرم شدن - آنکھ لگ - جانا - قدرے سوجانا

سہ لنگہ در را پیش کن - کو از بیخڑ دے سہ آب تنک - چھ کا ڈ سہ شل - کیچڑ سہ چلیک - مگہ جس میں درخت

یا بے ٹ لگاتے ہیں یہ لفظ انگریزی چلیک Chalico سے منسوب ہے سہ آبکش - سقا - ہشتی سہ خمرہ - تنکا

سوجہ - ٹھلیا - گھڑا - خم سہ آنگردان - ڈونگا لہ دو انگ - مگر - تانا اور پیتل وغیرہ کے ظرف میں جوڑ

لگانے والا - یاریزہ کا کام کرنے والا - کیرا - ڈھلیہ +

تھکان بدہ وپتی رویش بگنڈا کرشتہ کتاب
را مطالعہ کنم

بازی اطفال

ملا فرقان - نظیر بیگ! برادر کوچک تو کہاں ہے؟
نظیر بیگ - تو نے نہ تو افتادہ خواب یکند
ملا فرقان - بیار کہ اورا مانچ میکنم
نظیر بیگ - وقتیکہ از خواب بیدار میشود
پیش شامے ارم

ملا فرقان - برادر بزرگ تو الحال درجہ کارا ہے؟
نظیر بیگ - بالائے بام رفتہ - باد باوک را
ہوا کر داست

ملا فرقان - چرا با بچھا تو بہ بازی نیکند؟
نظیر بیگ - شب با بچھا سراپا کتہ میخت
پسر عموم اورا قلو زد او ہم داؤد - طلب گروید
ہر دو با ہم دست و پنجه شدند و شل تو چھاے
جگلی با ہم کلہ میزدند - آقا دائی مادر بیان افتاد

کریم - او بغیر از پیسہ گرفتن نمیدہد

سنجر شاہ - این روپیہ بگیر و از بازار پیسہ بیار

کریم - ہنوز صرف دکان را نکشاد است

سنجر شاہ - پیش بقال بہرشت آنہ را روغن

بشان و ہشت آنہ را پیسہ بیار

کریم - روپیہ قلب است بقال نمیگیرد

سنجر شاہ - قطعی حلی مرا بیار کہ ترا توکل کاغذی بدیم

کریم - تا وقتیکہ من سودا از بازارے آرم آتش

افسردہ میشود

سنجر شاہ - تو زغال و انبر و ساور را پیش من

بیار - دیک میل کبریت فنگی و نقل بمن بدہ

کہ آتش را بغیر دزم

کریم - این ہمہ سامان حاضر است

سنجر شاہ - انبر کہ چاک را چہ کردی؟

کریم - با سرقلیان بستہ کردہ ام

سنجر شاہ - خیر تو اول از ہمہ کار با مفرش را

لہ پل کاغذی - نوٹ لکھ - یانہی - پانہ - پنگوڑا - ہندو لکھ - ماچ - بوسہ - چھا - چھا لکھ - باد باوک - کاغذ باد

کنکوڑا - پتنگ - پتکل - گدھی - شہ تو بہ - گیند - لکھ - سراپا - ایک کھیل ہے جس کو ہندی میں آنکھ پھول کہتے ہیں

شہ داد طلب شدن - حوصلہ کرنا مقابلہ کرنا کسی کی ٹرائی پر لکھ ہونا شہ دست و پنجه شدن - دست و گریبان ہونا - ٹرنا -

نظیر بیگ - شب آتش بازی میگردم - قلم زرچاک توے دستم بود گلش افتاد - دایم گرفت ملا فرقان - نرا انگشتت را ہم آبلہ افتاد است نظیر بیگ - انار را با مہتاب آتش میدادم ترقہ توے دستم آتش گرفته ترکیہ و نرا انگشت انگشت میانہ و انگشت کوچکم را داغ زد ملا فرقان - حالاکہ دستت ہم سوخت و دست ہم آتش گرفت از بچنیں بازیہا تو بہ ہم کردہ یانہ نظیر بیگ - من خیلے توبہ کردہ ام ملا فرقان - ز نہار من بعد دریں کار نگردی نظیر بیگ - انشاء اللہ تا زندہ ام دست پہنچ بازی نخواہم زد ملا فرقان - دریں روز ہا افتادائی تو چہ کاری میکند؟	ہر دور از ہم سوا کرد - پدرم گفت شاید کجا بازی مکنید - ازین جہت او تنہا بازی میکند ملا فرقان - پس عسوت چرا اورا قلو زدہ بود؟ نظیر بیگ - چونکہ او در بازی خیلے شوخی و شیطانی میکرد - ازین جہت پس عسوم سیلی بر پیش کشید و پشت سرش سرچنگی زد ملا فرقان - چہ شیطانی میکرد نظیر بیگ - گاہے تقلید کسے را در می آورد گاہے کسے را شکنجے میکرد و گاہے کسے را تنگینے میداد ملا فرقان - بلے - مادرش - خیلے - مار کرد است نظیر بیگ - الا آن او بگفتہ پدر و مادر نماد است ملا فرقان - این گوشہ چو ضلالت را چہ طور سوختہ؟
---	--

سہ از ہم سوا کردن - ایک کو دوسرے سے علیحدہ کرنا سہ سیلی - تھپڑ - سیلی کشیدن - تھپڑ مارنا سہ سرچنگی - دھول
چیت - پشت سر - گدی - پشت سر چنگی زدن - گدی پر دھول یا چیت مارنا سہ تقلید آوردن - سُنہ پڑانا - نقل
کرنا سہ شکنجہ گرفتن - چنگی لینا سہ تنگ کردن - انگلی سے مارنا - سہ مار کردن - سر چڑھانا -
سہ قلم زدن - مہتابی - آتش بازی کی پھلجھٹسی - سہ ترقہ - آتش بازی کا پٹاشہ - اور بندوق کی ٹوپی
کو بھی ترقہ ہی کہتے ہیں ۛ سہ داغ زدن - داغ لگانا سہ آتش گرفتن - آگ لگانا سہ
خیلے - آجکل اہل ایران لفظ بسیار کی جگہ بولتے ہیں یعنی بہت ۛ

نظیر بیگ - ہمہ روز درخانہ خوابیدہ است
 ملا فرقان - آخر چیزے کار و بار ہم میکند یا
 بیہودہ صرف اوقات میکند
 نظیر بیگ - بے میکند
 ملا فرقان - چہ میکند؟
 نظیر - بودن بازی میکند - شطرنج میبازد - قمار
 میبازد - خرد و سہارائے جنگند - تو چہارائے
 پرورد - میوں و خرس را بازی میدہ - دیگر از
 دستش چہ برے آید
 ملا فرقان - گاہے در زور خانہ ہم میرود یا خیر؟
 نظیر بیگ - درخانہ میل گردانی و شنو میکند

شکار

طرہ باز خاں - بیائید از سپ سالار و خدمت
 گرفته یک دقیقہ دریں پرکھا شکار کنیم
 سر باز خاں - خیلے خوب بیائید یک خر دل
 و اکنیم این طول شکاری را ہم ہمراہ میریم
 طرہ باز خاں - تفنگ سوزنی شا کجا است؟
 سر باز خاں - آ - ماں را در زور خانہ فروش
 کردیم - این تفنگ دنگی و کمان گردہ را با خود
 برداشتہ آوردیم
 طرہ باز خاں - تفنگ دنگی تاں کجا است
 با نشان بدہید؟

لے خوابیدہ - اہل ایران کے محاورہ میں بیٹھے رہنے کو بھی کہتے ہیں جیسے کہ آں مش روے تخم خوابیدہ است
 لے برون - بٹیر - بورن بازی - بٹیر بازی لے میوں و خرس بازی میدہ - یعنی ہند اور ریکھ بٹا ہے لے
 زور خانہ - پہلوؤں کا اکھاڑہ - کثرت کرنے کی جگہ لے میل - موگدر - موگری - میل گردانی - مگدر ہلانا - موگری پھیرنا
 لے شنو - ڈنڈ نکالنا - ڈنڈ پلینا لے سپ سالار - فوج کا جنرل لے پرک - رہنا - شکار گاہ - یہ لفظ انگریزی پارک
 Park سے مفہوم ہے لے طول شکاری - چھوٹی قسم کا کتا یعنی فاکس ہڈ کتا جو شکار کی بو پر جا کر شکار کو تلاش کرتا ہے
 لے تفنگ سوزنی - نیڈل گن - بچہ لوڈر - یعنی پیچھے سے بھونے کی ہندوق - جسکا گھوڑا باہر نکلا ہوا نظر نہیں آتا -
 اوپنل کی جگہ اُس میں ایک سوئی جیسی ہوتی ہے لیلی دبانے سے گھوڑا اُس سوئی پر پڑتا ہے اور سوئی کی دوسری نوک
 کارٹوس کے پٹانے پر پڑتی ہے لے کمان گردہ - ٹیلی لے تفنگ دنگی - پتھر کا - چنناق دار ہندوق

سر باز خاں - سر آہو تر اول رفتہ تیر بندانید	سر باز خاں - اس است بہ بینید
طرہ باز خاں - بندوق سر یکند	طرہ باز خاں - شاید لولہ ترک خورد است؟
سر باز خاں - آ - تیر از نشانہ خطارفت	اس بچہ درو شاہر میخورد
طرہ باز خاں - نہ خیر و کفش نشست است	سر باز خاں - نہ خیر شکستہ نیست
سر باز خاں - بہ بینید - ما با طباخچہ این قازرا	طرہ باز خاں - خیر قد سے چہار پارہ بہا
در روے ہوا میزنیم	بدید کہ آن آہو برہ را بنیم
طرہ باز خاں - بہ بہ - خیلے خوب زدید	سر باز خاں - او از منزل ساچمہ دور است
سر باز خاں - من بہو اے دست طباخچہ انداختہ	طرہ باز خاں - باز بروید از یوز باشی تفنگ
بودم مگر شکر است خطارفت	گلولہ زنی را ببارید
طرہ باز خاں - بیاید بر این مارق - قراول	سر باز خاں - بگیرد این تفنگ گلولہ زنی ہم
رفتہ دوسہ تیر بندانیم	حاضر است
سر باز خاں - نہ خیر - از ہرنہ - تفنگ انداختن	طرہ باز خاں - یک تفنگ و ترقہ جا بدید

لہ لولہ تفنگ - بندوق کی نال لہ ترک - درز - ڈراڑ - شکات - ترک خوردن - پھٹ جانا لہ بچہ درو شاہر
بر سچو رو - یہ ایک محاورہ ہے یعنی تمہارے کس کام ایٹکی یا کس مطلب کی ہے لہ چہار پارہ - چہرہ - بندوق کا
گلاب لہ منزل ساچمہ - چہرے کی مار کی جگہ - بندوق سے نکل کر جس مقام پر چہرہ کام وے سکے لہ یوز شاہر
پٹن کا صوبہ دار - یوز ترکی میں سوکو کہتے ہیں یعنی سوادیموں کا افسر لہ تفنگ گلولہ زنی - گولی مارنے کی بندوق -
لہ تفنگ - بوزن فرنگ - کار توس - بندوق کا تیر جس میں گولی باروت بھری ہوئی ہو لہ قراول رفتہ - نشانہ باند
ٹاک کر - سیدہ باندھ کر لہ دروے ہوا میزنم - یعنی اڑتا ہوا مانتا ہوں لہ بہو اے دست طباخچہ انداختم
یعنی میں نے دست رو طباخچہ مارا تھا - ٹاک کر یا سیدہ لگا کر نہیں مارا تھا لہ مارق - نشانہ - یہ لفظ انگریزی مارک

چہ فائدہ است من میوم از ان موشکار را دیکھئے

شما اینجا تیر میزنید

تعمیر مکان

میرزا کا مران - سعادت یار - برو بنا را
صدابزن کہ پائے اس سرور را درست کند

سعادت یار - اس اطاق ہم از صفا افتاده است
اس را ہم بفروائید کہ سفید کاری بکند

میرزا کا مران - بخاری عمارت ہم چہ قدر
ناورست است

سعادت یار - بلے از ابنیہ قدیمہ است

میرزا کا مران - آیا جلوفان عمارت نیز از کات؟

سعادت یار - بلے از ماست - شما ناودانش

را نیکہ کنید کہ در وسط حیاط مے افتد

میرزا کا مران - ناودانش را چہ میگوئی بہرہ کاش

از کنگلی شکستہ دروے ہم ریخت است

سعادت یار - بالا خانہ اش زینہ نمیدارد

میرزا کا مران - باز از کدام راہ بالائی برآید

سعادت یار - از چوب مراتب میداشت

آں شکستہ شدہ است اکنون ما بچہ بالا برآمدن

نزد بان درست کردہ ایم

میرزا کا مران - اگر استا بنا بیاید تو او را

بگو کہ نخت نقشہ کہ مهندس درست کرد است

بہ بیند تا خالیش شود کہ چہ چہ باید ساخت و

چگونہ باید ساخت

استا بنا - بفروائید کہ آتشخانہ در کجا باشد

و اطاق سفرہ چگونہ باشد؟

میرزا کا مران - در بخا - باید کہ اطاق پذیرائی

بنا کنند - و قدرے ازین پیشترک غلام گرو

لے در کون - باہر نکالنا - ہنگنا لے پلہ - زینہ - مرتبہ - درجہ - سیرھی لے سردر - دروازہ کے اوپر کا

بالا خانہ لے سفید کاری - چونہ قلعی کرنا - سفیدی کرنا - ابنیہ قدیمہ - پرانی تعمیرات لے جلوفان عمارت

مکان کے دروازہ کے روبرو یا سامنے لے مراتب - سیرھی لے نزد بان - کلاہی کی سیرھی لے بنا - معمار

لے مهندس - اس زمانہ میں انجینیر کہتے ہیں لے آتشخانہ - بادچی خانہ لے اطاق پذیرائی - ملاقات

کا کرہ +

باشد۔ وپسترازاں اطاق ^۱سفرہ۔ و آشنہ خانہ
در محاذی آل بنا باید کرد

استابنا۔ اطاق خواب ^۲شمال رویه میدارید یا خود
جنوب رویه

میز را کاهران۔ اطاق استرحات مامشرق رویه
باید داشت و چهار تا بدان دران بدارند

استابنا۔ طول و عرض تالار میانه اش را
چه قدر باید داشت

میز را کاهران۔ تالار میانه اش میباید که هفت
دو پنج باشد و اطاق پذیرائی چهار ذرع و دو پا

انگلیس در طول و در عرض سه ذرع بماند
استابنا۔ آیا غلام گردش را ^۳محر بنا کنید ؟

میز را کاهران۔ نه خیر۔ دست انداز آہنی میداریم
استابنا۔ آیا بالابے قف بالافانہ ہم بنا میکنید یا خیر ؟

میز را کاهران۔ بے۔ یک بالکون خوش آیند کہ

مناظرش مشرف ^۴بپائیں باغ باشد بنا باید کرد
استابنا۔ پس از برای منجینق ^۵چوبہاے کلفت

و طنا بہاے ^۶قطور از بازار باید آورد
میز را کاهران۔ با چوب و آهن و سنگ و آجر

گچ و غیرہ از مصالحہ عمارت ہر چہ مے بایست آورد ^۷کم
استابنا۔ باز من میروم۔ ^۸نعلہ خود را ہمراہ بیاورم

میز را کاهران۔ بے تو برو و رشتہ و گونیاتیشہ
و مالہ و غیرہ اسباب بنائی خود را بیاور و دست

بکار باش
استابنا۔ آیا دروگر را ہم با خود بیاورم

میز را کاهران۔ بے اورا ہم بگو کہ ازہ و تیشہ
ورندہ و برہ و اسباب دروگری خود را بیاورد

استابنا۔ آیا محاذی این عمارت ^۹محوطہ گچی بنا میکنید
یا خود گچی

میز را کاهران۔ ^{۱۰}محوطہ گچی چه ضرورت گچی کفایت میکند

۱۔ اطاق سفرہ۔ کھانا کھانے کا کمرہ ۲۔ اطاق خواب۔ سونے کا کمرہ ۳۔ ذرع ۴۔ پار انگلیس۔ فٹ۔ گز کا ٹکٹ ۵۔

۶۔ حجر۔ پردے کی دیوار۔ جالی دار دیوار ۷۔ دست انداز۔ کٹھہ۔ جنگہ۔ بارچہ ۸۔ بالکون۔ بالاخانہ۔ مہتابی۔ یہ

لفظ انگریزی بال کانی Balcony سے مفہوم ہے ۹۔ مناظر جمع منظر واحد۔ چہرہ کہ۔ کھڑکی ۱۰۔ مشرف

سانے قریب ۱۱۔ منجینق۔ پاڑ۔ جو مکان کی تعمیر کے لئے لکڑیوں کی بانہ ہوتے ہیں ۱۲۔ نعلہ۔ مزدور ۱۳۔ محوطہ۔ احاطہ۔ گیارہ

ع ۱۲۴

DUE DATE

۲۹/۵/۷۹

۳۹/۳/۵

